

Inger Biret Vasara-Hammare Sara jñh Kirsi Paltto

Gaejsie 3

siebriedahkefaage

lohkehtæjjan bihkedimmie

(opdatert 30.06.2024)

www.e-skuvla.no

Sisvege:

Faagen relevaanse jïh vihkeles aarvoeh	s. 2
Jarngbiehkieh	s. 3
Dåaresthfaageles teemah	s. 4
Vihkeles tjiehpiesvoeth	s. 6
Maahtoelmieh jïh vuarjasjimmie	s. 7
Learoevierhtieraajroen bijre: Gaejsie 1 – 4	s. 9
Metodihkeles bielie	s. 10

Leaosesoejkesje: Faagen relevaanse jïh vihkeles aarvoeh

Seabradahkefaage lea vihkeles faage ihke learohkh edtjeh meatanârroejinie sjïdtedh mah leah meatan, eadtjohke jïh laejhtehkslaakan ussjedieh. Faage edtja viehkiehtidh guktie learohkh ektiedimmieh vuejniah gaskem individuelle veeljemh, seabradahkestruktuvrh jïh eatnemen tööllemeraasth. Seabradahkefaagesne learohkh edtjeh nuepiem åadtjodh jïjtse identiteetem, voenges seabradahkem gusnie jielieh, jïh nasjonaale jïh veartenevijries gyhtjelassh goerehtidh. Barkoen tjïrrh faagine learohkh edtjeh guarkedh guktie geograafeles, histovrijes jïh daaletje tsiehkiah eaktoeh biejjeh guktie almetjh sijjen daerpiesvoeth reebliedh, jïh guktie faamoe jïh vierhtieh almetji gaskem juakasuvvieh. Learohkh edtjeh voerkes sjïdtedh guktie mijjeh libie histovrijistie sjugniesovveme men aaj guktie mijjeh histovrijem sjugniedibie. Faage edtja viehkiehtidh fiereguhten identiteetem evtiedidh, jïh goerkesem vedtedh dej joekehts ektievoeti bijre mejstie mijjeh almetjh bielie sjïdtebe, dovne Saepmesne jïh Saepmien ålkolen. Daate sæjhta jiehtedh aaj jienebelåhkoe- jïh unnebelåhkoeperspektijvh meatan vaeltedh, maehdedh viertiestimmieh jeatjah aalkoeåålmegigujmie darjodh, jïh ovmessie faamoetsiehkiah jïh vihkelesvoetem demokraateles aarvojste guarkedh. Naemhtie seabradahkefaage viehkehte learohki goerkesem nænnoestidh jïjtsistie, seabradahkeste mesnie jielieminie, jïh guktie dah maehdieh jïjtsh jieletem jïh bætijem aejkiam baajnehtidh.

Gaajhkh faagh edtjeh viehkiehtidh aarvoevåaromem lierehtimmesne realiseeredh. Seabradahkefaage edtja iedtjem, laejhtehks ussjedimmie, sjugniedimmieaavoem jïh goerehtimmiehåhkoem vedtedh, jïh vuajnoeh jïh aarvoeh dårjoehtidh goh toleraanse, seammavyörtegsvoete jïh ååkteme. Seabradahkefaageles ussjedimmievuekiej jïh jeatjah vuekiej tjïrrh learohkh edtjeh eadtjohke meatanârrojevoetem evtiedidh man våarome lea voerkesvoete

demokratijen, byjresen, almetjereaktaj jîh mîrrestallemen bîjre jîh aarvoen bîjre gellievoeteste. Learoesoejkesjen vâarome lea saemien aarvoeh, saemien giële, kultuvre jîh seabradahkejielede.

Jarngebiehkieh

Onterdimmie jîh goerehtimmie

Learohkh edtjeh mahtedh ontendidh, ussjedadtedh jîh vuarjasjidh guktie daajroe seabradahken bîjre âvtesne jîh daelie sjugniesâvva. Learohkh edtjeh tjetskehke ârrodh jîh eadtjohkelaakan daajroem ohtsedh jîh sjugniedidh oktegh jîh mubpiejgumie ektine, dovne klaassetjiehtjielisnie jîh klaassetjiehtjelen âlkolen. Lissine learohkh edtjeh bîevnesh veedtjedh jîh nuhtjedh ovmessie sâarhts histovrijes jîh geograafeles gaaltijjstie jîh jeatjah gaaltijjstie mej daajroe seabradahken bîjre, juktie tjoevkesem bîejedh tsiehkide ovmessie seabradahkine, ovmessie tîjji, jîh jîjtsh jieliedisnie. Dah edtjeh aaj mahtedh laejhtehkslaakan vuarjasjidh mejtie gaaltijh leah ussjedammes jîh relevaante.

Seabradahkelaejhtehks ussjedimmie jîh ektiedimmieh

Learohkh edtjeh ektiedimmieh guarkedh geograafeles, histovrijes jîh daaletje tsiehkij gaskem, jîh guktie dah tsiehkij fiereguhtene haeresne jîh ektesne leah almetjidie jîh seabradahkide baajnehtamme jîh baajnehtieh. Learohkh edtjeh daajroem baajnehtimmien bîjre âadtjodh eatnemen jîh seabradahken gaskemsh. Dah edtjeh vuartasjidh guktie evtiedimmie âvtetje aejkien dovne tjoedtjesti jîh jâerhkijeji, jîh mij dejtie jarkelimmide vedti, jîh histovrijes empatijem evtiedidh. Learohkh edtjeh analyseeredh guktie faamoe jîh faamoerelasjovnh leah ovmessie tsiehkij seabradahkesne baajnehtamme jîh annje baajnehtieh. Dah edtjeh daajroem, heannadimmieh jîh fenomeenh ovmessie perspektijvijste vuarjasjidh, jîh ussjedadtedh man âvteste almetjeh leah ovmessie veeljemh dorjeme jîh darjoeh.

Demokratijegoerkese jîh meatanârome

Learohkh edtjeh guarkedh guktie geograafeles, histovrijes jîh daaletje tsiehkij leah eaktoeh bîejeme jîh biejjeh dejtie nuepide almetjeh âtneme jîh utnieh laavenjostedh, jîjtjemse organiseeredh jîh sjæjsjalimmieh ovmessie seabradahkine vaeltedh. Learohkh edtjeh daajroem joekehtsi bîjre âadtjodh laanti gaskem stuvremevuekien jîh gorredimmien bîjre almetjereaktijste jîh unnebelâhkojste, jîh edtjeh vuartasjidh guktie joekehtsh leah almetji jieledeem jîh nuepiem meatan ârrodh baajnehtamme jîh baajnehtieh. Dah edtjeh guarkedh man âvteste vigkieh leah jæjhteme jîh jîjtsh, jîh guktie almetjeh leah dejtie gietedamme jîh gietedieh. Learohkh edtjeh dââjrehtimmiem demokratijine riëktesisnie âadtjodh, juktie mahtedh baajnehtidh jîh meatan ârrodh seabradahkem hammoedidh. Edtja sisvegem daennie jarngebiehkesne tjoevkesisnie ovmessie perspektijvijste vuejnedh, dehtie voengen perspektijveste dan veartenevijries perspektijvese, jîh aalkoeââlmege- jîh unnebelâhkoeperspektijvine, leavlojne âvtetje aajkan, daaletje tîjjese jîh bâetijen aajkan.

Monnehke seabradahkh

Learohkh edtjeh guarkedh guktie geograafeles, histovrijes jîh daaletje tsiehkies leah eaktoeh bîejeme jîh biejjeh guktie almetjh leah sijjen daerpiesvoeth åådtjeme jîh åadtjoeh, jîh guktie vierhtieh ovmesseie seabradahkine leah juakasovveme jîh juakasuvvieh. Edtja vuejnedh geograafeles gellievoete jîh jeerehtsh mierieh biejjeh jieledevåaroemasse jîh jieledeetsiehkide. Learohkh edtjeh daajroem åadtjodh dej ekonomieles, byjreseligke jîh sosijaale dimensjovni bijre monnehke evtiedimmesne, jîh ektiedimmien bijre dej gaskem. Dah edtjeh guarkedh guktie jarkelimmieh åvtetje aejkien leah dejtie golme dimensjovnde baajnehtamme jîh dan gaavhtan guarkedh man monnehke doh ovmesseie seabradahkh leah. Learohkh edtjeh vuejnedh almetji vierhtieåtnoe leah konsekvensh åtneme jîh utnieh, jîh maehdedh dahkoealternativh monnehke evtiedimmien åvteste vuarjasjidh, individuelle, nasjonaale jîh veartenevijries daltesisnie. Edtja monnehke evtiedimmiem seabradahkefaagesne tjoevkesisnie vuejnedh ovmesseie perspektijvijste, dehtie voenges perspektijveste dan veartenevijries perspektijvese, jîh aalkoeåålmege- jîh unnebelåhkoeperspektijvine, leavlojne åvtetje aajkan, daaletje tîjjese jîh båetijen aajkan.

Identiteete-evtiedimmie jîh ektievoete

Learohkh edtjeh daajroem åadtjodh guktie almetjh identiteetem jîh ektiedimmiem evtiedieh, jîh guktie dah mubpiejgumie laavenjostoeh. Dah edtjeh guarkedh guktie almetjh seabradahki sijse tjåanghkenieh, jîh guktie geograafeles, histovrijes jîh daaletje tsiehkies identiteeteevtiedimmiem jîh ektievoetem baajnehtieh. Daate sæjhta jiehtedh ovmesseie perspektijvh dan bijre mij maahta hijven jieledede årrodh, jîh learohkh dovne voerkesvoetem histovrijen bijre jîh dahkoemahtoem evtiedieh gosse jîjtjemse guarkoeh aktine åvtetje aejkine, daaletje tîjjine jîh båetijen aejkine.

Dåaresthfaageles teemah

Almetjehealsole jîh jieledemaalveme

Seabradahkefaagesne dåaresthfaageles teema almetjehealsole jîh jieledemaalveme lea learohkh edtjeh voerkes sjîdtedh jîjtsh identiteeten jîh identiteeteevtiedimmien bijre, jîh indivijdem guarkedh goh bielie ovmesseie ektievoetijste. Daajroe guktie ektiedahkoe mubpiejgumie, aaj digitaalelaaken, relasjovnh jîh ektiedimmiem baajnehte, lea bielie maahtoste faagesne. Faage edtja viehkietidh guktie learohkh maehhtieh hijven jieledeveeljemh darjodh, jîh haestemh gîetedidh mah leah seksualiteeten, persovneles ekonomijen, ruvsen, ålkoestimmien jîh digitaale ektiedahkoe bijre. Faage edtja aaj viehkietidh goerkesem, ååktemem jîh toleraansem sjugniedidh gellievoetese, mubpiej aarvojde jîh jieledeveeljemidie, jîh perspektijvh vedtedh mij hijven jieledede maahta årrodh. Faagen tjîrrh learohkh edtjeh maehhtieh suerkieh damtjidh gusnie almetjeaarvoe haastasåvva, vuesiehtimmien gaavhtan almetjeåsesiimmien jîh mijjen tîjjen

slaaverijen sjïekenisnie, jïh rãajvarimmide tjuvtjedidh juktie almetji vihkeles daerpiesvoeth gorredidh.

Demokratije jïh meatanãrrojevoete

Seabradahkefaagesne dãaresthfaageles teema demokratije jïh meatanãrrojevoete lea learohkh daajroeh jïh tjiehpiesvoeth evtiedieh juktie maehthedh sjugniedidh jïh meatan ãrrodh demokraateles prosessine. Faage edtja viehkiehtidh learohkh daajroem jïh goerkesem demokraateles aarvoej jïh prinsihpi bïjre evtiedieh. Learohkh edtjeh aaj goerkesem åadtjodh sjïdtedimmien bïjre demokraateles institusjovnijste Saepmesne jïh guktie Sïjte lea vuekine orreme jïjtjemse demokraateles organiseeredh. Daate aaj faamosne saemiej dãarjoe gaskenasjonaale aalkoeãålmegelaavenjostosne jïh gaskenasjonaale latjkohne, jïh maam ulmide konvensjovnh utnieh dan demokraateles evtiedimmien gaavhtan. Barkoen tjïrrh seabradahkefaagine learohkh edtjeh laejhtehkslaakan ussjedidh, ovmesseie perspektijvh vaeltedh, ovmesseie mielh gïetedidh jïh eadtjohke meatanãrrojevoetem vuesiehtidh. Seabradahkefaage edtja viehkiehtidh guktie learohkh maehtieh meatan ãrrodh demokratiesne jïh dam guhkiebasse evtiedidh, jïh ekstreme vuajnoej, ekstreme dahkoej jïh terrorismen vööste barkedh. Daajroe terrordahkoe bïjre Nöörjesne snjaltjen 22.b. 2011 edtja meatan ãrrodh lierehtimmesne dan bïjre.

Monnehke evtiedimmie

Seabradahkefaagesne dãhte dãaresthfaageles teema monnehke evtiedimmie ulmine åtna learohkh edtjeh ektiedimmien guarkedh dej sosijaale, ekonomeles jïh byjreseligke tsiehkïej gaskem monnehkevoetesne. Seabradahkefaage edtja viehkine ãrrodh learohkh guarkoe almetji vierhtieåtnoe leah konsekvensh åtneme jïh utnieh voenges, regijonaale jïh abpe veartenisnie. Daajroe ektiedimmiej bïjre eatnemen jïh seabradahken gaskem, jïh guktie almetjh klijmam jïh byjresem baajnehtieh, jïh guktie jieledetsiehkïe, jieledevuekie jïh demografije leah ektesne vïedteldihkie, daam goerkesem vadta. Guktie eatnemem guarkoe jïh reerie Saepmesne åvtetje aejkien jïh daaletje tïjjen lea meatan daesnie. Monnehke evtiedimmie dovne voenges, nasjonaale jïh abpe veartenisnie, lea jearohke demokraateles mierijste, eadtjohke meatanãrroeijstie jïh solidariteeteste daaletje jïh bãetijen aejkien boelvigujmie. Seabradahkefaagesne learohkh ussjededtieh jïh digkïedieh aehpieh jïh vuestiebielieh dej ovmesseie dimensjovni bïjre monnehke evtiedimmesne, jïh vuejnedh dahkoe dovne indivijde- jïh seabradahkedaltesisnie leah vihkele.

Vihkeles tjehpiesvoeth

Njaalmeldh tjehpiesvoeth

Njaalmeldh tjehpiesvoeth seabradahkefaagesne lea mahtedh goltelidh, toelhkestidh, mielh hammoedidh e jïh eevtjedh, vaastahtahkem vedtedh jïh mubpiejgumie digkiedidh. Mubpiej mielh guarkedh jïh gyhtjelassh gïhtjedh mah tïjelkestieh leah aaj meatan daesnie. Dejnïe njaalmeldh tjehpiesvoetine edtja aaj njaalmeldh soptsestimmievuekien bïjre daejredh juktie goerkesem åadtjodh saemien seabradahki jïh kultuvri bïjre. Evtiedimmie dejstie njaalmeldh tjehpiesvoetijste lea aelkedh jïjtse mielh buektedh, baakoem vaeltedh våaroen mietie jïh goltelidh jïh vaastahtahkem mubpide vedtedh, ovmessie perspektijvh vaeltedh jïh argumentasjovnem tïjelkestidh stuerebe fåantoeektiedimmie. Evtiedimmie sæjhta aaj ahkedh vielie ektiedimmiej bïjre soptsestidh, faageles gyhtjelassh digkiedidh jïh vielie gellielaaketje bïevnesh gïetedidh, jïh guarkedh guktie ovmessie soptsestimmievuekieh dïjrem jïh dåastojem baajnehtieh.

Maehtedh tjaeledh

Maehtedh tjaeledh seabradahkefaagene lea soejkesjidh, hammoedidh jïh gïetedidh teeksth mah leah sïiehtedamme ulmine tjaelieminie. Maehtedh tjaeledh sæjhta aaj årrodh daajroem jïh bïevnesh juekedh, bïevnedh jïh åehpiedehtedh tjaaleldh, jïh seabradahkefaageles baakoetjïerth nuhtjedh, argumentasjovnem tseegkedh jïh seabradahkefaageles teemah goerehtidh jïh dåeriesmoeride tjuvtjiedidh. Lea aaj mahtedh illedahkh dokumenteeredh jïh åehpiedehtedh seabradahkefaageles goerehtimmijste tjaaleldh. Evtiedimmie tjaelemetjehpiesvoetijste lea aelkedh aelhkie faaktaraajesh jïh gyhtjelassh hammoedidh jïh gaaltijdie vuesiehtidh, faaktateeksth tjaeledh, gyhtjelassh digkiedidh jïh vielie gellielaaketje gaaltijdie vuesiehtidh.

Maehtedh lohkedh

Maehtedh lohkedh seabradahkefaagesne sæjhta jiehtedh goerehtidh, toelhkestidh jïh ussjedadtedh ovmessie histovrijes, geograafeles jïh seabradahkedaajroen gaaltiji bijjeli. Sæjhta aaj årrodh bïevnesh gaavnedh jïh voerkeslaakan veeljedh jïh bårarhte veeljedh ovmessie gaaltijh. Lohkedh sæjhta jiehtedh ussjedadtedh guktie posisjovne jïh perspektijve ovmessie gaaltijh baajnehtieh, argumentasjovnem damtijidh jïh mieli, faaktaj jïh lahtesi gaskem joekehtidh. Evtiedimmie lohketmetjehpiesvoetijste faagesne lea aelkedh vaenie jïh sïiehteladteme gaaltijh nuhtjedh goske jïjtje bïevnesh gaavna jïh vierteste gelliej gaaltiji gaskem stuerebe kompleksiteetine.

Maehtedh ryöknedh

Maehtedh ryöknedh seabradahkefaagesne sæjhta jiehtedh taalematerijellem jïh stoerre daatah veedtjedh, gïetedidh, analyseeredh jïh vuarjasjidh tjoevkesisnie konteektsteste juktie vuajnoem vaeltedh seabradahkegyhtjelassine. Sæjhta aaj årrodh tïjelinjam jïh mïetestahkem nuhtjedh

juktie goerehtidh jïh histovrijes jïh geograafeles tsiehkieh âehpiedehtedh jïh ektiedimmieh vuejnedh. Maehtedh gyhtjelassigujmie barkedh ekonomijen jïh âtnoen bïjre, jïh ektiedimmien dej gaskem vuejnedh lea aaj meatan. Evtiedimmie ryöknemetjehpiesvoetijste faagesne lea aelkedh konkreete jïh aelhie tabellh jïh grafiske vuesiehtimmieh toelkkestidh goske maahta stuerebe dataaveahkah kombineeredh jïh analyseeredh jïh jarkelimmieh vuejnedh tïjje doekoe.

Digitaale tjiehpiesvoeth

Seabradahkefaage aktem sjïere dïedtem âtna ihke learohkh digitaale meatanârrojevoetem evtiedieh. Digitaale tjiehpiesvoeth seabradahkefaagesne lea maehtedh digitaale dirregh nuhtjedh juktie gaavnedh, gïetedidh jïh navigeeredh digitaale gaaltijnie, digitaale gaaltijelaejthemem darjodh jïh sjiehteles bïevnesh veeljedh. Lea aaj maehtedh gaskesadtedh, laavenjostedh jïh digitaale dorjesh sjugniedidh, jïh njoelkedassh jïh nâârmh gaskesadtemasse nedtesne, persovnevaarjelæmman jïh aalkoereaktese fulkedh. Tjehpiesvoete lea aaj bïevnese-jïh daatajearsoesvoetem gorredidh. Evtiedimmie digitaale tjiehpiesvoetijste lea aelkedh digitaale vierhtieh goerehtidh jïh nuhtjedh goske maahta bïevnesh jïjtjeraarehke ohtsedh jïh veeljedh jïh hijven digitaale vuarjasjimmiefaamoem vuesiehtidh gosse bïevnesh veeljie, digitaale vierhtieh nuhtjeh jïh digitaalelaakan gaskesadta.

Maahtoelmieh jïh vuarjasjimmie

Maahtoelmie 4. daltesen mænngan

Lïerehtimmien ulmie lea learohke edtja maehtedh

- seabradahkefaageles gyhtjelassh goerehtidh jïh âehpiedehtedh, bïevnesh ovmessie gaaltijnie ohtsedidh jïh vuarjasjidh man nuhteligs bïevnesh Leah gyhtjelasshide tjïelkestidh
- saemien voenges histovrijem jïh kultuvremojhtesh goerehtidh, jïh guktie almetjh veasoejin don baalien mestie kultuvremojhtesh Leah, jïh mijjen jieledvuekine daan biejjien viertiestedh
- kultuvre- jïh eatnemelaanth Nöörjesne buerkiestedh daan biejjien jïh soptsestalledh guktie geograafeles jïh histovrijes gaaltijh, aaj kaarthh jïh soptsesh, maehtieh daajroem vedtedh eatnemen bïjre
- soptsestalledh man âvteste vigkieh sjædta skuvlebyjresisnie jïh voengesne, mubpiej mielh goltelidh jïh mubpiejgujmie laavenjostedh konstruktijve loetemh gaavnedh
- almetjereaktah jïh maanaj reaktah âehpiedehtedh, jïh ussjedadtedh man âvteste daah reaktah gââvnesieh
- ussjedadtedh man âvteste saemiej lea aalkoeââlmegestatuse Nöörjesne, jïh vihkeles væhtah saemien kultuvre- jïh seabradahkejeliedisnie buerkiestedh âvtesne jïh daelie, joekoen jïjtse seabradahkesne
- goerehtidh jïh vuesiehtimmieh vedtedh sâemies bielide monnehke evtiedimmeste, aaj saemien aerpievuekien daajroe

- ektiedimmien bijjelen ussjedattedh gaskem persovneles ekonomije jîh åtnoe fiereguhten luvnie
- identiteeten, gellievoeten jîh ektievoeten bijre soptsestalledh jîh ussjedattedh guktie maahta domtedh ij bieline årrodh ektievoeteste
- soptsestalledh, juekemen jîh vaarjelimien bijre bïevnesijstie jîh mij sæjhta jiehtedh vuarjasjimmiefaamoem digitaale ektiedahkosne nuhtjedh
- soptsestalledh kråahpen raasti bijre, mij vædtsoesvoete jîh seksuelle daaresjimmieh, jîh gusnie maahta viehkiem åadtjodh jis vædtsoesvoetem jîh daaresjimmie dååjroe
- ussjedattedh giëh faamoem utnieh, jîh mij demokratije lea, jîh raeriestimmieh evtiedidh guktie maahta meatan årrodh sjæjsjalimmieh baajnehtidh
- soptsestalledh såemies vihkeles byögkeles institusjovni jîh giehtelimmiej bijre Nöörjesne jîh Saepmesne, jîh ussjedattedh maam ulmide dah almetji jieliedasse utnieh

Jaabnan vuarjasjimmie

Jaabnan vuarjasjimmie edtja viehkiehtidh lieremem eevtjedh jîh maahtoem faagesne evtiedidh. Learohkh maahtoem seabradahkefaagesne vuesiehtieh jîh evtiedieh 3. jîh 4. daltesisnie gosse oktegh jîh mubpiejgumie ektine goerehtieh jîh onterdieh seabradahkefaageles teemaj jîh ektiedimmiej bijre dej gaskem. Learohkh maahtoem vuesiehtieh jîh evtiedieh gosse seabradahkefaageles gyhtjelassh åehpiedehtieh jîh dej bijjeli soptsestellieh, jîh ussjededhtieh magkerh bïevnesh jîh daajroeh ovmesse gaaltijh maehtieh gyhtjelassi bijre vedtedh. Learohkh aaj maahtoem vuesiehtieh jîh evtiedieh gosse ovmesse perspektijvh vaeltieh, jîh vuejnieh guktie jïjtj jîh mubpieh maehtieh baajnehtamme sjïdtedh sinsitneste, seabradahkeste jîh eatnamistie, jîh sinsitniem, seabradahkem jîh eatnemem baajnehtidh. Dah aaj maahtoem vuesiehtieh jîh evtiedieh gosse digitaalelaakan laavenjostoeh jîh såemies njoelkedassh jîh nåårmh persovnevaarjelæmman jîh digitaale ektiedahkose nuhtjeh. Lohkehtæjja edtja sjiehteladtedh guktie learohkh leah meatan jîh lieremelastose sjiehteladtedh gosse baaja learohkh daajroem joekehtslaakan ohtsedidh, ovmesse perspektijvh vaeltedh jîh ussjedattedh guktie daajroe sjædta. Lohkehtæjja jîh learohkh edtjeh soptsestalledh learohki evtiedimmien bijre seabradahkefaagesne. Learohkh edtjeh nuepiem åadtjodh pryövedh

Dan maahtoen mietie maam learohkh vuesiehtieh, edtjeh nuepiem åadtjodh baakoeh biejedh disse maam dååjroeh haalvoeh, jîh maam buerebelaakan haalvoeh goh aarebi. Lohkehtæjja edtja bîhkedimmie vedtedh dan guhkiebasse lieremen bijre jîh lierehtimmie sjiehtedidh guktie learohkh maehtieh bîhkedimmie nuhtjedh sijjen maahtoem evtiedidh seabradahkefaagesne tjetskehkevoeten, daajroeohtsemen jîh barkoen tjïrrh ektiedimmiejgumie faagesne.

Dåarjoematerijelle saemiengïelesne (film): <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/fagfornyelsen/nye-lareplaner-stotte-pa-samiske-sprak/>

Leaeroevierhtieraajroen bijre: Gaejsie 1 - 4

Gaejsie-learoevierhtieraajrosne dah biehkieh meatan fierhten klaassedaltesasse (1. – 4. klaassedaltese):

- Digigaejsie (digitaale learoevierhtie)
- Digitaale teekstegærja (pdf-gærja nedtesne)
- Trygkeme barkoegærja
- Digitaale lohkehtæjjabïhkedimmie (maam daelie lohkeminie)

Lohkehtæjjabïhkedimmesne ulmieh, digkiedimmieteemah jïh viehkiegyhtjelassh. Bïhkedimmesne aaj faaktah gaavnh mah viehkine sjïdtieh veelelïeremisnie.

Digigaejsie – digitaale learoevierhtie

Digigaejsie – aalkoesæjroe	https://www.e-skuvla.no/ya/product/gaisa-1-4/
1 Skuvle	https://www.mauthor.com/present/4690993244405760
2 Eatnemenommh	https://www.mauthor.com/present/6353409325793280
3 Saemieh	https://www.mauthor.com/present/4630552065474560
4 Mijjen veartene	https://www.mauthor.com/present/5799997790093312
5 Mijjïeh fealadïbie	https://www.mauthor.com/present/5356299482693632
6 Goeksegi maanah	https://www.mauthor.com/present/4747234566078464

Gåalmeden teekstegærjan teemah:

SISVEGE	
Skuvlesne viith, gåalmede jaepie 6	
DEMOKRATIJE	
Mij demokratije?	8
Meatantsevtsem	10
Demokratije skuvlesne	
Klaassenjoelkedassh	12
Klaasseraerie	14
Learohkeraerie	16
Reaktah demokratijesne	
Maana j reaktah	20
Riektesvoete	26
Demokratije siebriedahkesne	
Saemiedigkie Nöörjesne	32
Stoerredigkie	34
Demokratije - Iktedimmie	36
JÏENGE-AEJKIE JÏH GIERKIE-AALTERE	
Jienge-aejkie lij gierkie-aalteren ävtelen	38
Gierkie-aalteren almetjh	40
Gierkie-aalteren gætieh	42
Gierkie-aalteren dirregh	44
Gierkie-aalteren beapmoe	46
Gierkie-aaltere jih daaletje tijje	48
Gierkie-aalteren vaarjoeh	50
Gierkie-aalteren vintse	52
Baektieguvvieh	54
Jienge-aejkie lij gierkie-aaltere - Iktedimmie	56
EATNEMH	
Kaarhte	58
Fjovlh /voenh	60
Gæjsieh	61
Eatnemhammoeh vaeresne	62
Doedtere	64
Eatnemhammoeh duvvene	66
Fiersketjaetsie	68
Eatnemh - iktedimmie	71
SAEMIEH	
Saemih njieljie laantine äroeh	72
Saemij historvije	74
Saemien vaarjoeh	76
Saemien gielh	80
Saemien jielemh	82
Saemien musihke	84
Aalkoe-almetjh	86
Saemiedigkie	88
Soptses	90
Saemih - iktedimmie	92
MIJJEN VEARTENE	
Laantebielieh	94
Fylhkh jih leenh	96
Tjielte	98
Staarh	100
Gaatoenommh	102
Mijjen veartene - iktedimmie	104

4

Gåalmeden barkoegærjan teemah:

SISVEGE	
Klaasseraerie	
Demokratije	4
Skuvlesne viith	6
Njoelkedassh skuvlesjaljosne	8
Tjirkijh learohkeraaran	10
Næнноestidh	14
Pryöve	15
Riektesvoete	
Riektesvoete	17
Manne jijnjem mahtam	20
Dæhkiebarkoe: plaerie	22
Gyhtjelassh	24
Stoerredigkie jih Saemiedigkie	26
Historvije	
Jienge-aejkie	28
Gierkie-aaltere	30
Ävtesne jih daalie	32
Gierkie-aalteren beapmoe	34
Misse bovse ätnasovveme?	38
Maam datne mahta?	42
Eatneme	
Gæjsieh	44
Eatnemhammoeh - doedterisnie	45
Doedtere-baakoe	46
Voenh/fjovlh	
Voenh/fjovlh	47
Eatnemhammoeh	
gaedtiebealesne	48
Fiersketjaetsie	49
Maam datne mahtah?	53
Pryöve	56
Saemih	
Saepmie	58
Vaarjoeh dejpeli jih daalie	59
Gielh	60
Væhtabihkedassh aalkoealmetjidie	62
Saemiedigkieh	63
Jielemh	64
Saemien musihke	66
Soptses	70
Pryöve	72
Mijjen veartene	
Laantebielieh	74
Mov tjielte	75
Staarh	76
Geajnoenommh/gaatoenommh	78
Elmie-otnjegh	80
Pryöve	88
Maam manne liereme daan jaepien?	90

Teekstegærja: <https://www.e-skuvla.no/ya/product/gæjsie3-2/>

Barkoegærja: <https://www.e-skuvla.no/ya/product/gæjsie-1-4/>

METODIHKELES BIELIE

Siebriedahkefaage aktem sjjere diedtem ätna ihke learohkh digitaale meatanärröjevoetem evtiedieh. Dan sjjekenisnie sijhtebe säemies dirregh neebnedh mah maehtieh hijven ärrödh ööhpehtimmesne nuhtjedh:

- Windows Movie Maker – namhtah programme maam mahta guvviejgumie jih tjoejine ektine redigeeredh änenhks filmide
- Storyline – learohkh maehtieh jijtsh fantasijeveartenh darjodh, lohkh vielie: <https://www.utdanningsnytt.no/digitale-kommunikasjonsverktøy-digitalisering-fagartikkel/digital-storyline-hjelper-a-realiserer-nye-laereplaner/209886>
- Book Creator: datne mahtah guvvieh sjjse biejedh jih teeksth tjaeledh, jih dan männigan dejtie ähpiededh.

Gaaltije/Lohkh vielie: [IKT i utdanning/Bruk av IKT i fagene/IKT i samfunnsfag – Wikibøker \(wikibooks.org\)](https://wikibooks.org/wiki/IKT_i_utdanning/Bruk_av_IKT_i_fagene/IKT_i_samfunnsfag)

Bieljietellefovnh

Mijjeh voerkelibie gosse digitaale dírregh átnasuvvieh learohkh byöroeh áadtjodh bieljietellefovnh nuhtjedh. Jis eah dejtie nuhtjh maahta jijnje gijjie sjídtedh. Gosse learohkh eah annje eevre galkije lohkh, dellie daerpies áadtjodh raeffesne lohkedh (jih tjaeledh). Gosse jijnje gijjie dellie lea sagke geervebe jijtjemse konsentreeredh lohkemen jih tjaelemen bijre.

Átnoe guvvijste

Gellide teemide sæjhta hijven sjiehtedh guvvieh gaskeviermesne ohtsedidh. Maahta aaj learoehkidie birredh plaerieh jallh askeplaerieh meatan vaeltedh gâeteste, jis dej Leah, jallh lohkehtæjja maahta sjiehteles guvvieh spååredh mejtie learohkh maehtieh ovmesse teemine nuhtjedh.

1. SKUVLE JÏH DEMOKRATIJE

Digigaejsien 1. kapihtelen svaalhtese: <https://www.mauthor.com/present/4690993244405760>

Ulmieh

Seabradahkefaagesne learohkh edtjeh nuepiem åadtjodh jÏjtse identiteetem, voenges seabradahkem gusnie jielieh, jÏh nasjonaale jÏh veartenevijries gyhtjelassh goerehtidh. Barkoen tjÏrrh faagine learohkh edtjeh guarkedh guktie geograafeles, histovrijes jÏh daaletje tsiekhieh eaktoeh biejjeh guktie almetjh sijjen daerpiesvoeth reebliedh, jÏh guktie faamoe jÏh vierhtieh almetji gaskem juakasuvvieh. Learohkh edtjeh voerkes sjÏdtedh guktie mijjeh libie histovrijistie sjugniesovveme men aaj guktie mijjeh histovrijem sjugniedibie. Faage edtja viehkiehtidh fiereguhten identiteetem evtiedidh, jÏh goerkesem vedtedh dej joekehts ektievoeti bijre mejstie mijjeh almetjh bieline sjÏdtebe, dovne Saepmesne jÏh Saepmien ålkolen. Daate sæjhta jiehtedh aaj jienebelånhkoe- jÏh unnebelånhkoeperspektijvh meatan vaeltedh, maehtedh viertiestimmieh jeatjah aalkoeåålmegigujmie darjodh, jÏh ovmesseie faamoetsiekhieh jÏh vihkelesvoetem demokraateles aarvoejste guarkedh. Naemhtie seabradahkefaage viehkehte learohki goerkesem nænnoestidh jÏjtsistie, seabradahkeste mesnie jielieminie, jÏh guktie dah maehtieh jÏjtsh jielede jÏh båetijem aejkiem baajnehtidh.

Gaajkhk faagh edtjeh viehkiehtidh aarvoevåaromem lierehtimmesne realiseeredh. Seabradahkefaage edtja ïedtjem, laejhtehts ussjedimmie, sjugniedimmieaavoem jÏh goerehtimmiehåhkoem vedtedh, jÏh vuajnoeh jÏh aarvoeh dåarjoehtidh goh toleraanse, seammavyörtegsvoete jÏh ååkteme. Seabradahkefaageles ussjedimmievuekiej jÏh jeatjah vuekiej tjÏrrh learohkh edtjeh eadtjohke meatanårrojevoetem evtiedidh man våarome lea voerkesvoete demokratijen, byjresen, almetjereaktaj jÏh mÏrrestallemen bijre jÏh aarvoen bijre gellievoeteste. Learoesoejkesjen våarome lea saemien aarvoeh, saemien gïele, kultuvre jÏh seabradahkejielede.

Faage edtja viehkiehtidh guktie learohkh ektiedimmieh vuejnieh gaskem individuelle veeljemh, seabradahkestruktuvrh jÏh eatnemen tåollemeraasth.

Learohkh edtjeh daajroem åadtjodh guktie almetjh identiteetem jÏh ektiedimmie evtiedieh, jÏh guktie dah mubpiejgujmie laavenjostoe. Dah edtjeh guarkedh guktie almetjh seabradahki sÏjse tjåanghenieh, jÏh guktie geograafeles, histovrijes jÏh daaletje tsiekhieh identiteeteevtiedimmie jÏh ektievoetem baajnehtieh. Daate sæjhta jiehtedh ovmesseie perspektijvh dan bijre mij maahta hijven jielede årrodh, jÏh learohkh dovne voerkesvoetem histovrijen bijre jÏh dahkoemahtoem evtiedieh gosse jÏjtjemse guarkoeh aktine åvtetje aejkine, daaletje tjÏjjine jÏh båetijen aejkine.

Soptsestallemeteemah: Maam edtjebe siebriedahkefaagesne lieredh jÏh man åvteste?

Lierehtimmien ulmie lea learohke edtja maehtedh:

- soptsestalledh man åvteste vigkieh sjædta skuvlebyjresisnie jÏh voengesne, mubpiej mielh goltelidh jÏh mubpiejgujmie laavenjostedh konstruktijve loetemh gaavnedh
- ussjedadtedh gïeh faamoem utnieh, jÏh mij demokratije lea, jÏh raeriestimmieh evtiedidh guktie maahta meatan årrodh sjæjsjalimmieh baajnehtidh

- soptsestalledh såemies vihkeles byögkeles institusjovni jîh gîehtelimmiej bîjre Nöörjesne jîh Saepmesne, jîh ussedatedh maam ulmide dah almetji jieliedasse utnieh
- seabradahkefaageles gyhtjelassh goerehtidh jîh âehpiedehtedh, bîevnesh ovmessie gaaltjinie ohtsedidh jîh vuarjasjidh man nuhteligs bîevnesh leah gyhtjelasstide tjîelkestidh

Digigaejsien kap. 1, s. 1: Skuvle

SKUVLE < 1 2 3 4 5 6 7 8 >

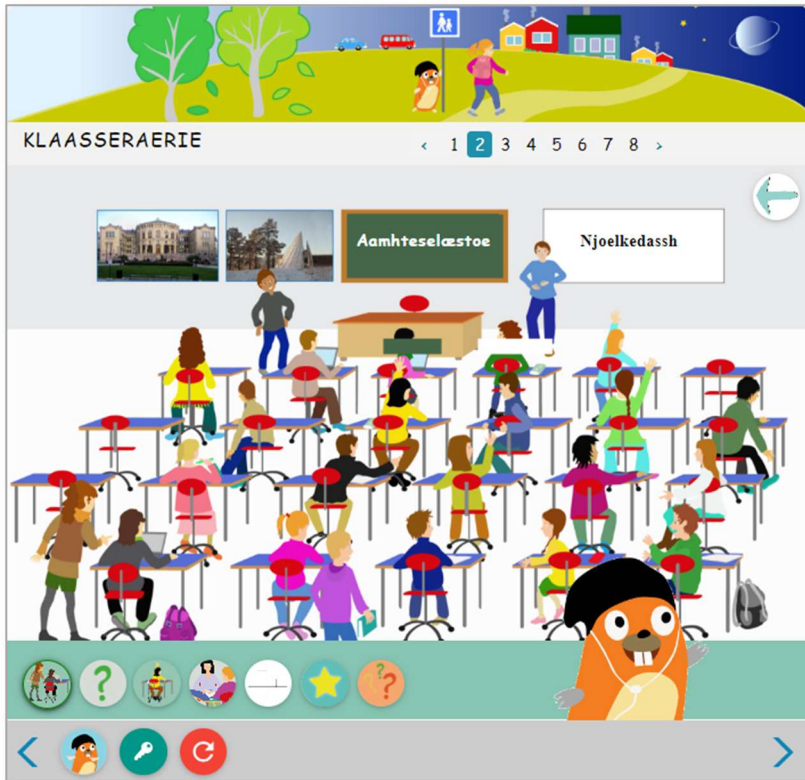
Ulmie

- learohkeraerien bîjre lieredh
- almetjestävroen bîjre lieredh

Aamhteselæstoe

Tjoeje: Lohkh kapihtelen ulmieh. Veeljh dan mænngan laavenjassem vöölemes sæjrosne.

Digigaejsien kap. 1, s. 2: Klaasseraerie

Tjoeje: Daennie klaassesne klaasseraerie.

Desnie gaajhkh learohkh åadtjoeh ektesne moenedh. Diedtieh aamhteselæstose.

Tjoeje: Daesnie aamhteselæstoe. Dîhte lea læstoe aamhtesigujmie mejtie learohkh edtjeh moenedh. Diedtieh njoelkesside.

Tjoeje: Daesnie njoelkedassh. Dah vihkele. Njoelkedassh mijjem viehkiehtieh siemes árrodh valkesisnie, klaassetjiehtjelisnie, seabradahkesne jñh gáetesne. Diedtieh daelie Stoorredægkan.

Tjoeje: Daesnie Stoorredigkie. Desnie Nöörjen laanten aamhtesh muenieh. Diedtieh daelie Saemiedægkan.

Tjoeje: Daesnie **Saemiedigkie**. Desnie aamhtesh gietedede mah leah saemiej bijre. Daelie maahtah mubpien sæjrose jáerhkedh.

Digigaejsien kap. 1, s. 3: Klaasseraerie - gyhtjelassh

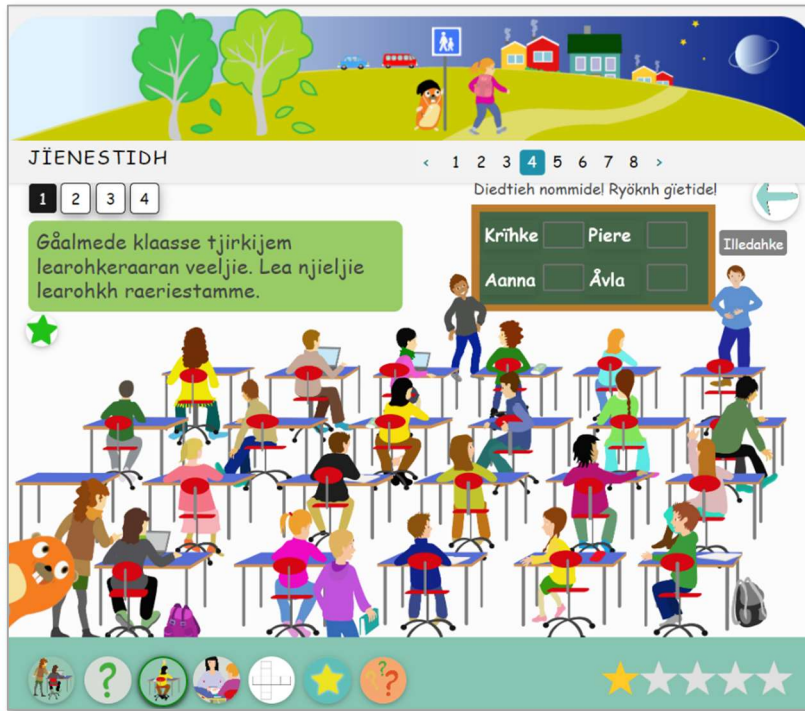

Tjoeje: Tjaelieh vaestiedassh gyhtjelasside.

Vaestiedassh:

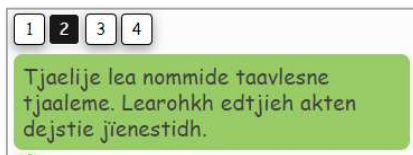
Digigaejsien kap. 1, s. 4: Jienestidh

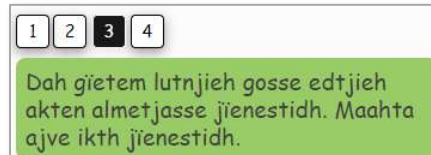
Tjoeye: Gåalmede klaasse sæjhta dælie gietelutnjeminie jienestidh gie edtja learohkeraerien tjirkijinie sjîdtedh. Lea njieljie learohkh raeriestamme. Lohkh jienestimmien bijre. Diedtieh dan mænngan nommidel, ryöknh gietide jih tjælieh rovhtesne mah gellie jienestimmieh dah Leah åådtjeme.

Gie learohkeraerien tjirkijinie sjædta?

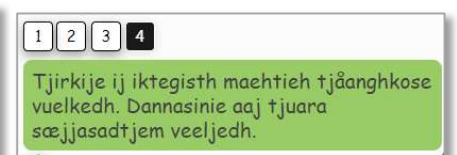
Teekste 2:

Teekste 3:

Teekste 4:

Vaestiedassh:

Naestie-teekste:

Dah learohkh Krihkem jienestieh:

Dah learohkh Pierem jîenestieh:

Dat learohkh Aannam jîenestieh:

Dah learohkh Ävlam jïenestieh:

Digigaejsien kap. 1, s. 5: Learohkeraerietjåanghko

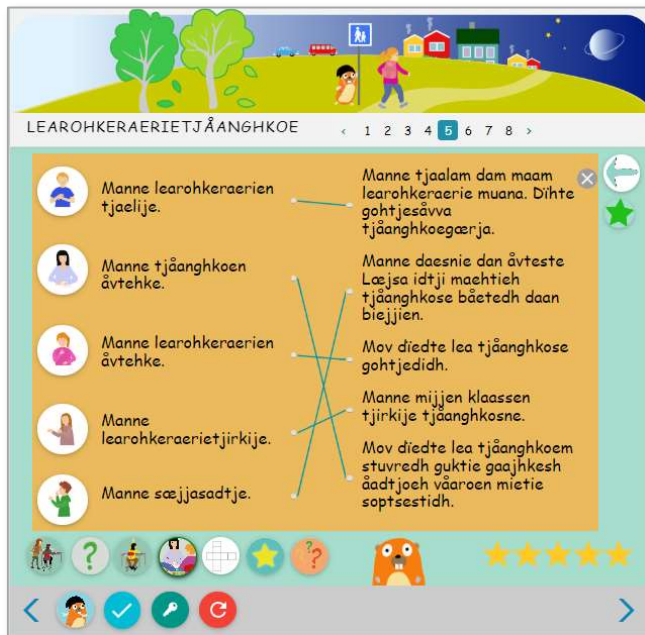
Tjoeje: Lohkh learohkeraerien bijre. Diedtieh kruana naestiem jih goltelh maam learohkh soptsestieh. Biejh tjåanghkan aalkovem jih galhkuvem learohki tjielkestimmijste.

Tjoeje: Goltelh maam learohkh soptsestieh. Biejh tjåanghkan aalkovem jïh galhkuvem learohki tjïelkestimmijste.

1. Manne tjåanghkoen åvtehke. Mov diedte lea tjåanghkoem stuvredh guktie gaajhkesch åadtjoeh våaroen mietie soptsestidh.
2. Manne learohkeraerien åvtehke. Mov diedte lea tjåanghkose gohtjedidh.
3. Manne learohkeraerien tjaelije. Manne tjaalam dam maam learohkeraerie muana. Dihte gohtjesåvva tjåanghkoegærja.
4. Manne learohkeraerietjirkije. Manne mijjen klaassen tjirkije tjåanghkosne.
5. Manne sæjjasadtje. Manne daesnie dan åvteste Læjsa idtji maehtieh tjåanghkose bætedh daan biejjien.

Vaestiedassh:

Digigaejsien kap. 1, s. 7: Mijjeh meatan moenedh

MIJJIEH MEATAN MOENEDH < 1 2 3 4 5 6 7 8 >

Guktie mahtam meatan årrodh moenedh?

Maam im maehtieh meatan årrodh moenedh?

Nöörjen leah almetjestävroe jîh demokratije. Daate sæjhata jiehtedh gaajhkesch Nöörjesne åadtjoeh jienestich dejtie mah edtjeh mijjen laantem stuvredh. Naakenh dejstie mah muenieh, Stoerredigkesne barkeminie.

Giejnie stâåkedem astoeaejkien.	Maam eejhtegh darjoeh.
Maam astoeaejkien darjoem.	Gåessie skuvle aalka.
Mah vaarjoeh tsaakam.	Mennie bielesne geajnoste bijlh vuejeh.
Maam edtjem beapmoepaahkesne utnedh.	Mennie åesnesne mielhkie.

Tjoeje: Daate Stoerredigkie. Dîhte Oslosne. Daesnie almetjeh mijjen laanten aamhtesh muenieh. Gosse veeljemem utnebe, mijjeh veeljebe giêh edtjeh Nöörjem stuvredh. Mijjen aaj akte laake mij jeahata maanaj lea reakta sijjen mielem jiehtedh. Maanaj lea reakta meatan årrodh moenedh. Dan båarasåbpoe datne sjîdth dan vielie åadtjoeh moenedh dovne skuvlesne jîh jeatjah lehkesne. Giesieh raajesidie reaktøe sæjjan!

Vaestiedassh:

MIJJIEH MEATAN MOENEDH < 1 2 3 4 5 6 7 8 >

Guktie mahtam meatan årrodh moenedh?

Maam edtjem beapmoepaahkesne utnedh.
Maam astoeaejkien darjoem.
Giejnie stâåkedem astoeaejkien.
Mah vaarjoeh tsaakam.

Maam im maehtieh meatan årrodh moenedh?

Maam eejhtegh darjoeh.
Gåessie skuvle aalka.
Mennie bielesne geajnoste bijlh vuejeh.
Mennie åesnesne mielhkie.

Nöörjen leah almetjestävroe jîh demokratije. Daate sæjhata jiehtedh gaajhkesch Nöörjesne åadtjoeh jienestich dejtie mah edtjeh mijjen laantem stuvredh. Naakenh dejstie mah muenieh, Stoerredigkesne barkeminie.

Digigaejsien kap. 1, s. 8: Giëhtjedh dov daajroeh

GIËHTJEDH DOV DAAJROEH < 1 2 3 4 5 6 7 8 >

Gie learohkeraerietjâangkosne mænna jis veeljesovveme tjirkije ij maehtieh?

Maam learohkeraerien âvtehke dorje?

Maam learohkeraerien tjâanghoeâvtehke dorje?

Mij tjâanghoe gohtjesâvva, gusnie lihtsegh Leah tjirkijh joekehts klaassijste?

Mij almetjestâvroe?

Maam learohkeraerien tjaelije dorje?

Navigation icons: back, home, search, refresh, question mark, star, and a red question mark icon.

Tjoeje:

Maahtah? Veeljh reaktoe alternatijvem.

Vaestiedassh:

GIËHTJEDH DOV DAAJROEH < 1 2 3 4 5 6 7 8 >

Gie learohkeraerietjâangkosne mænna jis veeljesovveme tjirkije ij maehtieh?
sejjasadtje

Maam learohkeraerien âvtehke dorje?
Tjâangkose gohtjede.

Maam learohkeraerien tjâanghoeâvtehke dorje?
Tjâangkoem stuvrie.

Mij tjâanghoe gohtjesâvva, gusnie lihtsegh Leah tjirkijh joekehts klaassijste?
learohkeraerietjâanghoe

Mij almetjestâvroe?
Laanten ârrojeh âadtjoeh meatan ârroth moenedh.

Maam learohkeraerien tjaelije dorje?
Tjâanghoegeærjam tjaala.

Navigation icons: back, home, search, refresh, question mark, star, and a red question mark icon.

Gosse gaajkhk reaktoe tjaeleme:

Digigaejsien kap. 1, s. 9: Refleksjovne

REFLEKSJOVNE

Tjaelieh jallh baantedh golme aath mejtie Leah daennie kapitelisnie liereme.

Digigaejsien kap. 1, s. 10: Illedahkh

ILLEDAHKH

ILLEDAHKH	REAKTOE VAESTIEDASSH	BÄAJHTODE
SKUVLE	100%	0 / 0
KLAASSERAERIE	0%	0 / 0
KLAASSERAERIE - GYHTJELASSH	0%	0 / 0
JÏENESTIDH	0%	0 / 0
LEAROHKERAERIETJÄANGHKOE	0%	0 / 0
BAAKOEH	0%	0 / 0
MIJJIEH MEATAN MOENEDH	0%	0 / 0
GIËHTJEDH DOV DAAJROEH	0%	0 / 0
REFLEKSJOVNE	0%	0 / 0
ÄLLESTH	11%	0 / 0

Teekstegærja: Skuvlesne vihth, gâalmede jaepie, s. 6-7, barkoegærjan s. 6-7

Skuvlesne vihth, gâalmede jaepie

Demokratije

Skuvlen öörnegenoelkedassh
1. Aii

Demokrati jen væhtabi'kedassh Leah friije veeljemh, jienebelâ'nhkoestâvroe jih almetjereaktah kroöhkestidh.

Ussjedh man ävteste vihkeles maanaj lea hie'jme jih dej lea nuopie orre aath skuvlesne lieredh.

Gierkie-aaltere

Eatnemh

Saemieh

Saemieh njieljie laantine ä'rroeh: Säävmesne, Noörjesne, Sveerjesne jih Russlaantesne.

Mijjen veartene

6
7

Klaasseraerie jih learohkeraerie

Skuvlesne vihth, gâalmede jaepie aalka

Saptsestalledh njoelkedassi bi'jre skuvlesne jih klaassetjiehtjiesnisie. Magkerh njoelkedassh klaassesne utnebe? Tjuelieh!

Njoelkedassh

Man ävteste mijjeh njoelkedassh utnebe? Gie naannoestamme magkerh njoelkedassh mijjeh edtjebe utmedh?

Bie jih gievlieh dan learohken bi'jre mij reaktotoaakan dorje. Tjuelieh baakojde reaktos sijjesne.

gietem bæjjese lutnjedh

rajjadidh

oómegem utnedh

soejmi barkedh

fer seenhte bætedeh

barkoeraeffiem vedtedh

slaangkedh

Reaktoe	Bâajhtode

6
7

Teekstegærja: Demokratije, s. 8-9, barkoegærjan s. 4-5

DEMOKRATIJE

Daennie kaphitelisnie lierebe:

- mij demokratije lea
- man ävteste mijjen leah klaassenjoelkedassh jih skuvlenjoelkedassh
- mij learohkeraerie lea
- mij meatantsevtseme jih meatannænnoestimmie leah, jih mij laavenjostoe lea gosse tjäängkhoeh
- mij klaasseraerie jih demokratije lea

Demokratijen væhtabîhkedassh leah frijje veeljemh, jienebelâhkoestävroe jih almetjereaktah kroohkestidh.

Mij demokratije?
 Demokratije lea almetjestävroe. Daan stuvremevuekien tjîrnh almetjh äadtjoeh meatan ärrোধ tsevtsehd guktie edtja aamhtesh nænnoestidh, ryöktesth jallh ov-ryöktesth. Dan ävteste gaajh-kesh eah maehtieh meatan ärrোধ fierhtene nænnoestimmesne, veeljemh leah öörnesovveme naemhtie guktie almetjh tjirkijh veeljeh, mah nænnoestimmieh dej ävteste darjoeh.

Guktie steemmadidh?
 Mijjeh steemmadibie dan ävteste gaajhkesi gieie edtja govlesovvedh. Maahhta gellielaakan steemmadidh: gietem bæjjese lutnjedh jallh tjaaeldh.

Frijje veeljemh: Gaajhesh mah 18 jaepieh illeme äadtjoeh steemmadidh. Ij guhte edtjh moenedh maam jeatjehh edtjeh steemmadidh.
Jienebelâhkoestävroe: Nænnoestimmieh dorjesuvvieh jienebelâhkoen mielen mierie.
Almetjereaktah: EN lea bæjjehkoehimmieh dorjeme gosnie jeahtasävva gaajhkh almetjh veartenisnie seamma stoerne aarvoem utnieh.

DEMOKRATIJE

Fierhtene daablosne akte jiehtege. Mierhkh dah jiehtegh mah akten demokratijese sjiehtieh.

Akte jallh jienebh almetjh mubpiej bijjeli nænnoestieh.	
Ävtehe tuhtjie muvth almetjh stuerebe aarvoem mubpijste utnieh.	
Gaajhesh äadtjoeh meatan ärrোধ nænnoestidh.	
Dîhte mij ij geltel, bysvoe.	
Almetjh sinsitniem kroohkestieh.	
Ij guhte edtjh vueliehkâbpoe aarvoem utnedh njaltjaklaerien, gielen, tjoelen, religijovnen jallh jeatjah fâantoej gaavhtan.	
Gaajhesh seamma reaktam utnieh v.g. skuvlem vaedtsedh.	
Muvnth almetjh vueliehkâbpoe aarvoem utnieh sijjen klaerien jallh religijovnen gaavhtan.	
Gaajhesh dovnesh seamma aarvoem utnieh.	

Gaajhesh seamma dîedtem utnieh v.g. skaehtiem maeksedh.	
Muvnth jienebh siebriedahkediedth mubpijste utnieh.	
Naan gærjah, filmh jih laavlohm luhpehts dan ävteste ävtehe ij dejtie lyjhkh.	
Gaajhesh äadtjoeh nænnoestidh maam lyjhkoeh.	
Gaajhesh äadtjoeh sijjen mielen jiehtedh v.g. gosse tjaelieh, filmem darjoeh jih guvvieh guvviedieh.	
Naakenh jienebh reaktah mubpijste utnieh.	
Luhpehts sov mielh buektedh.	
Vædtsoesvoete ätnasävva juktie gaajhkesidie nyhtedh gohtelidh.	
Gosse ij leah siemes tjuara pryövvedh raeriem gaavnedh maam gaajhesh maehtieh jäähkesjidh.	

Ulmieh:

Barkoen tjîrrh faagine learohkh edtjeh guarkedh guktie geograafeles, historvrijes jîh daaletje tsiehkieh eaktoeh biejjeh guktie almetjh sijjen daerpiesvoeth reeblich, jîh guktie faamoe jîh vierhtieh almetji gaskem juakasuvvieh. Learohkh edtjeh voerkes sjîdtedh guktie mijjeh libie historvrijistie sjugniesovveme men aaj guktie mijjeh historvrijem sjugniedibie. Faage edtja viehkietidh fiereguhten identiteetem evtiedidh, jîh goerkesem vedtedh dej joekehts ektievoeti bîjre mejstie mijjeh almetjh bieline sjîdtebe, dovne Saepmesne jîh Saepmien âlkolen. Daate sæjhta jiehtedh aaj jienebelâhkoe- jîh unnebelâhkoeperspektijvh meatan vaeltedh, mahtedh viertiestimmieh jeatjah aalkoeââlmegigujmie darjodh, jîh ovmesseie faamoetsiehkieh jîh vihkelesvoetem demokraateles aarvojste guarkedh. Naemhtie seabradahkefaage viehkehte learohki goerkesem nænnoestidh jîjtsistie, seabradahkeste mesnie jielieminie, jîh guktie dah mahtieh jîjtsj hieledem jîh bætijem aejkiem baajnehtidh.

Lieredh mij demokratije lea

- Lieredh man âvteste mijjen leah klaassenjoelkedassh jîh skuvlenjoelkedassh
- Lieredh mij learohkeraerie lea
- Lieredh mij meatantsevtseme, meatannænnoestimmie jîh mij laavenjostoe lea gosse lea tjâanghkoef bîjre
- Lieredh mij klaasseraerie lea

Seabradahkefaagesne dâaresthfaageles teema demokratije jîh meatanârrojevoete lea learohkh daajroeh jîh tjiehpiesvoeth evtiedieh juktie mahtedh sjugniedidh jîh meatan ârrodh demokraateles prosessine. Faage edtja viehkietidh learohkh daajroem jîh goerkesem demokraateles aarvoej jîh prinsihpi bîjre evtiedieh. Learohkh edtjeh aaj goerkesem âadtjodh sjîdtedimmien bîjre demokraateles institusjovnijste Saepmesne jîh guktie Sijte lea vuekine orreme jîjtemse demokraateles organiseeredh. Daate aaj faamosne saemiej dâarjoe gaskenasjonaale aalkoeââlmegelaavenjostosne jîh gaskenasjonaale latjokjne, jîh maam ulmide konvensjovnh utnieh dan demokraateles evtiedimmien gaavhtan. Barkoen tjîrrh seabradahkefaagine learohkh edtjeh laejhtehkslaakan ussjedidh, ovmesseie perspektijvh vaeltedh, ovmesseie mielh gietedidh jîh eadtjohke meatanârrojevoetem vuesiehtidh. Seabradahkefaage edtja viehkietidh guktie learohkh mahtieh meatan ârrodh demokratiesne jîh dam guhkiebasse evtiedidh, jîh ekstreme vuajnoej, ekstreme dahkoef jîh terrorismen vööste barkedh. Daajroe terrordahkoen bîjre Nöörjesne snjaltjen 22.b. 2011 edtja meatan ârrodh lierehtimmesne dan bîjre.

Lierehtimmien ulmie lea learohke edtja mahtedh:

- soptsestalledh man âvteste vigkieh sjædta skuvlebyjresisnie jîh voengesne, mubpiej mielh goltelidh jîh mubpiejgumie laavenjostedh konstruktijve loetemh gaavnedh
- ussjedadtedh giéh faamoem utnieh, jîh mij demokratije lea, jîh raeriestimmieh evtiedidh guktie mahta meatan ârrodh sjæjsjalimmieh baajnehtidh

Teekstegærja: Meantantsevtseme s. 10-11, barkoegærjan s. 15

Meantantsevtseme

Demokratiesne gaajhkesh edtjeh nuepiem utnedh meatan år-rodh jih nænnoestimmieh tsevtsehd, mah Leah jÿjtsh tsiehkien bÿjre dovne skuvlesne jih barkosne.

Vuesiehtimmien gaavhtan learohkh edtjeh luhpiem ådtjodh nænnoestimmieh tsevtsehd, mah Leah dej skuvleaarkebiejjen bÿjre.

Ijje, ibie daarpesj!

Mÿjjen skuvlen learohkh edtjeh luhpiem ådtjodh tsevtsehd magkeres ålkoesÿjje lea skuvlesne? Argumenteer!

Jaavoe, jis ibie darjoeh, delie doh geerve almetjh aÿve statÿjvem tseegkieh baernide.

Im sÿjht mubpiegumie stååkedidh. Im pryj!

Hmh. Im daejrieh.

DEMOKRATIJE SKUVLESNE

Mubpieh ådtjoeh moenedh.

Nov amma mÿjje mah ålkoesÿjje nuhtjeh, jih eah doh geerve almetjh.

Jaavoe, dan åvteste goetsemestatÿjvem sÿjhtem. Lyjhkem goetsedh!

Jaavoe! Skating-baanam sÿjhtem, dan åvteste edtjem veartene-mïesterinie sÿjdetedh!

Meantantsevtseme: Reakta meatan år-rodh jih nænnoestimmieh tsevtsehd mah Leah almetjen jÿjtse tsiehkien bÿjre.

Soptsestallemeteemah:

Mij baakoe *meatannænnoestimmie* sæjhta jiehtedh

- Mejnie ektiedimmie maektebe meatannænnoestimmie utnedh
- Gåessie sjehta klaasseraerie jih learohkeraerie meatannænnoestimmie utnieh
- Guktie maakta tsevtsehd jih mejnie tsiehkine
- <https://snl.no/medbestemmelse>
- Reerenassen nedtesæjroe: [Barnas beste og medbestemmelse](#)

Nænnoestidh

Maam jÿjtje ådtjoem nænnoestidh?

Såemies aamhtesh ådtjoem jÿjtje nænnoestidh. Im mubpieh ådtjoeh.

Maam im ådtjoeh jÿjtje nænnoestidh?

14

Teekstegærja: Klaassenjoelkedassh s. 12-13, barkoegærjan s. 8-9

Klaassenjoelkedassh

Orre skuvlejaepie jîh njoelkedassh
Mijjeh skuvlesne vihth - gâalmede jaepie!
Luste orre skuvlejaepiem aelkedh. Tjoerebe
ikth vielie skuvlen trâjje- jîh öörnege-
njoelkedassh vuartasjîdh jîh orre klaasse-
njoelkedassh darjodh.

Gaajhkes
tjoerih
njoelkedassh
fulkedh.

12

DEMOKRATIJE SKUVLESNE

Skuvlen öörnegejoelkedassh:

1. Mijjeh sinsitniem viehkietibie.

2. Mijjeh barkoeraeffiem gaajhkesi-
die vedtebe.

3. Mijjeh gietem bæjjese lutnjebe.

Mij
learohken
diedth jîh
reaktah?

Gie
skuvlenjoelke-
dasside
nænnoeste?

Man
âvteste
vihkeles
njoelkedassh
fulkedh?

Njoelkassade: Teekste mij soptseste guktie edtja dâemiedidh jalh bar-
kedh. Mijjeh njoelkedassh ektesne nænnoestamme jîh tjoerebe dejtie
fulkedh.
Trâjje- jîh öörnegejoelkedassh: Njoelkedassh mah darjoeht guktie
mijjeh murriedibie jîh maethebe dâehkesne barkedh.

13

Soptestallemeteemah:

- Mah njoelkedassh edtjebe mijjen klaassesne utnedh?
- Mah diedth jîh reaktah mijjeh gaskemsh utnebe?

Darjode klaassenjoelkedassh jîh gævnjode dejtie goh viêdtjeplakaate guktie gaajhkes maehtieh dejtie vuejnedh. Fiereguhte sov nommem vuelielisnie tjaala jîh vihteste satne meatan orreme njoelkedasside nænnoestidh.

Njoelkedassh skuvlesjaljosne

Guktie edtjebe muhpiej sîerte dâemiedidh?

Magkerh njoelkedassh fulkebe? Mierhkh.

skuvlese voêdtsedh

juelkietjengkerenjoelkedassh

valkesenjoelkedassh

juelkietjengkerem tjiektjedh

juelkietjengkerenjoelkedassh

valkesenjoelkedassh

zygkeldidh

juelkietjengkerenjoelkedassh

valkesenjoelkedassh

mâah darjodh

juelkietjengkerenjoelkedassh

valkesenjoelkedassh

Magkerh njoelkedassh datne mahtah? Tjoelieh.

Manne dasjtie njoelkedasside mahtam:

8

9

Teekstegærja: Klaasseraerie s.14-15 s. 14-19, barkoegærjan s. 10-13 jîh s. 15

Klaasseraerie

Tjåanghkoen aalkoelisinie tjoerebe âvtehkem, tjåanghko-âvtehkem jîh tjaelîjem veeljedh.

Klaasseraerie tjirkijem learohkeraaran veeljie. Tjirkije edtja abpe klassen aamhtesi âvteste barkedh learohkeraeresne. Tjoerebe aaj sæjjasadtjem veeljedh, mij tjåanghkosne mænna gosse dihte siejhme tjirkije ij maehtieh. Gosse nænnoestibie gie edtja tjirkijinie sjîdtedh, dellie hijven illedahkem taavlesne tjaeledh.

Mirja
Âvtehke Aanta
Tjaelîje

Klaasseraeresne mahta aamhtesh klassen bîjre digkiedidh jîh nænnoestidh, goh klassenjoelkedassh. Desnie mahta aaj aamhtesh bæjjese vaeltedh mejtie learohkeraaran vaalta.

Klaasseraerie: Raerie/tjåanghkoee klaassesne, gusnie aati bîjre soptseste jîh aath nænnoeste mah leah klassen bîjre, goh klassenjoelkedassh. Mahta aamhtesh seeditdeth klaasseraereste learohkeraaran.

DEMOKRATIJE SKUVLESNE

Naemhtie tjirkijem learohkeraaran veeljebe
Voestegh raeriestibie gie edtja maehtedh klassen bieleste ârrodh learohkeraeresne. Tjaelîje nommide taavlesne tjaala. Dan mænngan steemmadibie. Gaajhkesch nommem tjaala paehpereleahpesne. Gosse gaajhkesch leah tjaaleme jîh paehpereleahpam deelleme, akte learohke illedahkem lâhka. Tjaelîje steemmide taavlesne tjaala.

Laara	##	Nejla	///
Jåvva	###	Hilje	
Eehne	##	Aanta	##
S	+	Åvla	##
La	##		

Maam klaasseraeresne dorje?

Gieh nænnoestieh?

Magkerh aamhtesh mahta bæjjese vaeltedh desnie?

Soptestallemetemah:

- Mij lea *tjåanghkoee-âvtehke* jîh maam dihte dorje?
- Magkerh aamhtesh mahta bæjjese vaeltedh klaasseraeresne?
- Mij lea *steemmadidh/ jienestidh*?

Tjirkijem learohkeraaran

Sijhtebe steemmadidh juktie gôökte kandidaath klaasseraaran gaavnedh: siejhme tjirkije jîh sæjjasadtje. Tjaelîeh guvven ruellesne juktie edtjebe steemmadidh.

Mijjeh steemmadibie siejhme tjirkijasse jîh sæjjasadtjese.

Steenmadidh

Maam tjåanghkoee-âvtehke edtja darjodh? Maam tjaelîje edtja darjodh? Tjaelîeh!

tjåanghkoee-âvtehke	tjaelîje

tjåanghkoee-âvtehke

tjaelîje

âvtehke

Soptsestallemeteemah:

- Gîeh meatan learohkeraeresne?
- Maam learohkeraerien tjaelije dorje?
- Maam mahta akten tjâanghkoen âvtelen darjodh?

Learohkeraerie

Learohkeraerie lea learohki demokrateles veeljeme ârgaane skuvlesne. Nöörjesne gaajhkh skuvlh tjuerieh learohkeraeriem utnedh. Learohkeraerie âvtehkem veeljie mij diedtem âtna tjâanghkosne gohtjedidh. Learohkeraerie mahta viehkem âadtjodh lohkehtæjjeste. Iktesth learohke mij referaatem tjaala.

Learohkeraerien tjâanghkoen unnemes akte tjirkije fierhtede daltesistie. Sâemies skuvline göökte tjirkijh veeljesuvviah fierhtede daltesistie learohkeraeran. Dellie aktem baerniem jih aktem riejetem veeljie. Gaajhkh skuvlh eah dah nööremes learohkh meatan utnieh learohkeraeresne.

Learohkeraerie: Raerie/tjâanghkosne gusnie aamhtesh digkede mah leah faamosne abpe skuvlesne. Raerie sâemies aamhtesh guhkiebasse buakta skuvlen âvtehkasse.
Tjâanghkosne: Akte öörnedamme tjâanghkosne gusnie digkede jih nænnoste ektesne.
Âvtehke: Learohke mij diedtem âtna tjâanghkosne gohtjedidh.
Mubpie-âvtehke: Learohke mij lea âvtehken bieleste jis âvtehke ij maehtieh meatan ârrodh tjâanghkosne.
Tjaelije: Learohke mij referaatem tjaala.
Tjâanghkosne-âvtehke: Learohke mij tjâanghkoem stuvrie jih öörnegem hööltie tjâanghkosne.

DEMOKRATIE SKUVLESNE

Gosse learohkeraerie gaavnede, tjirkijh dejs-tie joekehts klaassedaltesistie aamhtesi bijre soptsestallieh mah leah vihkeles skuvlen learohkide. Tjâanghkoen âvtelen learohkh maehtieh raeriestimmieh buektedh, mejtie learohkeraerie bæjjese vaalta tjâanghkosne. Gosse tjirkije bäästede bääta klaasese satne tjuara soptsestidh mej aamhtesi bijre learohkeraerie soptsestalli. Dan mænngan klaash referaatem âadtjoeh gusnie mahta aamhtesi bijre lohkedh.

Learohke mij referaatem tjaala lea tjaelije. Referaatesne dihte tjaala mij jeahtasovvi tjâanghkosne, jih maam nænnoste. Tjâanghkosne aaj tjâanghkosne-âvtehke, mij tjâanghkosne oem stuvrie olles gaajhkesch seamma tîjjen soptsestih. Tjâanghkosne-âvtehke aaj stuvrie guktie gaajhkesch âadtjodh jiehtedh maam sijhtieh.

Dah mah meatan learohkeraeresne stoerre diedtem utnieh.

Steenmadidh: Gosse göökte jalh jienebh nommh raeriestamme, gaajhkesch maehtieh saarnodh giem dah sijhtieh veeljedh. Dihte mij jeerjemes steenmah âadtje veeljesâvva.

Tjirkije: Demokrateles veeljeme learohke mij diedtem âtna tjirkijnie ârrodh dej mubpiej learohki âvteste jih dej aamhtesi âvteste.

Reeknehlâhkoereerije: Learohke mij beetnegidie geehtie.

Raeriestimmie: Gaajhkesch maehtieh aamhtesem raeriestidh maam tjâanghkosne edtja gietedidh.

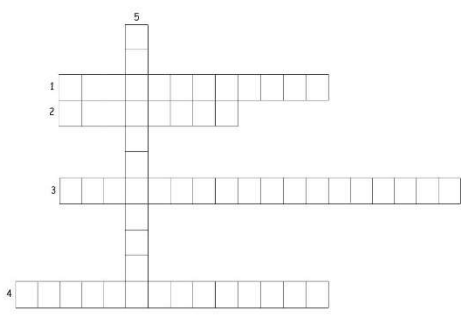
16

17

 Tjieksteh guktie learohkeraerie aamhtesem gietede.

 Dievhtieh kroessebaakose.

1. Nænnoestimmieh mah soptsestieh guktie edtjebe skuvlesne dâemiedidh.
2. Tjaala mij tjâanghkosne jeahtasâvva.
3. Tjâanghkoem stuvrie.
4. Raerie gusnie skuvlen learohkh maehtieh aamhtesh gietedidh.
5. Gosse gaajhkesch maehtieh gietem lutnjedh jih sijjen mielem vedtedh.

12

13

Teekstegærja: Guktie vigkiem loetedh? s. 20-21

Guktie vigkiem loetedh?

1. Mijjeh juelkietjengerem tjiektjimh!

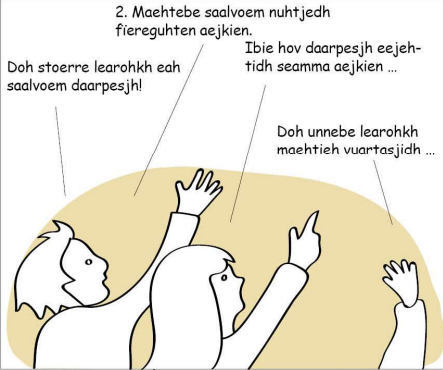

Ibie åadtjoeh juelkietjengerem tjiektjedh raeffesnel! Doh stoerre learohkh saalvoen sijse bætieh ...

2. Maehtebe saalvoem nuhtjedh fiereguhten aejkien.

Doh stoerre learohkh eah saalvoem daarpesjh!

Ibie hov daarpesjh eejeh-tidh seamma aejkien ...

Doh unnebe learohkh maehtieh vuartasjich ...

DEMOKRATIJE SKUVLESNE

3. Mijjeh aamhtesem bæjjese vaeltebe learohkraeresne.

Mah raeriestimmie guktie maehtebe aamhtesem loetedh?

4.

Maehtebe juelkietjengerem ektesne tjiektjedh!

5. Guktie aamhtesem loetidh?

Mijjeh seamadimh ...

Soptestallemeteemah:

- Mij vigkie?
- Gåessie vigkie sjædta?
- Man åvteste vigkieh sjædta? Mah båajtoeh goerkesh mah Leah fåantoe vigkide? Mah kraameskevoete maahta fåantojne årrodh vigkide? Ajve akten almetjen skåltoe gosse vigkie sjædta?

Barkoegærja: Learohkeraerie – Pryöve, barkoegærjan s. 16

Pryöve

Mierhkh reaktoe vaestiedassem.

1. Gie learohkeraerietjåanghose vualka jis veeljeme tjirkije ij maehtieh?

- tjaelije
- sæjjasadtje
- learohkeraerien åvtehke

2. Mij almetjeståvroe?

- Laanten almetjh åadtjoeh meatan årrodh nænnoestidh.
- Akte almetje gaajhkem Nöörjesne nænnoste.
- Tjaelije.

3. Maam learohkeraerien tjåanghcoe-åvtehke dorje?

- Tjåanghose gohtje.
- Tjåanghkoem stuvrie.
- Referaatem tjaala.

4. Maam learohkeraerien åvtehke dorje?

- Referaatem tjaala.
- Tjåanghkoem stuvrie.
- Tjåanghose gohtje.

5. Maam learohkeraerien tjaelije dorje?

- Tjåanghkoem stuvrie.
- Tjåanghose gohtje.
- Referaatem tjaala.

6. Mij tjåanghcoe gohtjesåvva, gusnie learohkh Leah tjirkijinie joekehts klaasi åvteste?

- skuvleraerien tjåanghcoe
- learohkeraerien tjåanghcoe
- klaasseraerien tjåanghcoe

Barkoegærja: Dâehkiebarkoe – Mijjen skuvle, s. 22-23

Dâehkiebarkoe

Darjode tjaalegem jallh plaeriem dijen skuvlen bijre. Guvviedie guvvieh.

MIJJEN SKUVLE

- Man gellie learohkh mijjen skuvlesne? Gie learohkeraerien ôvtehke?	- Maam moanoh darjoeh skuvle-ejehtimmieôrnegisnie? - Man gellie lohkehtæjjah skuvlesne?	- Maam rektovre darje? - Maam vaeptieðlmah darjoeh?	- Gie skuvlesne bæssa? - Gieh jeatjebh skuvlesne berkieh?
---	--	--	--

Teekstegærja: Saemiedigkie, s. 34-35, barkoegærjan s. 26-27

DEMOKRATIJE SIEBRIEDAHKESNE

Saemiedigkie Nöörjesne

Saemiedigkie lea saemiej almetjeveeljemie institusjovne. Daate sæjhta jiehtedh saemieh tjirkijh disse veeljeh mah edtjeh saemien aamhtesh eevtjedh. Saemiedigkieh gáávnesieh dovne Nöörjesne, Sveerjesne jîh Sâevmesne.

Saemieh Nöörjesne 39 tjirkijh Saemiedægkan veeljeh fierhten njealjeden jaepien. Tjirkijh veeljesuvviah tjijhtje veeljemie-gievljiste.

Nöörjen Saemiedigkien parlameentegâetie jîh âejviereereme leah Karasjohkesne.

Saemiedigkie barka ihke saemieh maehtieh sijjen gielh, kultuvrem jîh siebriedahkem gorredidh jîh evtiedidh.

32

Saemiedigkie edtja saemien aamhtesh eevtjedh, guktie saemieh riekteslaakan jîh seammavörtegslaakan gietesuvviah mubpiej-gujmie. Saemiedigkie edtja aaj barkedh guktie maehthebe mijjen saemien gielh, kultuvrem jîh siebriedahkem gorredidh jîh evtiedidh.

Gânkkan Majesteete Harald V dam orre saemiedigkiegâetiem byögkeleslaakan rihpesti gâlkoen 2.b. 2000. Saemiedigkiegâetie lea Saemiedigkien reereme jîh dohkoe Saemiedigkien tjirkijh gaavnesjeh ektie tjâanghkojde.

Gânkkan Majesteete Harald aaj saemiej gânka.

Veeljemegievlie: Nöörje lea juakeme tjijhtje veeljemegievline. Fierhtene gievsesne saemieh tjirkijh veeljeh dajven saemiej gaskem Saemiedægkan. Tjirkijh: Saemieh mah leah veeljesovveme Saemiedægkan leah saemiedigkietjirkijh.

33

Ulmie:

- soptsestalledh sâemies vihkeles byögkeles institusjovni jîh giehtelimmiej bijre Nöörjesne jîh Saepmesne, jîh ussjedadtedh maam ulmide dah almetji jieliedasse utnieh

Soptsestallemeteemah:

- Maam ulmide Saemiedigkie dutnjien jîh munnjien jîh siejhme saemide âtna?

Stoerredigkie jîh Saemiedigkie

Voestehd gyhtjellasside.

1. Man gellie tjirkijh veeljesuvviah nöörjen Saemiedægkan?

2. Gusnie nöörjen Saemiedigkie?

3. Mij Saemiedigkien diedte?

4. Man gellie tjirkijh Stoerredigkesne?

5. Tjælieh aktem Stoerredigkien âejvielaavenjassjiste.

26

Stoerredigkie

Saemiedigkie

27

(Daennie teemesne ajve Saemiedigkien bijre Nöörjesne lierebe. Teemesne sæjrojne 90-91 lea Saemiedigkiej bijre Nöörjesne, Sveerjesne jîh Sâevmesne/Soemesne.)

Teekstegærja: Stoerredigkie s. 36-37, barkoegærjan s. 26-27

Stoerredigkie

Fierhte laante reerenasse jñ laakh utnieh mejtie tjuara fulkedh. Stoerredigkie lea Nöörjen äjvie-ärgaane, gusnie aath nænnoste. Stoerredigkien leah 169 tñirkijh, mejtie nöörjen äälmege veeljeh fierhten njealjeden jaepien. Tñirkijh govlesuvviejh joekehst politihkeles krirride. Krirrie akte däehkie, mij seamma maadhässjaldahkh ätna, jñ mij säjhta mijjen siebriedahkem evtiedidh dej ässjaldahkigujmie goh väärome.

34

DEMOKRATITJE SIEBRIEDAHKESNE

Stoerredigkien leah golme äjviefunksjovnh:

Laakh nænnostidh
Stoerredigkie laakh nænnoste. Dovne stoerredigkietjirkijh jñ Reerenasse maehsieh orne laakh raeriestidh, men Stoerredigkie raeriestimmide gietede. Daate säjhta jiehtedh dah iktesth raeriestimmie Stoerredigkesne digkiedieh ävtelen dam nænnoste.

1

Laanten budsjetem nænnostidh
Stoerredigkie staatebudsjetem nænnoste. Staate beetnegh skæhteste jñ lissieaaksojste äädtje. Staatebudsjetesne jeahtasäva misse beetnegh edtjeh ätnasovvedh, vuesiehtimmien gaavhtan skuvlide, geajnojde jallh skiemtjegædide. Reerenasse raeriestimmie staatebudsjetese dorje jñ gosse jienebelähkoe Stoerredigkesne dam däärje, dellie nænnostamme sjædta.

2

Giehtjedidh Reerenasse jähta
Stoerredigkie giehtjede Reerenasse nænnostimmieh tñirrehte mejtie Stoerredigkie dorje, jñ departementth berkieh guktie edtjeh. Stoerredigkie dam gellieaakan giehtjede, vuesiehtimmien gaavhtan gih tjemetæjmosne mij lea fierhten gaskevånkoen. Dellie Reerenassen lihstægh stoerredigkesavkese bætieh juktie stoerredigkietjirkijh gyhtjellash vaestiedidh. Reerenassen lea diedte darjodh dam man bijre Stoerredigkie birrie. Daate säjhta jiehtedh jis jienebelähkoe stoerredigkietjirkijstie meala Reerenasse ij sov barkoem darjoe, dellie Reerenasse tjuara sov barkoem laehpedh.

3

Sävmen jñ Sveerjen äjvie-ärgaane gohtjesäva Rihkebiejje.

35

Ulmieh:

- Daejredh mij reerenasse lea
- Daejredh mij krirrie lea

Soptsestalleme-teemah:

Mah golme äjviefunksjovnh Stoerredigkie ätna?

Stoerredigkie jñ Saemiedigkie

Vaestedh gyhtjellaside.

1. Man gellie tñirkijh veeljesuvviejh nöörjen Saemiedægkan?
2. Gusnie nöörjen Saemiedigkie?
3. Mij Saemiedigkien diedte?
4. Man gellie tñirkijh Stoerredigkesne?
5. Tjælieh aktem Stoerredigkien äjvieaavenjassjste.

Stoerredigkie

Saemiedigkie

26
27

Teekstegærja: Demokratije - iktedimmie, s. 38 – 39, barkoegærjan s. 24-25

DEMOKRATIJE- IKTEDIMMIE

Demokratije lea almetjestávroe
Demokratije lea stuvremevuekie gusnie almetjîh áádtjoeh tsevtsehdh guktie edtja aamhtesh, njoelkedassh jîh laakh nænnoestidh.

Skuvlen leah njoelkedassh. Aaj klaasseraerie jîh learohkeraerie skuvlesne. Desnie learohkh maehtieh jîjîsh skuvleaarkebiejjiem tsevtsehdh.

Demokratijen væhtabîhkedassh lea frîjje veeljemh, jienebelâhkoestávroe jîh almetjereaktah kroohkestidh.

36

DEMOKRATIJE- IKTEDIMMIE

Maanaaj reaktah leah nænnoestamme EN:n maanakonvensjovnesne.

Saemiedigkie lea institusjovne gusnie saemieh maehtieh sijjen gielh, kultuvrem jîh siebriedahkem tsevtsehdh.

Stoerredigkie laakh jîh staatebudsjettem nænnoste jîh giehtjede Reerenasse dorje maam edtja.

Gaajhkeshtjuejeh njoelkedassh fulkedh.

Gosse aath jîh laavenjassh riektelaakan juekebe dellie trâjjadibie skuvlesne.

37

Gyhtjelassh

1. Gosse learohkh ovmessie klaassedaltesijstie gaavnedieh juktie maam akt digkiedidh, dellie

2. Tjâanghosne tjaala mij jeahtsávva. Mij almetje gohtjesávva mij tjaala?

3. Gie learohkeraerien tjâanghose gohtje?

4. Tjâanghosne akte almetje mij nænnoste gie edtja soptsestidh. Mij daate almetje gohtjesávva?

5. Mij akte learohke gohtjesávva mij meatan learohkeraerien tjâanghosne?

6. Jis akte learohkeraerien tjirkije skiemtjes sjááda, gie dellie meatan learohkeraerien tjâanghosne?

7. Man ávrteste njoelkedassh klaassesne jîh skuvlesne?

8. Tjælieh golme njoelkedassh mah leah vihkeles skuvlesne.

24

9. Mâjhtah göökte öörnegenoelkedassh dov skuvlesne? Tjælieh daesnie.

10. Lohkh skuvlen njoelkedassh. Barkede ektesne jîh gaavnede guvvieh plaerine/magasijnine mah öörnegenoelkedasside sjiehtieh. Bietskede guvvieh jîh lîjmesjidie dejtie njoelkedassi biyre jîh gaavnjode klaassetjiehtjælisnie.

11. Damth jeatjah njoelkedassh mah leah vihkeles siebriedahkesne?

12. Ussjedh dov klaasse edtja kinovisnie minnedh. Datne edtjîh bussem dohkoe vælstedh. Tjælieh golme njoelkedassh mejtie byârh fulkedh gosse dohkoe minnh.

13. Ussjedh dov klaasse edtja klaassetuvresne minnedh. Lohkehtæjja jeahteme hîjven sjááda jis dijjeih golme eejhtegh meatan áádtjode. Misse byörede ussjedidh ávtelen minnedh? Magkerh njoelkedassh tjoerede feelemisnie utnedh.

25

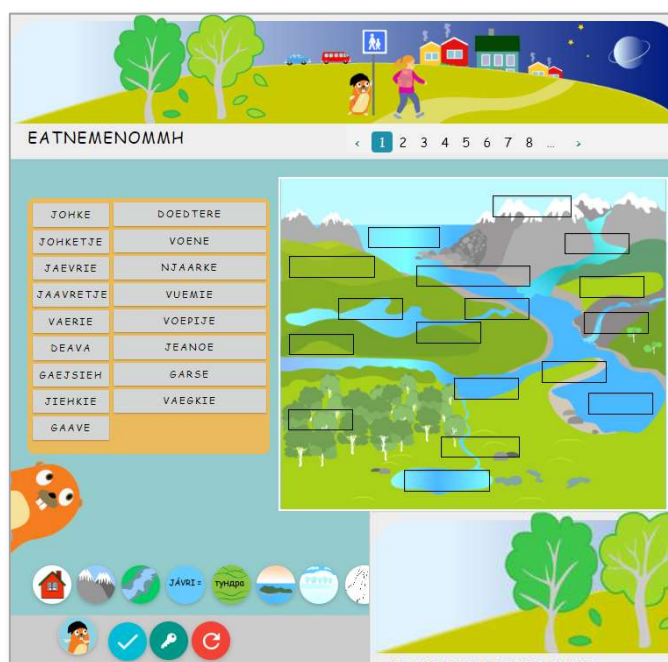
2. EATNEMENOMMH

Digigaejsien 2. kapihtelen svaalhtese: <https://www.mauthor.com/present/6353409325793280>

Ulmie:

- kultuvre- jñh eatnemelaanth Nöörjesne buerkiestidh daan biejjien jñh soptsestalledh guktie geograafeles jñh histovrijes gaaltijh, aaj kaarthh jñh soptsesh, maehtieh daajroem vedtedh eatnemen bijre

Digigaejsie kap. 2, s. 1: Eatnemenommh

Tjoeje:

Biejh eatnemenommhde reaktoe sæjjan.

Vaestiedassh:

Digigaejsie kap. 2, s. 2: Guvviemojnestimmie

Aelkieh B-bokstaavine

1. Dâeredh baalkam noerhtese, eevre jaevriegaedtiebealese.
2. Vaedtsieh jeanoen luvliebieliem gueliegiertese.
3. Vaedtsieh âarjese don onne gåetien gâajkoe.

4. Vaedtsieh loksese/lâvlese tjakhen gâajkoe.
5. Vaedtsieh noerhtese don stoerre gierkien gâajkoe.
6. Vaedtsieh jallese don minngemes bokstaaven gâajkoe.

Baakoeh

Tjoeje:

Kaarhtesne symbolh mah vuesiehtimmien gaavhtan vuesiehtieh jis gâetieh kaarhtesne. Daesnie vuajnah mah symbolh dah Leah daennie kaarhtesne, jîh mij dej miele lea. Dâeredh bîhkedimmie jîh aelkieh B-tsiekeste kaarhtesne vaedtsedh. Tjaelieh bokstaavide dan öörnegén mietie maam vaadtsah. Mij baakojde sjædta?

Vaestiedassh:

Baakoeh

Digigaejsie kap. 2, s. 3: Gaejsieh

Tjoeje:

Biejh gaejsiej nommh reaktöe sæjjan.

Vaestiedassh:

Digigaejsie kap. 2, s. 4: Voenh/fjovlh

Tjoeje:

Nöörjen leah gellie voenh/fjovlh.

Biejh reaktoe nommem fjovlide/voenide.

Vaestiedassh:

Digigaejsie kap. 2, s. 5: Tjïelkestimmieh

Tjoeje:

Bïejh sievem eatnemenommi jih tjïelkestimmiej gaskem

Vaestiedassh:

Digigaejsie kap. 2, s. 6: Vaerieh gelline gieline

Tjoeje:

Man gellie gieline maahtah
baakoem doedtere?
Diedtieh baakose jîh
sæviegasse juktie sievem
darjodh.

Vaestiedassh:

Digagæjsie kap. 2, s. 7: Eatnemenommh gaedtiebealesne

Tjoeje:

Tjaelieh baakojde reaktoe sijjesne guvvesne.

Vaestiedashh:

Digigaejsie kap. 2, s. 8: Eatnemenommh doedterisnie

Tjoeje:

Tjaelieh baakojde reaktoe sijjesne guvvesne.

Vaestiedassh:

Digigaejsie kap. 2, s. 9 Mijjen eatneme

Tjoeje:

Klaeredh guvviem.

Vástádusevttohus:

Digigaejsie kap. 2, s. 10: Fiersketjaetsie

Tjoeje:

Mijieh fiersketjaetsiem nuhtjebe jih daarpesjibie gellide aatide. Biejh guvvide reaktoe geavlan.

Vaestiedassh:

Digigaejsie kap. 2, s. 11: Kreekh fiersketjaetsiem juvkieh

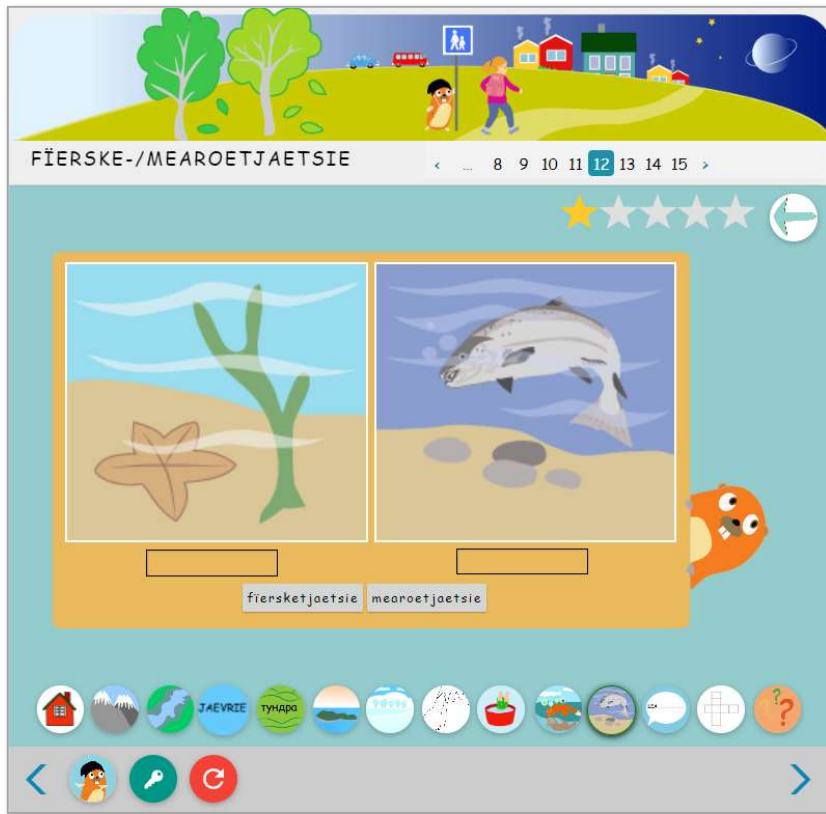
Tjoeje:

Magkerh kreekh fiersketjaetsiem juvkieh? Tjaelieh creeki nommh.

Vaestiedassh:

Digigaejsie kap. 2, s. 12: Fierske- jîh mearoetjaetsie

Tjoeje:

Mij fiersketjaetsie jîh mij mearoetjaetsie?

Vaestiedassh:

Digigaejsie kap. 2, s. 13: Eatnemenommh-laavenjasse

Tjoeje:

Lohkh jih biejh reaktoe baakoem raajesen sijse.

Vaestiedassh:

Digigaejsie kap. 2, s. 14: Kroessebaakoe

KROESSEBAAKOE

1. Onne jaavrie
 2. Nöörjen stööreres staare
 3. Vijries, spoerjehke vaeriedajve
 4. Nöörjen stööreres jaevrie
 5. Nöörjen guhkemes voene
 6. Sijjie gusnie mearoe aalka
 7. Siegkies dajve eatnamistie mij mearose jalh jaavran jähta
 8. Stoerre plaave dajve kaarhtesne
 9. Nöörjen jollemes tjahke
 10. Tjaetsie johkesne jalh jaevresne

mearogaedtie njuana doedtere
 Sognevoene Mjosa jaavretje
 fiersketjaetsie Oslove
 Galdhopiggen mearoe

Tjoeje:

Loeth kroessebaakoem.

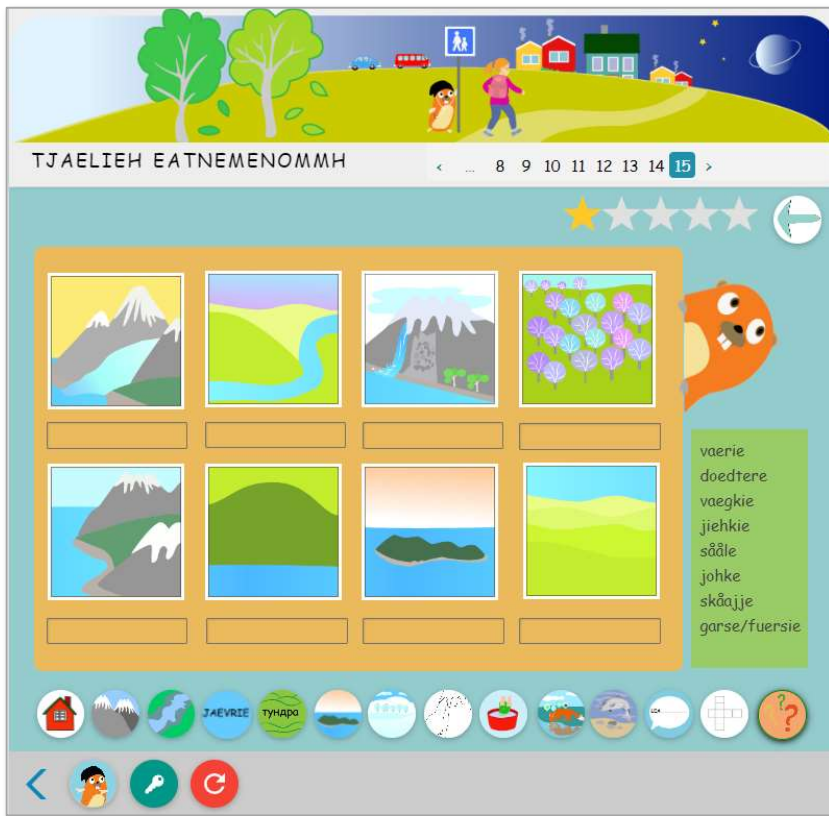
Vaestiedassh:

KROESSEBAAKOE

1. Onne jaavrie
 2. Nöörjen stööreres staare
 3. Vijries, spoerjehke vaeriedajve
 4. Nöörjen stööreres jaevrie
 5. Nöörjen guhkemes voene
 6. Sijjie gusnie mearoe aalka
 7. Siegkies dajve eatnamistie mij mearose jalh jaavran jähta
 8. Stoerre plaave dajve kaarhtesne
 9. Nöörjen jollemes tjahke
 10. Tjaetsie johkesne jalh jaevresne

mearogaedtie njuana doedtere
 Sognevoene Mjosa jaavretje
 fiersketjaetsie Oslove
 Galdhopiggen mearoe

Digigaejsie kap. 2, s. 15: Tjælieh eatnemenommh

Tjoeje:

Tjælieh eatnemenommh reaktøe daablojne.

Vaestiedassh:

Digigaejsie kap. 2, s. 16: Refleksjovne

Digigaejsie kap. 2, s. 17: Illedahkh

ILLEDAHKH	REAKTOE VAESTIEDASSH	DÁAJHTODE
EATNEMENOMMH	0%	0 / 0
GUVVIEMOJNESTIMMIE	0%	0 / 0
GAETSIEH	0%	0 / 0
VOENH/FJOVLH	0%	0 / 0
TJIELKESTIMMIEH	0%	0 / 0
VAERIEH GELLINE GIÉLINE	0%	0 / 0
EATNEMENOMMH GAEDTIEBEALESNE	0%	0 / 0
EATNEMENOMMH DOEDTERISNIE	0%	0 / 0
MIJJEN EATNEME	0%	0 / 0
FÍERSKETJAETSIE	0%	0 / 0
KREEKH FÍERSKETJAETSIEH JUVKIEH	0%	0 / 0
FÍERSKE-/MEAROETJAETSIE	0%	0 / 0
EATNEMENOMMH	0%	0 / 0
KROESSEBAAKOE	0%	0 / 0
TJAELEH EATNEMENOMMH	0%	0 / 0
REFLEKSJOVNE	0%	0 / 0
ÁLLESTH	0%	0 / 0

Teekstegærja: Eatnemh, s. 60-61

EATNEMH

Ulmieh daejnie kapihtelinie leah lieredh...

- nommh säemies eatnamidie
- maam kaarhte soptseste jih lierehte
- säemies baakoeh mah geografijesne åtnasuvvieh
- vaeriejgumie Saepmesne åahpenidh
- säemies fjovlh Saepmesne mæhtedh jih aaj jeatjah dajvh Nöörjesne.

Kaarhte

Magkerh eatnemh mijjen dajvesne gäävnesieh?

Misse datne ussjedh gosse baakoem "eatnemh" govlih?

58

Bokstaavh leah mierhkelgovveme kaarhtesne. Elle-Sööfe soptseste guktie edtjh vaedtsedh. Tjælieh bokstaavide mejtjie dov tjaelemegærjesne gaavnedh. Gosse leah gaajhkh bokstaavh tjoönghkeme dellie akte baakoe sjædta.

Aelkieh "Aalkoe"

1. Vaedtsieh lävlese
2. Jarkoeh noerhtese
3. Roehth jallese
4. Skodth noerhtese
5. Vaadtsehtjh lävlese
6. Njulltjh noerhtese

Daemie målese bätamel Maam baakojde gaavnih?

59

Ulmieh: Elevene skal forstå sammenhenger mellom geografiske, historiske og nåtidige forhold og hvordan disse forholdene hver for seg og sammen har påvirket og påvirker mennesker og samfunn. Elevene skal få innsikt i den gjensidige påvirkningen mellom natur og samfunn. De skal se hvordan utviklingen i fortiden var preget av både brudd og kontinuitet og hva som bidro til endringer, samt utvikle historisk empati. Elevene skal analysere hvordan makt og maktrelasjoner har virket og virker inn på ulike forhold i samfunnet. De skal vurdere kunnskap, hendelser og fenomener fra ulike perspektiver og reflektere over hvorfor menneskene har gjort og gjør ulike valg.

Nommh lieredh säemies eatnemehammojde

- Lieredh maam kaarhte soptseste jih lierehte
- Säemies baakoeh lieredh mah geografijesne åtnasuvvieh
- Vaeriejgumie Saepmesne åahpenidh
- Säemies fjovlh Saepmesne jih jeatjah lehkesne Nöörjesne damtedh

Målet med undervisningen er at eleven skal kunne:

- beskrive kultur- og naturlandskap i Norge og samtale om hvordan geografiske og historiske kilder, inkludert kart og fortellinger, kan gi innsikt i landskap

Soptstallemeteemah: Misse ussjedh gosse baakoem *eatnemehammoe* govlih

Teekstegærja: Fjovlh/voenh jih gaejsieh s. 62-63, barkoegærjan s. 44, 47

Fjovlh/voenh

Fjovle lea guhkies giedtsies loekte, praare vaeriebaahkoegujmie gáábpegen bielesne. Gellie turistih Nöörjesne minnieh tjaebpies fjovlh jih eatnemh vuojedh. Finkese akten fjovlen bijre vuojedh. Dan ávtteste lea pruvvieh bigkeme gellene lehkesne jallh gáárede feerjine vuelkedh.

Mah fjovlh mijjen dajvesne? Guhte dihte geetskemes?

Gaejsieh

Háldi Galdhøpiggen Giebnegeaiesie

Gaejsie lea snjuhtjie tjahke. Maantha dielhtieh jih guevtele árrrodh gaejsesne. Jollemes gaejsie nöörjen bielesne lea Galdhøpiggen. Dihte 2469 m jollehke. Sævmien bielesne jollemes gaejsie lea Háldi, dihte 1324 m jollehke. Sveerjen bielesne jollemes gaejsie Giebnegeaiesie, dihte 2104 m jollehke.

Gusnie mijjen lihkemes gaejsie? Mij tjahkide jollemes mijjen dajvesne? Man jollehke lea? Mij joekehtse tjahken jih gaejsien gaskem?

Soptsestallemeteemah:

- Mij lea voene/fjovle? Mijjen Leah voenh/fjovlh mijjen voengesne?
- Mij lea gaejsie? Mijjen gaejsieh mijjen voengesne?

EATNEME

Gaejsieh

Tjaelieh gaejsiej nommh reaktoe sijjesne.

Giebmegeáisi (Kebnekaise)
Galdhøpiggen

Gaejsietjahke (Skardsfjella)
Gihpergaejsieh (Hafstøtøten)

● **Saepmie**

Gusnie daah voenh/fjovlh? Biejh reaktoe taalem gievliej sijje.

1. Sognevoene/fjovle
2. Trääntevoene/fjovle
3. Oslovoene/fjovle

4. Porsangervoene/fjovle
5. Hardangervoene/fjovle

Teekstegærja: Eatnemehammoeh vaeresne s. 64-65, barkoegærjan s. 45

Eatnemehammoeh vaeresne

doedtere - vijries vaerie gusnie moerh eah sjáidh. Gaaltijh tjáangh-kenieh jeanojne dusnie.
skáájje - dajve moerigujmie, mah jáerhkieh vaerien vóoste. Skáájje orreje moereraedtesne
moereraedtie - moereraedtien bijjelen moerh eah sjáidh
jaevrie - tjaetsie mij ij galkh. Jeanoeh gelkieh jaevriej síjse.

62

EATNEMH

Deatnu

Mannalden

Enarejaevrie

jaavretje - onne jaevrie
johke/jeano - galkije tjaetsie, sáemies lehkesne mahta garre straejmie árrোধ. Jeano lea stuerebe, johke lea unnebe, jih johketje lea unnemes.
fuersie - sijjeh gusnie tjaetsie bæjjadahkste gahtja. Guelie ij maehtieh fuersien bæjjese vaanterdidh.

63

Soptsestallemeteemah:

- Datne sáemies eatnemenommh damth?
- Magkerh eatnemehammoeh leah dov voengesne?

Darjome:

Darjode stoerre viedtjeguviem gusnie gusnie dijjieh joekhts eatnemehammoeh guvviidie mah doedterisnie gáávnesieh.

Eatnemenommh doedterisnie

Tjaelieh nommh eatnemehammoehje daoblejnie.

áárke
njuana
johketje
jaevrie
garse / fuersie

vaegkie
doedtere
deava
vaerie

jeano
skáájje
sááie
voepije

45

Teekstegærja: Doedtere s. 66-67, barkoegærjan s. 46

Doedtere

Doedtere lea jalke, vijries vaerie, gusnie moerh eah sjidth. Smaave gaaltijh desnie tjàanghenieh jeanojne. Maahtha dielhtieh årroth doedterisnie mah eah giesege sjalkoeh.

Maam datne provhkh doedterisnie darjodh?

doedtere

Manne lyjhken skovterine minnedh doedterisnie.

Manne provhken möörjedh pluevine doedterisnie.

Manne provhken gööledh jævrine doedterisnie.

64

EATNEMH

Joekehts gielh jïjtsh nommh doedterasse utnieh.

tunturi

fjäll

fjell

тундра

mountain

doedtere

65

Soptsestallemeteemah:

- Maam doedterisnie dorje?
- Maam lyjhkh doedterisnie darjodh?
- Guktie baakoeh maehtieh “löönesovvedh” gieleste gielese
- Mah gielh maektebe?

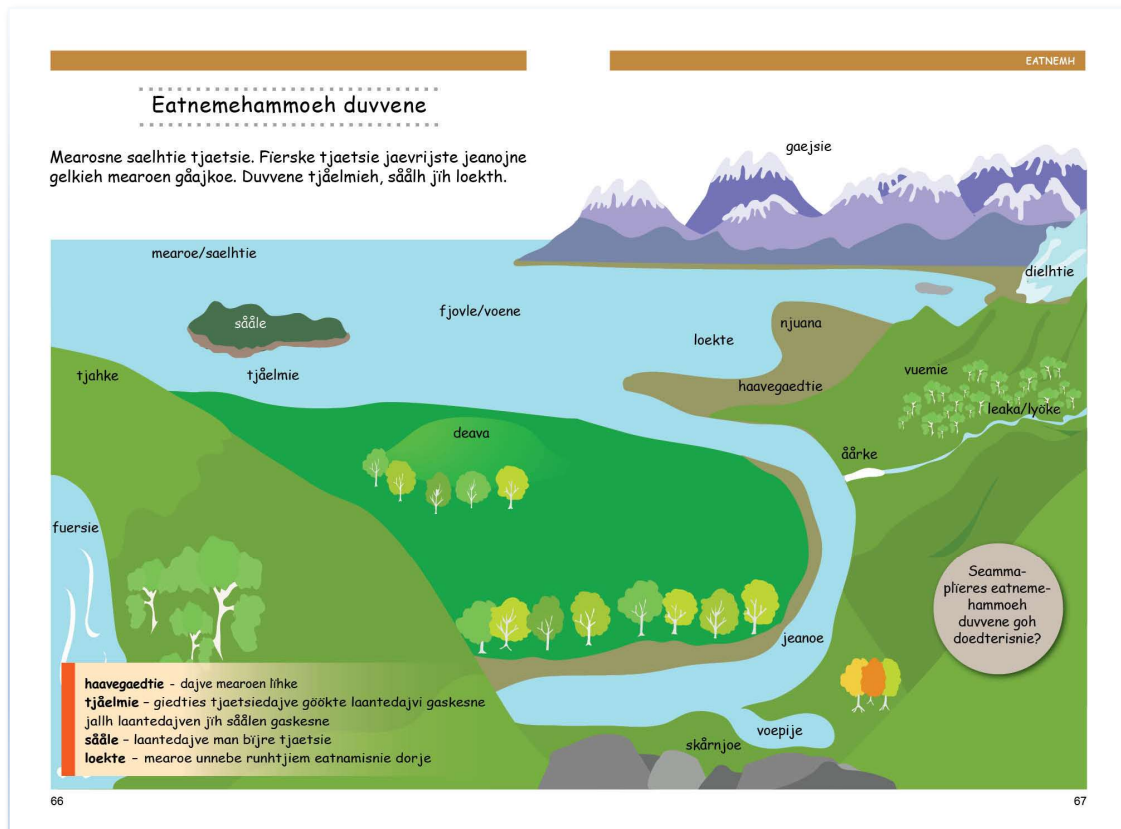
Doedtere-baakoe

Mejnie gieline doedtere-baakoe tjaalasovveme gârroeh-bielesne? Guvvedh sievem reaktœe gielen jïh saevegen gaskem.

mountain ☐	☐ saemien
тундра ☐	☐ nörjen
duottar ☐	☐ eengelsken giele
tunturi ☐	☐ russlaanten giele
fjell ☐	☐ sveerjen
fjäll ☐	☐ sävmien

46

Teekstegærja: Eatnemehammoeh gaedtiebealesne s. 68-69, barkoegærjan s. 46

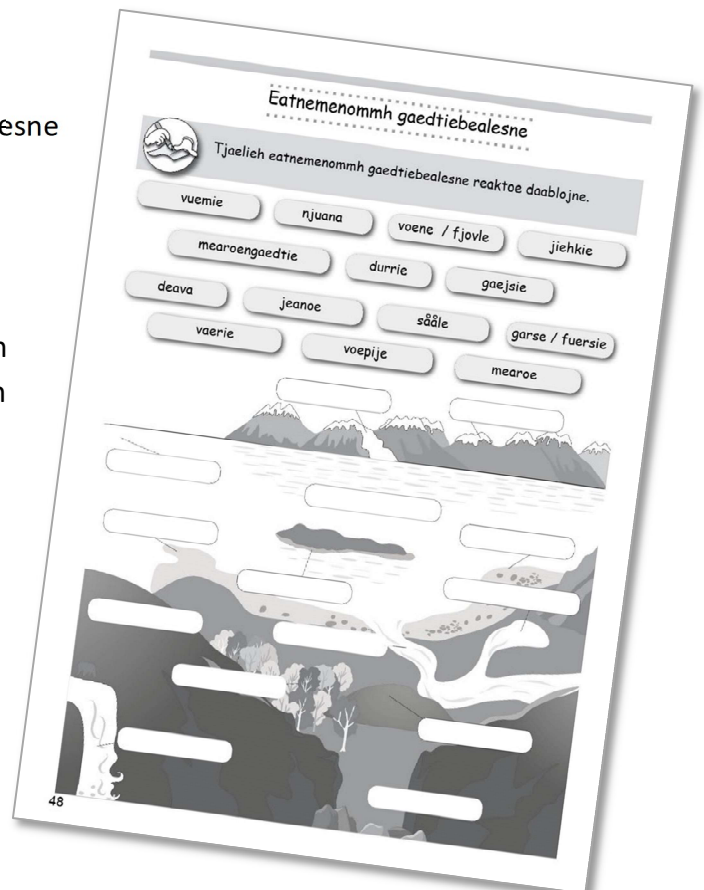

Soptsestallemeteemah:

- Datne eatnemenommh damth?
- Magkerh eatnemenommh dov voengesne åtnasuvvieh?

Praktihkeles darjome

Darjode stoerre viedtjeguviem gusnie dijjieh joekehts eatnemehammoeh guvviedidie mah duvvene gååvnesieh.

Teekstegærja: Fiersketjaetsie s. 70-72, barkoegærjan s. 49-50

Fiersketjaetsie

Stööreres bielie veartenisie lea tjaetsie. Tjaetsien namhtah idtji jieledë gäävnesh veartenisie. Gaajhke mij jeala tjaetsiem daarpesje.

Fierske tjaetsie lea joekoen vihkeles almetjidie, kreekide jih sjædtojde. Ibie maehtieh mearoentjaetsiem jovkedh dan ävtes-te säälhthehks. Daarpesjibie fierske tjaetsiem juktie mahtedh jieledh.

Mijjeh fierske tjaetsiem nuhtjebe gosse:

68

EATNEMH

Joekoen vaenie veartenen tjaetseste lea fierske tjaetsie - ajeve 3 %.

Gusnie fierske tjaetsiem gaavnebe Fierske tjaetsiem gaavnebe sisiaantesne jaev-rine, jeanojne jih sovveninie. Fierske tjaetsie ij leah säälhthehks, goh haavetjaetsie.

69

Soptsestallemeteemah:

- Mij lea fiersketjaetsie? Lohkh vielie: <https://no.wikipedia.org/wiki/Ferskvann>
- Lohkh aaj: <https://snl.no/ferskvann>
- Gusnie fiersketjaetsiem gaavnebe mijjen voengesne?

49

Kreekh aaj fiersketjaetsiem daarpesjeh
 Kreekh gojhkeluvvich seammalaakan goh almetjeh. Dah aaj ajve fiersketjaetsiem juvkieh.

Hierkie jãvka

Mij joeehtsæ gaskem "jovkedh" jih "tjokedh"?

Gaahtoe tjuaka.

Joeehtse fiersketjaetsien jih haavetjaetsien gaskem
 Haavetjaetsie sããlhtehks, ij gãaredh dam jovkedh. Fiersketjaetsie jovkemasse dovne almetjide jih kreekide.

Fiersketjaetsie jiengene galma gosse 0 graaderh.
 Haavetjaetsie jiengene galma gosse -2 graaderh.

fiersketjaetsie

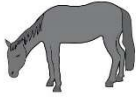

saelhtietjaetsie

Mah guelieh fiersketjaetsesne jielieh jih mah guelieh saelhtietjaetsesne?

70

Kreekh fiersketjaetsiem juvkieh. Tjælieh kreeki nommh.

50

Soptsestallemeteemah:

- gie/mij fiersketjaetsiem daarpesje
- guktie maehthebe tjaetsiem spããredh
- gãabph tjaetsie vualka mænngan mijjieh dam nuhtjeme

Teekstegærja: Eatnemh – iktedimmie s. 73, barkoegærjan s. 50-55

EATNEMH - IKTEDIMMIE

Gaejsie lea snuhtjie tjahke. Maatlah dielhtieh jîh guevtelh gaejsesne årrodh.

Doedtere lea vijries vaerie gusnie moerh eah sjîdth. Gaaltijh tjâanghkenieh jeanojne desnie. Gellie fjovlh/voenh Nöörjesne.

Ëaetdie lea dajve mij lea mearoen jallh jaevrien lîhkemes.

Saelhtietjaetsie lea sâðlhtehks. Jeanatjommese veartenen tjaetsese lea saelhtietjaetsie. Almetjh, kreekh jîh sjædtoeh eah bierkenh fiersketjaetsien namhtah.

Fiersketjaetsie lea ajve 3 % gaajhkeste tjaetsese veartenisnie.

Nomnh eatnemehammojde:

gaetdie saelhtie/mearoe tjâælmie fjovle/voene loekte voepjie jaevrie jaavretje jeano johke johketje fuersie	dielhtie âârke deava tjahke doedtere skâajje gaejsie sâðle njuana vuemie vaegkie moereraetdie	skârnoe sâðle gaejsie skâajje
--	--	--

 sâðle

 gaejsie

 skâajje

Kreekh fiersketjaetsiem juvkieh. Tjælieh kreeki nomnh.

Guvvedh sievem eatnemenommeste reaktoe tjæliekstæmman.

jaevrie Plihtje, vijries, spoerjehke vaeriedajve. Johkh jeanojde aktanieh.

johke Sjijie jeanosne gusnie tjaetsie bijjelistie vâðlese gahthja. Guelie ij bæjjese baahth dagkerh sijjine.

doedtere Dædtjies tjaetsie. Diekie johkh gelkieh.

jiehkje Moeredajve mij jâarhka bæjjese vaaran. Nâhka bertesne.

garse/fuersie Eatnemedajve man bijre johke gajva.

skâajje Tjenge bijjene vaeresne mij ij sjalkoeh gjesege.

njuana Galkije tjaetsie, sâemies lehkesne garre stræjmie.

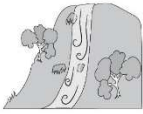
Maam eatnemenommi bijre maahth?

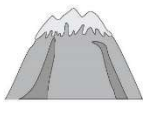
Tjælieh eatnemenomme guvvje nuelesne.

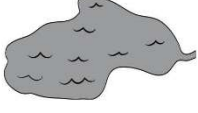

Lohkh jñ tjaelieh baakoje reaktoe sijjesne. Guvvedh.

Vaerien jallatjommese gohtjesåvva _____.

_____ lea goh U-bokstaave.

Såemies lehkesne gaejsine jñenge ij sjalkoeh giesege.
Daate jñenge gohtjesåvva _____.

Vijries, pliehtje, spoerjehke vaeriedajve
gohtjesåvva _____.

njuana Vaegkie jiehkje doedtere

Eatnemenommh mahtah? Dievhtieh kroessebaakose.

1. Onne jaevrie
2. Nöörjen stööreres staare
3. Vijries, spoerjehke vaeriedajve
4. Nöörjen stööreres jaevrie
5. Nöörjen guhkemes voene
6. Sijjie gusnie mearoe aalka
7. Siegkies dajve eatnamistie mij mearose jallh jaavran jáhta
8. Stoerre plaave dajve kaarhtesne
9. Nöörjen jollemes tjahke

Oslo mearoe Sognevoene doedtere njuana
mearoegaedtie jaavretje Mjosa Galdhøpiggen

Pryöve

Tjaelieh eatnemenommh vaerine reaktoe daablojne.

jaavretje jaevrie jeanoe johketje
jiekkie garse / fuersie gaedtie deava
njuana voepije gaejsie vaerie
voene / fjovle vuemie pluevie vaegkie

3. SAEMIEH

Digigaejsien 3. kapihtelen svaalhtese: <https://www.mauthor.com/present/4630552065474560>

Kapihtelen ulmieh:

- identiteeten, gellievoeten jïh ektievoeten bïjre soptsestalledh jïh ussjedattedh guktie mahta domtedh ij bieline årrodh ektievoeteste
- ussjedattedh man åvtteste saemiej lea aalkoeåålmegestatuse Nöörjesne, jïh vihkeles væhtah saemien kultuvre- jïh seabradahkejeliedisnie buerkiestidh åvtesne jïh daelie, joekoen jïjtse seabradahkesne
- soptsestalledh säemies vihkeles byögkeles institusjovni jïh giehtelimmiej bïjre Nöörjesne jïh Saepmesne, jïh ussjedattedh maam ulmide dah almetji jieliedasse utnieh
- ussjedattedh gieh faamoem utnieh, jïh mij demokratije lea, jïh raeriestimmieh evtiedidh guktie mahta meatan årrodh sjæjsjalimmieh baajnehtidh

Digigaejsie kap. 3, s. 1: Ulmieh

ULMIEH

Ulmieh
Daesnie lierh
- saemien vaarjoej bïjre
- saemien gieli bïjre
- ånnetji saemien jielemi bïjre
- ånnetji saemien musihken bïjre

Tjoeje:

Veeljh laavenjasse.

Digigaejsie kap. 3, s. 2: Saepmie

Tjoeje:

Biejh reaktoe nommem laantide.

Vaestiedassh:

Digogaejsie kap. 3, s. 3: Saemien vaarjoeh dejpeli

Tjoeje:

Lohkh teekstem saemien vaarjoeh bijre dejpeli. Veeljh dan mænnan reaktioe baakoem vaarjojde.

Vaestiedasse 1:

Laavenjasse 1:

Laavenjasse 2:

Vaestiedasse 2:

Laavenjasse 3:

Vaestiedasse 3:

Laavenjasse 4:

Vaestiedasse 4:

Digigaejsie kap. 3, s. 4: Giën gapta?

Tjoeje:

Veeljh göökte maanah. Biejh dajven tjohpem jih gaptam maanide.

Aarjepluevie/Gárasavvon:

Vaestiedasse:

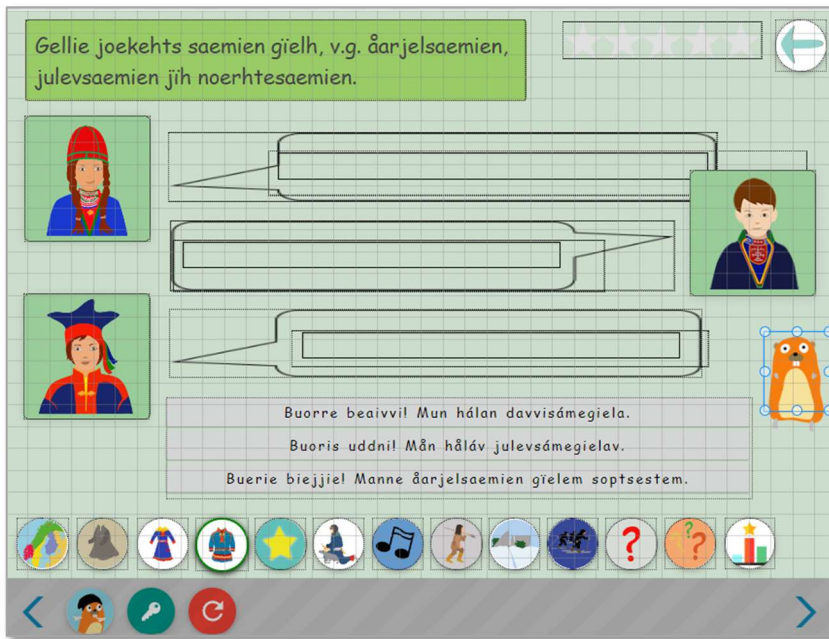
Divtasvuodna:

Vaestiedasse:

Laavenjasse – Snåase:

Vaestiedassh - Snåase:

Digigaejsie kap. 3, s. 5: Saemien gielh

Tjoeye:

Diedtieh maanese jïh goltelh maam gielide maana soptseste.

Giesieh reaktøe teekstem maanan soptsesbollenjesen sïjse.

Vaestiedassh:

Digigaejsie kap. 3, s. 6: Suopmansánit

Tjoeje:

Biejh sievem baakoej gaskem mah seamma mielem utnieh

Vaestiedassh:

Digigaejsie kap. 3, s. 6: Saemien jielemh

Tjoeje:

Lohkh teekstem. Biejh dan mænngan reaktoe aatem almetjidie.

Teaksta 2:

Vaestiedassh:

Digigaejsie kap. 3, s. 8: Saemien musihke

Tjoeje:

Goltelh vuelide. Veeljh aktem dæjstie vueljiste jih lierh dam.

SAEMIEN MUSIHKE

< 1 2 3 4 5 6 7 8 ... >

Joejkeme lea saemiej
laavlomevuekie. Maahta
almetjh jih kreekh,
eatnemem jih jielemem
joejkedh. Joejkeme lij
vihkeles saemien
aalkoereligijovnesne.

Goltelh joejkese:

◀ ▶ ⏪ ⏩ 🔊

- ▶ Garjá 01:20
- ▶ Vielppis
- ▶ Gumpe
- ▶ Hanjá
- ▶ Áddjut

◀ ▶

Digigaejsie kap. 3, s. 9: Saemieh aalkoeáálmege

Tjoeje:

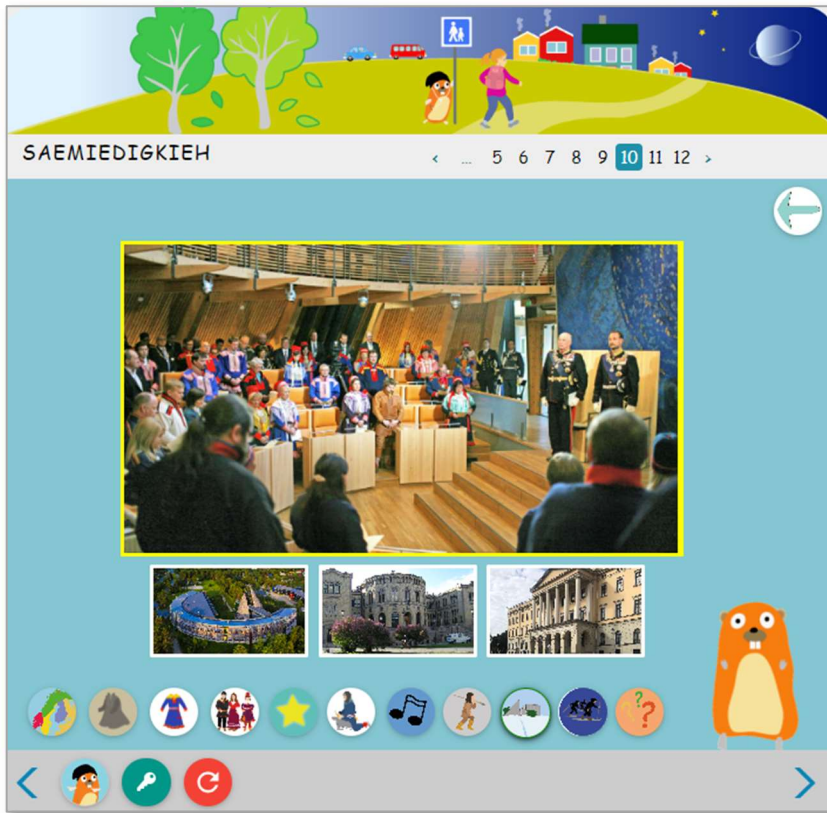
Biejh nossemespielebæhtah reaktöe sæjjan jih lohkh teekstem.

Vaestedh dan mäenngan gyhtjlasside.

Vaestiedassh:

Digigaejsie kap. 3, s. 10: Saemiedigkieh

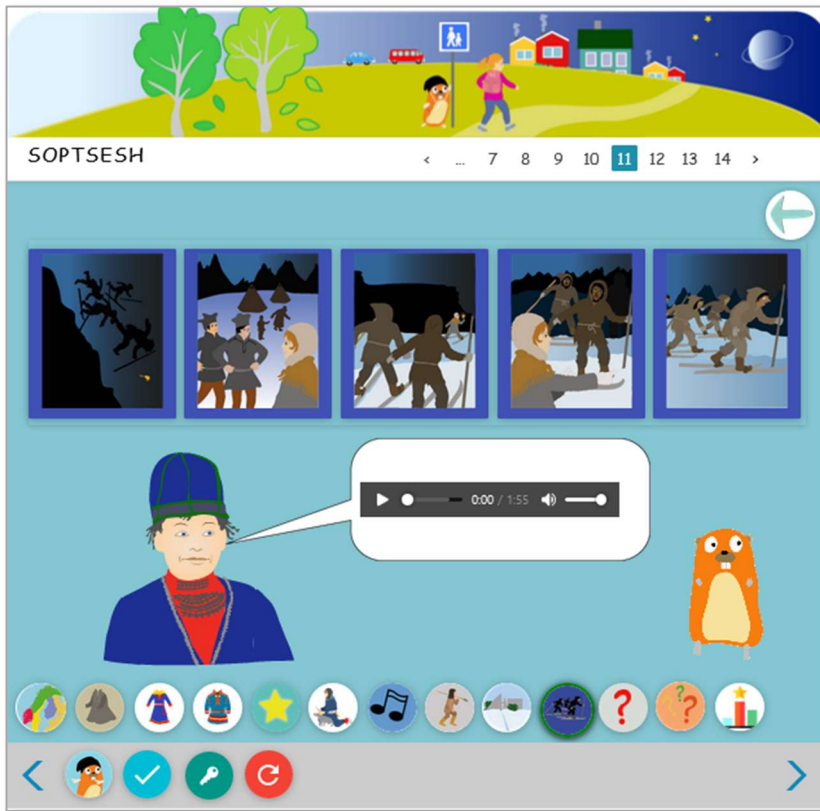
Tjoeje:

Mennie gåetesne nörjen
Saemiedigkie höölteste?
Diedtieh gávvan.

Vaestiedassh:

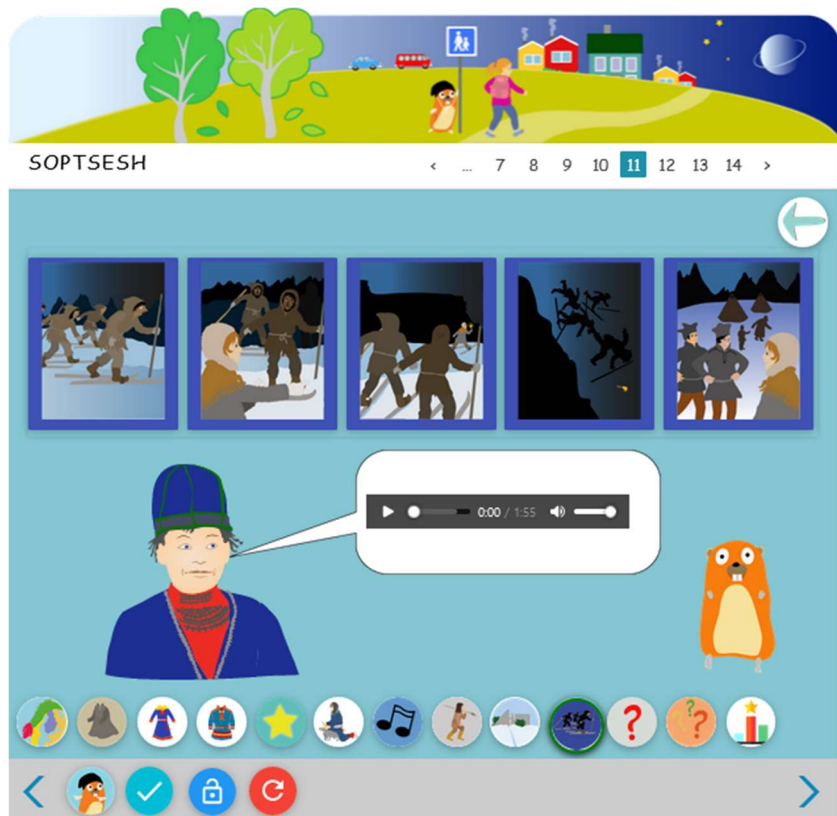
Digigaejsie kap. 3, s. 11: Soptsesh

Tjoeje:

Saemieh iktesth soptsesh soptsestamme. Ávtesne ij lij TV, radijove jïh gærjah. Dellie gellie soptsesh soptsestin. Goltelh soptsesasse jïh bëjeh guvvide reaktoe öörnegén mietie.

Vaestiedassh:

Digigaejsie kap. 3, s. 12: Maam maahtah?

Tjoeje:

Veeljh reaktoe vastiedassem.

ástádusat:

Digigaejsie kap. 3, s. 13: Refleksjovne

Digigaejsie kap. 3, s. 14: Illedahkh

ILLEDAHKH	REAKTOE VAESTIEDASSH	BÅAJHTODE
ULMIEH	100%	0 / 0
SAEPMIE	0%	0 / 0
SAEMIEN VAARJOEH DEJPELI	0%	0 / 0
GIEN GAPTA?	0%	0 / 0
SAEMIEN GIËLH	0%	0 / 0
SMAAREGEBAAKOEH	0%	0 / 0
SAEMIEN JIELEMH	0%	0 / 0
SAEMIEN MUSIHKKE	0%	0 / 0
SAEMIEH AALKOEÅÅLMEGE	0%	0 / 0
SAEMIEDIGKIEH	0%	0 / 0
SOPTSESH	0%	0 / 0
MAAM MAAHTAHP	0%	0 / 0
REFLEKSJOVNE	100%	0 / 0
ÅLESTH	15%	0 / 0

Teekstegærja: Saemieh s. 74-75, barkoegærjan s. 58

SAEMIEH

★ **Ulmieh dæjnie kaphtelinie Leah...**

- saemien vaarjoej bijre lieredh
- saemien gieli bijre lieredh
- ånnetji saemien jielemi bijre lieredh
- ånnetji saemien musihken bijre lieredh

72

Saemieh njieljje laantine årroeh:
Nöörjesne, Sveerjesne, Säävmesne jih Russlaantesne. Mijjen dajve gohtjesávva Saepmie.

Saemieh aalko-ealmetjh, juktie mijjeh Saepmesne orreme ävtelen laanteraasth tseegkesovvin. Ovrehthe 70 000 saemieh dæjnie njieljje laantine. Saemiej jjiitsh kultuvre jih jjiitsh gielh.

73

Ulmieh:

- Saemien vaarjoej bijre lieredh
- Saemien gieli bijre lieredh
- Ånnetji saemien jielemi bijre lieredh
- Ånnetji saemien musihken bijre lieredh

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne:

- reflektere over hvorfor samene har urfolksstatus i Norge, og beskrive sentrale trekk ved samisk kultur- og samfunnsliv før og nå, med vekt på eget samfunn

Soptsestallemeteemah:

- Gusnie saemieh årroeminie?

SAEMIEH

Tjælieh laanti nommh kaarhtesne jih klaeredh Saepmiem.

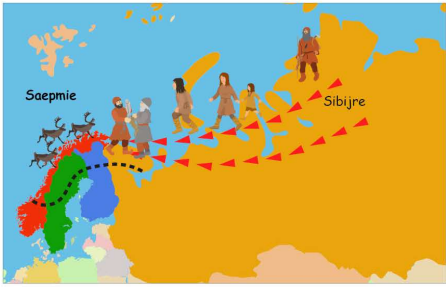
58

Teekstegærja: Saemiej histovrije s. 76-77

Saemiej histovrije

Gubpede saemieh bāateme?
 Ij rikti daejrieh gubpede saemieh leah bāateme. Dotkiji mielen mietie jeatjah almetjh Saepmesne ārroejin jienge-æjkien.

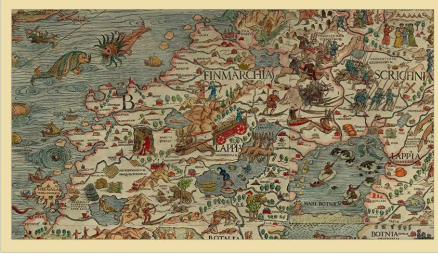
Saemieh leah luvleste bāateme, Sibijreste, jih jîjtemse pleenteme dej almetjigujmie mah daesnie ārroejin. Almetjh mah daesnie ārroejin eelkin saemiestidh, jih naemhtie saemieh leah saemieh sjihteme.

Histovrijes riêktesh
 2000 joepiej juassah saemiej bijre tjaalasovi voestes æjkien. Muvth joepiej mængan tjaalasovi saemieh tjejkieh jih dej leah muadra jih vaarjoeh dueljeste. Saemieh lin vijrijh. Dah guelieh, gedtieh jih jeatjah kreekh bivtin. Gosse gānka skahtiem saemijste kriebpesji, dah eelkin bovtsem tjoonghedh jih dejtie stueredæehkine utnedh.

74

SAEMIEH

Saemien dajvh Carta Marina-kaarhtesne.

Saemien ālmah 1810. Guvvie naajestamme kâahpereplatesne mij lea gærjeste maam Warren tjeeli 1827.

75

Soptsestallemetemah:

- Guktie dov voenge lij dejpeli?
- <https://www.nb.no/nbsok/nb/fb5bead0fb52a843fa3cbe93a4fdef0d?lang=no#0>

Teekstegærja: Saemien vaarjoeh s. 78-81, barkoegærjan s. 59

Saemien vaarjoeh

Gapta soptseste gubpede mijjeh bætebe
Aerpieviekien gapta vuesehte gubpede båtah. Joekehts dajvh joekehts gaptah utnieh. Sâemies dajvine mahta gap-tesne vuejnesh mejtie almetje lea pruvreme.

76

SAEMIEN

Gaptese beelhte, lijnie jallh boengeskuvmie, goelkegaamegh jallh baarhkohkh jih voedtegh. Gaptese aaj gaalsohkh jih tjohep nuhtjebe.

77

Soptstallemeteemah:

- Mij muadta, gamhtsh jih gaalsohkh?
- <https://snl.no/samedrakt>

Praktihkeles darjome:

Darjode viedtjeguvviem almetjigujmie mah leah gâarveldihkie aerpieviekien vaarjojne. Dijjeh maehtede guvviedidh jallh tyjjem, skrovrem, skærriem, bæhtah gaamesijstie jallh jeatjah iebneste gâvvan lijmesjidh.

Vaarjoeh dejpeli
Dejpeli idtji gaptam skrovveste gâorash men dallie gaajihk vaarjoeh dueljestie jih skærrestie gâorajin. Delle soenth gâorav-masse nuhtjin. Annetji mæringan eelkin vaarjoeh skrovveste gâorodh. Annje gaalsohkh, muadta, gamhtsh jih goelkegaamegh nuhtjebe.

Saemien faelkkie 1900-ihkoken

Vaarjoeh dejpeli jih daelie

Tjælieh nommh vaarjoede guvvie nuellesne.

59

Fasite laavenjassese: muadta, tjohep, gaalsohke, beelhte, gamhtsh, skinhkieh, goelkegaamegh, boengeskuvmie.

Teekstegærja: Saemien gielh s. 82-83, barkoegærjan s. 60-61

Saemien gielh

Állesth uktsie saemien gielh:

1. áarjelsaemien	4. julevsaaemien	7. skoltesaemien
2. upmejesaemien	5. noerhtesaemien	8. kildinsaemien
3. píjtesaemien	6. enaresaemien	9. tersaemien

Buerie biejjie!
Manne áarjelsaemien soptsestem.

Maam saemien gielide datne soptsesth?

Buorre biejjvil!
Mán ságastav julev-sámegiela.

Buorre beavil!
Mun sártnun davvisámegiela.

Ávtesne lij luhpehts saemiesticth, vuesiehtmimien gaavhtan skuvlesne.

Dellie gellie saemieh orrijin saemiesticth. Naakenh leah veeljeme saemien lieredh goh geerve almetjh.

Daelie saemiej lea reakta saemien lieredh skuvlesne.

Ávtesne saemieh idtjin lierh lohkedh jallh tjaeledh saemien.

soptsestidh - áarjelsaemien gieie
ságastav - julevsaaemien gieie
sárdnut - noerhtesaemien gieie

80
81

Soptsestallemeteemah:

- Man ræjhkoes mijjen saemien gielh?
- Guarkebe gaajhkesidie mah saemiesticth?

Tjaelieh maam almetjh jiehtieh. Guvvedh sievem baakoej gaskem seamma mielne.

Tjaelieh baakojde muþpjen saemiengiesne.

noerhtesaemien	julevsaaemien	áarjelsaemien
buorre		
	biejjvve	
		manne
	ságastav	
sámegiela		

Veeljh njeiljie baakoej mejtje julevsaaemien gielesse jarkosth. Nuhtjh baakoejærjam jallh baakoelaztaem nedtesne. vuesiehtmimien gaavhtan: <http://julev.no/julevsabmaj/>

áarjelsaemien: _____ julevsaaemien: _____

áarjelsaemien: _____ julevsaaemien: _____

áarjelsaemien: _____ julevsaaemien: _____

áarjelsaemien: _____ julevsaaemien: _____

Buorre beavil!
Mun hálán davvisámegiela.

Buorre biejjvil!
Mán ságastav julevsámegiela.

Buerie biejjie!
Manne áarjelsaemien soptsestem.

60
61

Teekstegærja: Saemien jielemh s. 84-85, barkoegærjan s. 64-65

Saemien jielemh

Dejpei saemieh jiellemassem åadtjoejin vijremistie, göölemistie jîh gosse sjædtoeh tjoönghkin. Muvhth saemieh mearosne göölin, muvht gedtiem vijrin. Ånnetji ånnetji bovtsem deemin, jîh ånnetji ånnetji jiellemassem åadtjoejin båatsoste jîh göölemistie. Vytnesjîdh lîj aaj vihkeles saemien jieledevuekie.

Daelie gellie saemieh mah baalkabarkoem utnieh jîh gellie turismine berkîeh.

Gööleme

viermiegööleme fjovlegööleme hâagkodh

Jåartaburrie

slaajoeh kraesiet jomhph darjodh buhtjedh

Båatsoe

raarkoe leekedidh vytnesjîdh

Eatneme/miehtjiejielemh

vijreme moerh tjoehpedh muerjîeh tjoönghkedh

Såemies baalkabarkoeh

lohkehtæjja bussevejje geajnoebarkije

82
83

Soptsestallemeteemah:

- Mah sårhts jielemh Saepmesne gååvnesieh?
- Mah sårhts jielemh mijjîeh mijjen voengesne utnebe?
- Magkeri jielemigujmie dov fuelhkielîhtsegh /maadtoeladtjh barkeminie?

Tjælieh mah jielemh datne guvvine vuajnah. Tjælieh ånnetji dej ovnessie jielemi bijre.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

64
65

Teekstegærja: Saemien musihke s. 86-87, barkoegærjan s. 66-69

Saemien musihke

Vuelie lea saemiej aerpievuekien musihke. Vueline maahda almet jîh kreekh, eatnemem jîh jieledevuekiem buerkiestidh. Vuelie lij vihkeles bielie dehtie bâeries saemine jaahkoste.

Aalkoelisnie ajve gievmiem nuhtji gosse joejki. Áillohaš, Nils Aslak Valkeapää dam saemien musihkem orresti. Dihte dam ektiedi daajbaaletje instrumeantigumie. Daelie saemien artisth saemien pop-musihkem, hard rock, jazz jîh jîjnem joekehts musihkem darjoeh.

Áehpies saemien artisth

Mari Boine

Niko Valkeapää

Kevin Boine

Felgen

Katarina Barruk

Gie datne tuhtjîh lea bôöremes saemien artiste?

Vueliesmaaregh

Dejnie ovmessie dajvine joekehtslaakan juajka. Sâemies dajvine vaenie baakoeh nuhtjîeh vueline, jeatjah dajvine jîenebh. Maahda jiehtedh joekehts vueliesmaaregh gâávnesieh.

Áarjelsaemiej lea vuelie. Skoltesaemiej leah *leu'dd* mij jîjnem teekstem átna jîh guhkies soptsesh soptseste. Enaresaemiej lea *livde*. Noerhtesaemiej lea *luohti*.

Gosse misjonæærh Saapman böötin dellie nihtin saemide gievmiem nuhtjedh. Daelie gellie saemien artisth gievmiem nuhtjîeh.

Joejkeme lea akte dejsie báarasommes laavlomeviekijste Europesne.

Maanah maehtieh lieredh joejkedh maanagiertesne, skuvlesne jîh gâetesne.

Vueliesmaaregh: Luohti - Livde - Leu`dd - Vuelie
Dajahasat: luodi sámi

84
85

Soptsestallemeteemah:

- Mij lea saemien musihke dutnjien?
- Datne saemien musihkeri bijre daajrah?

Saemien musihke

Daesnie guvvielh saemien artistide vuajnah. Tjælieh nommem reaktôe guvviem nuelesne.

Marja Mortensson

Kevin Boine

ISÁK

Katarina Barruk

John Henrik Fjällgren

Mari Boine

Nils-Aslak Valkeapää

86
87

 Guvvedh jallh lijmesjñ guvviem dehtie artisteste maam bööremes lyjhkk. Tjælieh artisten bijre.

68

69

Teekstegærja: Aalkoe-almetjh s. 88-89, barkoegærjan s. 62

Aalkoealmetjh

Aalkoealmetjh lea áálmegie mij dajvesne orreme ávtelen laanth jïh riïhkeraasth tseegkesovvin.

Aalkoealmetjh jïjtsh gielem jïh kultuvren utnieh. Aalkoealmetjh leah aaj unnebeláhkosne dennie laantesne gusnie árroeh. Saemieh leah aalkoealmetjh Nöörjesne, Sveerjesne, Sáevmesne jïh Russlaantesne.

86

SAEMIEH

Saemieh jeatjah aalkoealmetjigujmie veartenisnie laavenjos-toeh. Gellie aalkoealmetjh plearoeh histovrijem utnieh jïh plearoeh aath dáájreme.

Ektiedamme Nasjovnh lea jïjtse forumem tseegkeme aalkoealmetjeaamhtesi ávteste. Aaj saemieh meatan forumisnie.

87

Målet med undervisningen er at eleven skal kunne:

- reflektere over hvorfor samene har urfolksstatus i Norge, og beskrive sentrale trekk ved samisk kultur- og samfunnsliv før og nå, med vekt på eget samfunn

Soptsestallemeteemah:

- Man ávteste naan almetjekirrieh aalkoe-áálmeginie gohtjesuvvieh?
- Gusnie aalkoe-áálmegh árroeh?
- Mah leah aalkoe-áálmegi damtsvæhtah?

Duekiedaajroe:

https://ovttas.no/sma/filbma_urbefolkninger-i-rusland

Teekstegærja: Saemiedigkie s. 90-91, barkoegærjan s. 63

Saemiedigkie

Nöörjesne, Sáevmesne jîh Sveerjesne Saemiedigkie. Dah saemien aamhtesh eevtjeh. Saemieh áadtjoeh tjirkijh Saemiedægkan steemmadidh fierhten njealjeden jaepien. Tjirkijh leah saemien áalmegen ávteste jîh saemien aamhtesh eevtjeh.

Saemiedigkie barka ihke saemieh edtjeh sijjen gielh, kultuvrem jîh siebriedahkem evtiedidh.

Nöörjen Saemiedigkie Karasjohkesne

Sáemien Saemiedigkie Anárisnie

Nöörjen Saemiedigkie lea Kárásjohkesne. Voestes saemiedigkiveeeljeme Nöörjesne lij 1989. Sáevmien Saemiedigkie lea Anárisnie. Sáevmien Saemiedigkie tseegkesovvi 1996. Dan ávtelen lij Saemien parlamente Sáevmesne.

SAEMIEH

Sveerjen Saemiedigkie Gironisnie

Sveerjesne Saemiedigkie tseegkesovvi 1993. Sveerjen Saemiedigkie lea daelie Gironisnie, men daelie nænnoestamme Saemiedigkie edtja Staarese juhtedh

Russlaantesne ij leah Saemiedigkie, men jaepien 2010 Kuelnegk Soamet Sobbar Murmanskesne tseegkesovvi. Disse doh joehts siebrieh 9 tjirkijh veeljeh.

Stoerretjåanghaste Saemiedigkesne Karasjohkesne

Saemien parlamentarihkeles raerie

Nöörjen, Sáevmien jîh Sveerjen Saemiedigkie laavenjostoe. Saemien parlamentarihkeles raeresne. Saemiedigkien presidenth leah meatan raeresne.

Soptsestallemeteemah:

- Maam Saemiedigkie darjoeh?
- Gusnie Nöörjen Saemiedigkie?
- Gusnie Soemen Saemiedigkie?
- Gusnie Sveerjen Saemiedigkie?
- Mej aamhtesi bijre vienhth doh ovmessie Saemiedigkieh laavenjostoeh?

Klaeredh logojde jîh tjaeleh gusnie Saemiedigkieh leah.

Teekstegærja: Saemieh – iktedimmie, s.94-95, Pryöve barkoegærjan s. 72-73

SAEMIEH - IKTEDIMMIE

Saemieh njieljie laantine árroeh jñh leah aalkoalmetjñh
Daate sæjñhta jiehtedñh dah leah Saepmesne orreme ávtelen laanth sijjen raastñh geesin. Saemieh aaj jñjñtsh kultvrem jñh jñjñtsh gielh utnieh.

Saepmie

Nöörje
Sveerje
Såemvie
Russlaante

Aalkoelisnie saemieh vijremistie jie-
liejin jñh mænngan aaj eelkin bovsem
deemedh. Saemieh aaj jiellemassem
áádtjeme gáetiekreekjiste jñh gööle-
mistie. Doh jeanatjommes saemieh
daelie joekehts baalhkabarkoem ut-
nieh.

Saemiej aerpievuekien laav-
lomevuekie lea joejkeme.
Dñhte joekeen báeries laav-
lomevuekie.

92

Uktsie saemien gielh gáávnesieh. Mijjiej soptsestibie áarjelsaemien.

Aerpievuekien saemien vaarjoe lea gaptá. Ávtesne gaptam skáærreste
jñh dueljeste gáaroeji. Mænngan eelki gaptam gáarodh skrovreste.

Gaptá vuesehte gubpede báatah, mejtie baernie jallh niejte jñh mej-
tie pruvreme.
Nöörjesne, Såemvesne jñh Sveerjesne Saemiedigkie mij saemien aam-
tesh eevtjiej siebriedahkesne.

muadta
gaptá

Nöörjen Saemiedigkie Karasjohkesne

93

Pryöve

Mierhkh reaktöe väestiedassem.

Gáessie voestes aejkien saemiej bñjre tjeeli?

100 jaepiej juassah
 2000 jaepiej juassah
 10 jaepiej juassah

Gusnie jeerjemes saemieh árroeh?

Såemvesne, Sveerjesne, Nöörjesne jñh Russlaantesne
 Danmaarkhesne jñh Tysklaantesne
 Spanjesne

Gáessie muadtam nuhtjie?

giesege
 daelvege
 tjaktjege

Mennie dajvesne daam gaptam nuhtjie?

áarjelsaemien dajvesne
 julevsaaemien dajvesne
 noerhtesaemien dajvesne

72

Misse saemieh vijrin dejpeli?

bienjh
 gedtieh jñh guelieh
 tsáábph

Man gellie saemien gielh gáávnesieh?

golme
 uktsie
 luhkievijhte

Guhte daejstie jieliemjstie ij leah saemien jieleme?

gruvagiehtelimmie
 báatsoe
 gööleme

Guhte daejstie akte áehpies saemien artiste?

Marius ja Martinus
 Marja Mortensson
 Justin Bieber

Man gellie Saemiedigkieh gáávnesieh?

golme
 luhkie
 akte

73

4. MIJEN VEARTENE

Digigaejsien 4. kapihtelen svaalhtese: <https://www.mauthor.com/present/5799997790093312>

Kapihtelen ulmieh:

- kultuvre- jïh eatnemelaanth Nöörjesne buerkiestidh daan biejjien jïh soptsestalledh guktie geograafeles jïh histovrijes gaaltijh, aaj kaarthh jïh soptsesh, maehtieh daajroem vedtedh eatnemen bijre
- ussjedattedh man åvteste saemiej lea aalkoeåålmegestatuse Nöörjesne, jïh vihkeles væhtah saemien kultuvre- jïh seabradahkejieliedisnie buerkiestidh åvtesne jïh daelie, joekoen jïjtse seabradahkesne
- seabradahkefaageles gyhtjelassh goerehtidh jïh åehpiedehtedh, bievnesh ovmessie gaaltijnie ohtsedidh jïh varjasjidh man nuhteligs bievnesh leah gyhtjlasside tjïelkestidh

Digigaejsie kap. 4, s. 1: Mijjen veartene

Tjoeje:

Lohkh kapihtelen ulmieh.
Veelj dan mænngan
laavenjasseme vöölemes
sæjrosne.

Digigaejsie kap. 4, s. 2: Laantebielieh

Tjoeje:

Lohkh teekstide. Diedtieh akten laantese jih datne laavenjassem åadtjoeh.

Vaestiedassh, Nöörje:

Vaestiedassh, Sverje:

LAANTEBIEELIEH < 1 2 3 4 5 6 7 8 ... >

Sverje juakasovveme golme laantebielide: Norrland, Svealand jih Götaland, Klaeredh laantebielide. Sertieh dan mæzngan laantebieiej nommh reaktoe sæjjan.

- Norrland
- Svealand
- Götaland

Navigation icons: Home, Check, Key, Refresh, and a set of icons for various subjects like science, history, and nature.

Vaestiedassh, Soeme:

LAANTEBIEELIEH < 1 2 3 4 5 6 7 8 ... >

Soeme juakasovveme 7 dajvide. Dah leah Noerhte-Soeme, Jillie- jih sislaanten Soeme, Luvlie-Soeme, Åarjel-Jillie-Soeme, Åarjel-Soeme, Lappplaante jih Ålaante, Klaeredh dajvide. Sertieh dan mæzngan dajvi nommh reaktoe sæjjan.

- Lapplante
- Noerhte-Soeme
- Jillie- jih Sis-Soeme
- Luvlie-Soeme
- Åarjel-Jillie-Soeme
- Åarjel-Soeme
- Ålaante

Navigation icons: Home, Check, Key, Refresh, and a set of icons for various subjects like science, history, and nature.

Digigaejsie kap. 4, s. 3: Tjielth

Tjoeje: Goltelh magkeres tjieltemierhkem daah tjielth utnieh. Biejh reaktøe nommem tjieltemierhki nualan.

Snåasen tjieltemierhke lea plåamstere.

Staaeren tjieltemierhke lea sarve.

Vuoltjeren tjieltemierhke lea kråvna, tjohpe jih göökte saejhtieh.

Aarborten tjieltemierhke lea vaerie Aarpije.

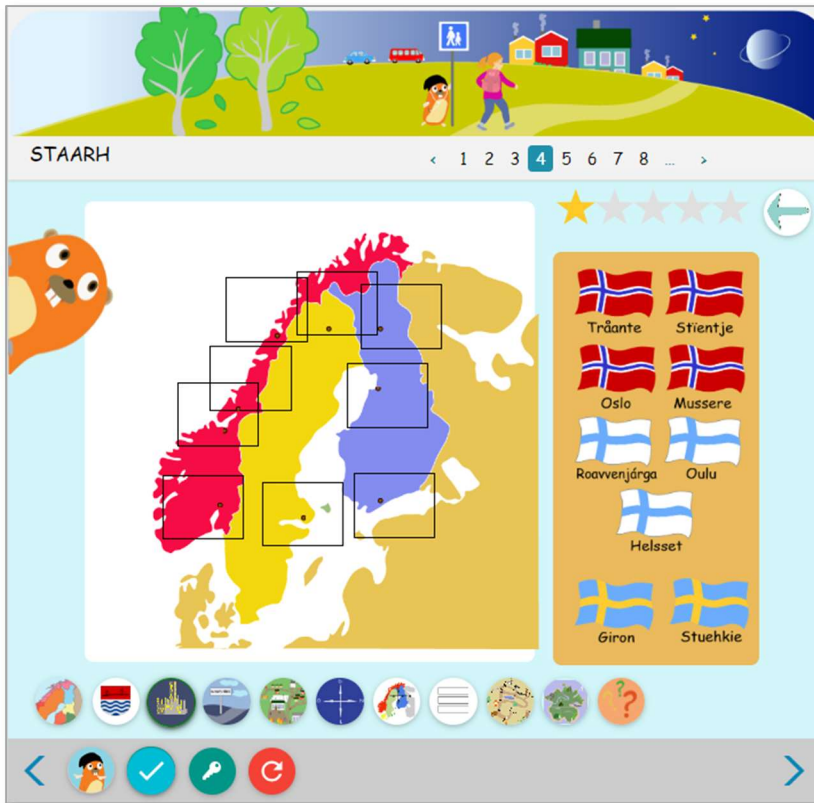
Straejmien tjieltemierhke lea pruvvie jih båarah.

Gaalan tjieltemierhke lea plaave loese.

<- Vaestiedassh.

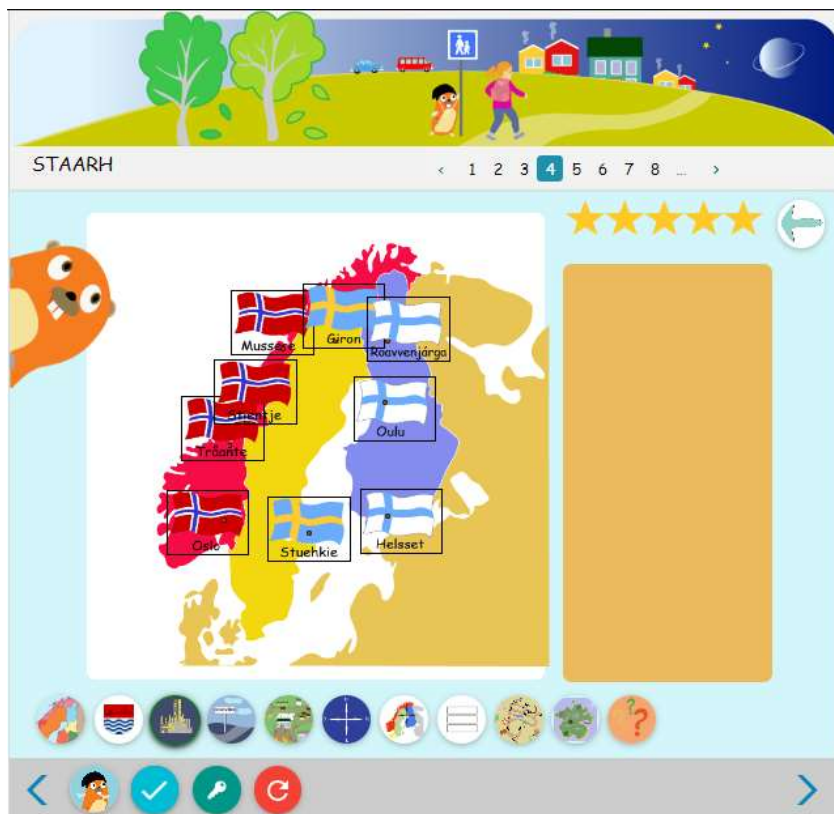
Digigaejsie kap. 4, s. 4: Staarh

Tjoeje:

Biejh staaride reaktoe sæjjan kaarhtesne.

Vaestiedassh:

Digigaejsie kap. 4, s. 5: Geajnoenommh

Tjoeje:

Biejh sjihteles geajnoenommh guvvien sijse. Biejh gâetieh, stââkesijjem, gærhkoem jih skuvlem guvvien sijse. Gaavnh aaj sjihteles nommem sæjjan. Tjaelieh dam bijjemes.

Vaestiedassh:

Digigaejsie kap. 4, s. 6: Åarjelloekte

ÅARJELLOEKTE < 1 2 3 4 5 6 7 8 ... >

★ ★ ★ ★ ★

Dát lea Lulliluokta. Dáppe lea skuvla, gávpi, luottat ja ollu eará. Nuppi govas oainnát Lulliluovtta mot dat lea go girdis oaidná. Dakkár gova gohčodit kártan.

Tjoeje:

Diedtieh gærjese jîh fulkh bîhkedimmie.

ÅARJELLOEKTE < 1 2 3 4 5 6 7 8 ... >

★ ★ ★ ★ ★

1. Klaeredh skuvlem viskes.
2. Klaeredh gærhkoem plaave.
3. Klaeredh juelkiet jengkerebaanam kruana.
4. Klaeredh bovrem rööpse.
5. Biejh gievlieim gætien nille mij lea gærhkoen duekesne.
6. Biejh göökte bijlh skuvlen uvte.
7. Biejh golmenskaavhtegem gætien nille mij lea juelkiet jengkerebaanam lihkesne.

Bargobihtta:

Vaestiedassh:

ÄARJELLOEKTE

< 1 2 3 4 5 6 7 8 ... >

★ ★ ★ ★ ★
×

1. Klaeredh skuvlem viskes.
2. Klaeredh gærhkoem plaave.
3. Klaeredh
juelkiet jengkerebaanam
kruana.
4. Klaeredh bovrem rööpses.
5. Biejh gievliem gâetien nille
mij lea gærhkoen duekesne.
6. Biejh göökte bijlh skuvlen
uvte.
7. Biejh golmenskaavhtegem
gâetien nille mij lea
juelkiet jengkerebaanan
lîhkemes.

<
>

Digigaejsie kap. 4, s. 7: Elmieotnjegh

Tjoeje:

Tjaelieh noerhte, åarjel, luvlie jîh jillie reaktoe rovhtesne.

Vaestiedassh:

Digigaejsie kap. 4, s. 8: Elmie-otnjegh kaarhtesne

Tjoeje:

Elmie-otnjegh leah noerhte, luvlie, åarjel jîh jillie. Tjælieh elmie-otnjegidie kaarhtesne.

Vaestiedassh:

Digigaejsie kap. 4, s. 9: Elmieotnjegh - raajesh

Tjoeje:

Tjaelieh reaktoe baakoem raajesisnie. Datne viehkiem åadtjoeh voestes raajesisnie.

Vaestiedassh:

Digigaejsie kap. 4, s. 10: Bokstaavekaarhte

Tjoeje:

Lohkh bîhkedimmie, jîh vaedtsieh dan mietie guvvesne. Tjaelieh bokstaavide rovhti sisnie gosse dejtie bâatah guvvesne, guktie baakoe sjædta.

Vaestiedassh:

Digigaejsie kap. 4, s. 11: Skaehtiekaarhte

Tjoeje:

Skaehtiem gaavnh? Fulkh bîhkedimmie, dellie skaehtiem gaavnh. Tjaelieh reaktoe baakoem tjaelemesijjesne.

Vaestiedassh:

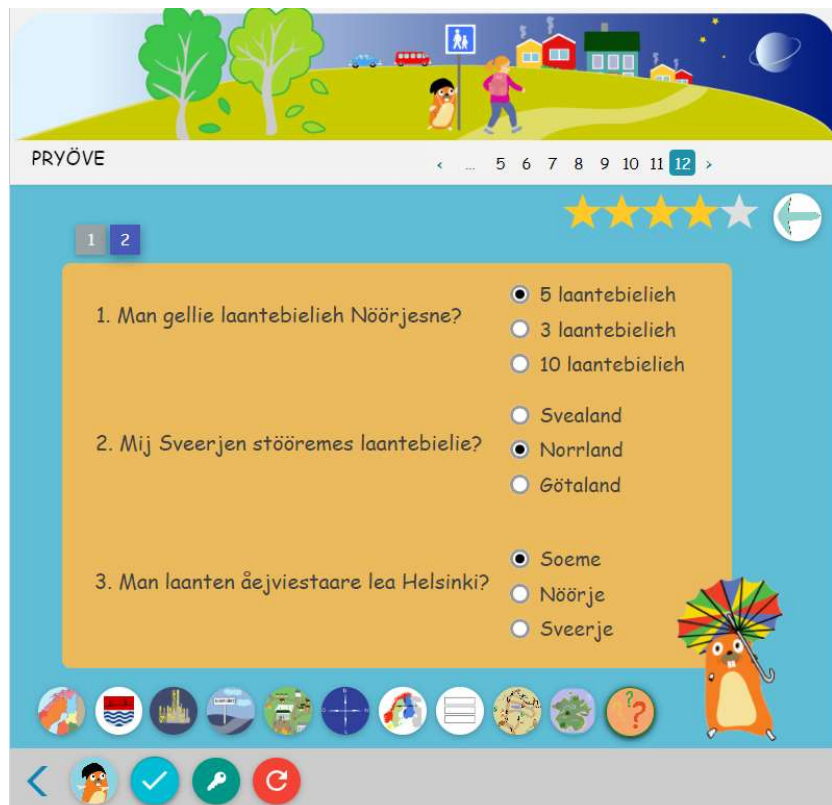
Digigaejsie kap. 4, s. 10: Geahččaleapmi

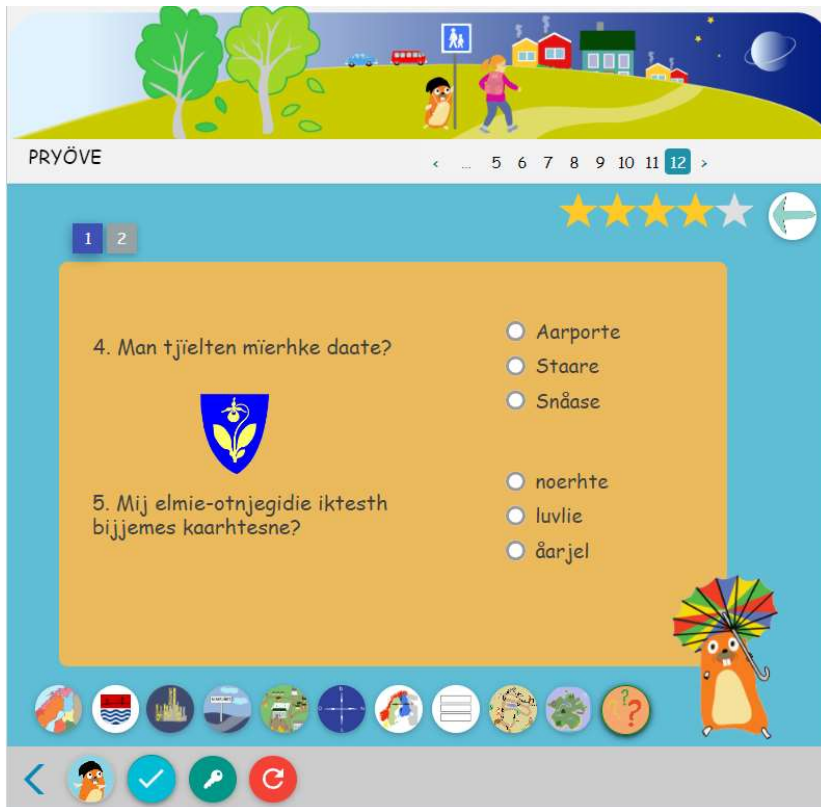
Tjoeje:

Vaestedh gyhtjlasside.

Vaestiedassh 1:

Sæjroe 2:

PRYÖVE < ... 5 6 7 8 9 10 11 12 >

1 2 ★★★★★ ←

4. Man tjielten mîerhke daate?

- Aarporte
- Staare
- Snðase

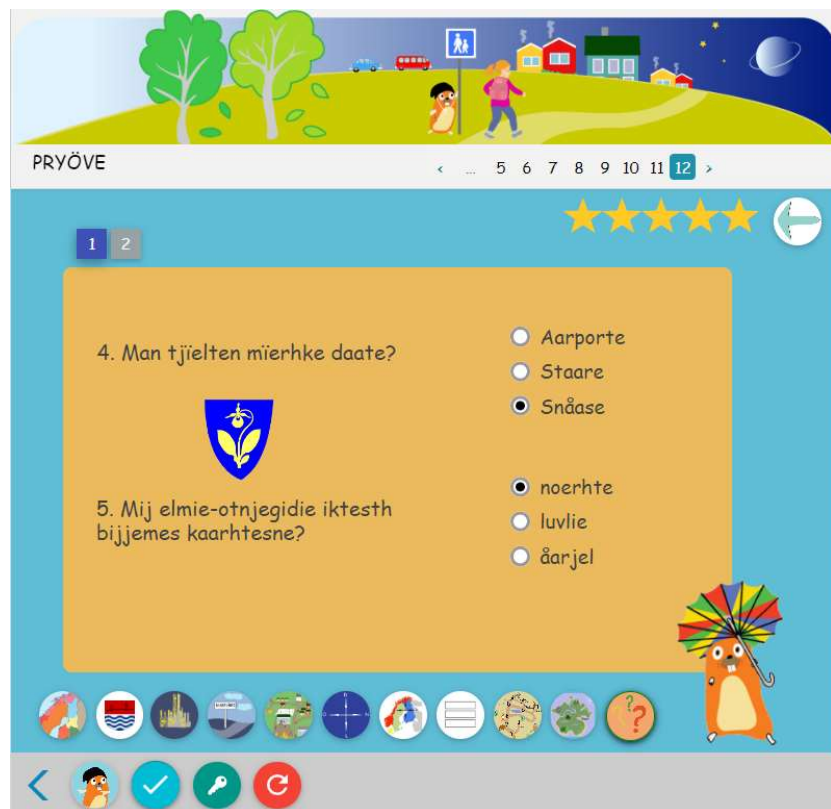

5. Mij elmie-otnjegidie iktesth bijjemes kaarhtesne?

- noerhte
- luvlie
- åarjel

Navigation icons: back, home, search, refresh, and a row of topic icons.

Vaestidassh 2:

PRYÖVE < ... 5 6 7 8 9 10 11 12 >

1 2 ★★★★★ ←

4. Man tjielten mîerhke daate?

- Aarporte
- Staare
- Snðase

5. Mij elmie-otnjegidie iktesth bijjemes kaarhtesne?

- noerhte
- luvlie
- åarjel

Navigation icons: back, home, search, refresh, and a row of topic icons.

Digigaejsie kap. 4, s. 13: Refleksjovne

Digigaejsie kap. 4, s. 14: Illedahkh

ILLEDÄHKH	REAKTOE VÆSTIEDÄSSH	MIEDDEMA
MIJJEN VEARTENE	100%	0 / 0
LAANTEBIELIEH	0%	0 / 0
TJÆLTH	0%	0 / 0
STAARH	0%	0 / 0
GEAJNOENOMMIH	0%	0 / 0
ÄARJELLOEKTE	0%	0 / 0
ELMIEOTNJEĜH	0%	0 / 0
ELMIEOTNJEĜH KAARHTESNE	0%	0 / 0
ELMIEOTNJEĜH - RAAJESH	100%	0 / 0
BOKSTAAVEKAARHTE	0%	0 / 0
SKAEHTIEKAARHTE	0%	0 / 0
PRVÖVE	0%	0 / 0
REFLEKSJOVNE	100%	0 / 0
TJOÄHKKÄT	23%	0 / 0

Teekstegærja: Mijjen veartene – Laantebielieh s. 96-97

MIJJEN VEARTENE

Laantebielieh
 Nöörje lea juakasovveme vijhte laantebieline. Serlaante, Østlaante, Vestlaante, Trööndelage jïh Noerhte-Nöörje. Sveerje lea juakasovveme golme laantebieline: Norrilaante, Svealaante jïh Götalaante. Sævmie lea juakasovveme 7 dajvine: Lapplaante, Noerhte-Sævmie, Jïllie- jïh sis-Sævmie, Luvlie-Sævmie, Åarjel-jïllie-Sævmie, Åarjel-Sævmie jïh Ålaante.

Daan kapitelen ulmieh leah...
 - lieredh mah bielieh Nöörjen,
 - Sveerjen jïh Sævmien
 - kaarhten bijre lieredh
 - elmie-otnjegie bijre lieredh

Ulmieh:

- Lieredh mejtie unnebe bielide Nöörje, Sveerje jïh Soeme juakasuvvieh
- Elmie-otnjegidie lieredh

Duekiebïevnesh teemese:

- <https://snl.no/Norden>
- Fylhkh jïh leenh: <https://snl.no/fylke>
- Sveerjen leenh: <https://www.informationsverige.se/sv/mer-om-sverige/boende/lan-och-kommuner-i-sverige/>
- Nöörjen tjïeltemïerhkh:
https://no.wikipedia.org/wiki/Kommunev%C3%A5pen_i_Norge

MIJJEN VEARTENE

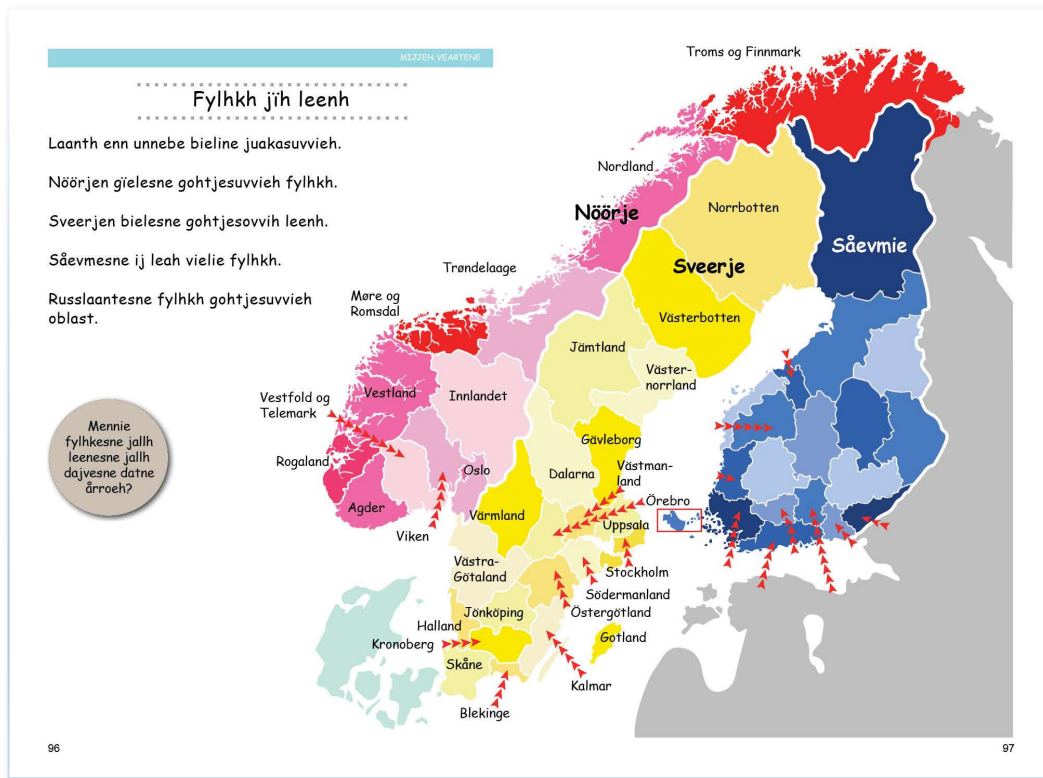
Guvvedh sïevem dan laantebealan gusnie datne årroeh, jïh tjaelieh laantebielien nommem kaarhtesne.

1. Man gelline laantebieline laanth leah juakeme?
 Nöörje: _____ Sveerje: _____ Sævmie: _____

2. Guhte doejsjie laantebielijste leah saemien dajvesne?

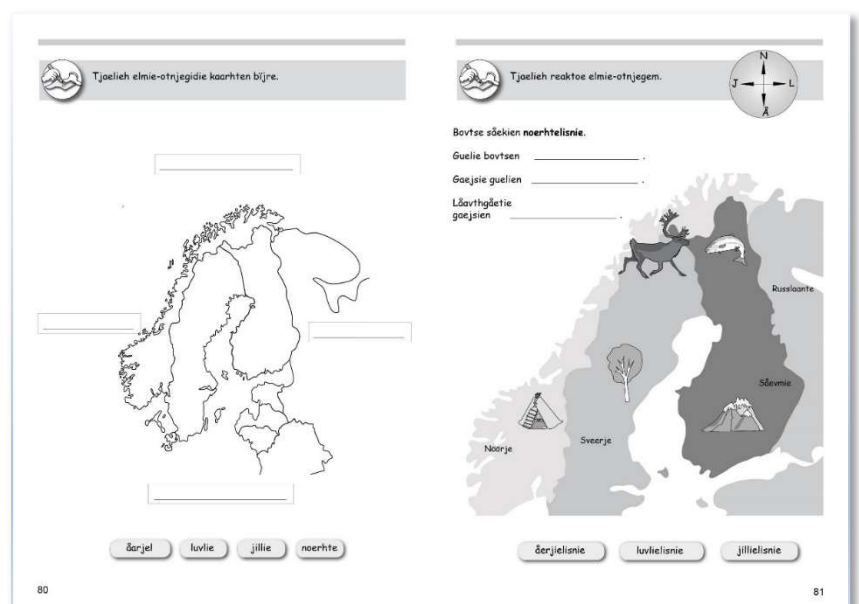
74

Teekstegærja: Fylhkh jih leenh s. 98-99, barkoegærjan s. 80-81

Soptsestallemeteemah:

- Guktie fylhken jallh leenen nomme gusnie datne årroeh?
- Man gellie fylhkh Nöörjesne?

Teekstegærja: Tjielte s. 100-101, barkoegærjan s. 75

Tjielte

Sijjie gusnie datne årroeh ektiedimmie åtna akten tjieltesse. Fierhte tjielte akte onne bielie laanteste. Tjielte leah tjieltemierhke.

Tjielten lea stâvroe, mij tjielten almetji iedtji åvteste barka. Tjielte faalenassh nænnoste goh skuvle, maanagierte, voeresegætie jih gaarsjelimmiehaallh.

Guovdageaidnun tjielte
Guovdageaidnun tjieltemierhke lea láavthgætie.

Karasjohken tjielte
Karasjohken tjieltemierhke lea golme dálh.

Gáivuotnan tjielte
Gáivuotnan tjieltemierhken lea butneråahke

MIJZEN VEARTENE

Gironen tjielte
Gironen tjieltemierhke lea gie-rene jih ruvtien væhta.

Enontekiö tjielte
Enontekiö tjieltemierhke lea rieksege.

Enaren tjielte
Enaren tjieltemierhke lea silpesijhke tjåervine.

Jämskämäken tjielte
Jämskämäken tjieltemierhke lea golme plaave tjoenegh, akte rööpses tjoevtenje jih göökte vietjerh.

Soptsestallemeteemah:

- Guktie dov tjielten tjieltemierhke?
- Magkerh laavenjassh dov tjielte åtna?

Mov tjielte

Iilh raajesidie:

Manne årroem _____ -n tjieltesne.

Mov tjielten nomme aktene jeatjah gielesne lea: _____

Mov tjielte lea _____ laantebielesne.

Mov tjieltesne _____ almetjh årroeh.

Guvvedh jih klaeredh njieljie giehtelimmieh mah leah vihkeles dov tjieltesse.

--	--	--	--

75

Teekstegærja: Staarh s. 102-103, barkoegærjan s. 78-79

Staarh

Staares lea sijjie gusnie gellie almetjh loevtlaaketjh årroeminie. Desnie gellie gâetieh jih gaatoeh..

Staaresne aaj stoerre bovrejarngh, byöpmedssijjeh jih hotellh. Staaresne mahta meatan årrodh jeatjah darjoeminie goh voenesne, goh ovmessie gaarsjelimmiefaalenassh jih lustes faalenassh.

Gellie saemieh leah staaride jâhteme. Stoerre staarine jïjtsh saemiesiebrich, gusnie saemieh gaavnedieh.

Mussere
Stientje
Oslo

Roavvenjârga
Oulu
Helsset

Giron
Stuehkie

Mah jeatjah staarh damth dejnïe joehts laantine?
Man gelline staarine datne orreme?

MILJZEN VEARTENE

Mennie laantesne dov hiejmestaare jalh hiejmiesijjie?

Oslo
Ovrehthe 647000 almetjh.

Stuehkie
Ovrehthe 935500 almetjh.

Helsset
Ovrehthe 648000 almetjh.

100
101

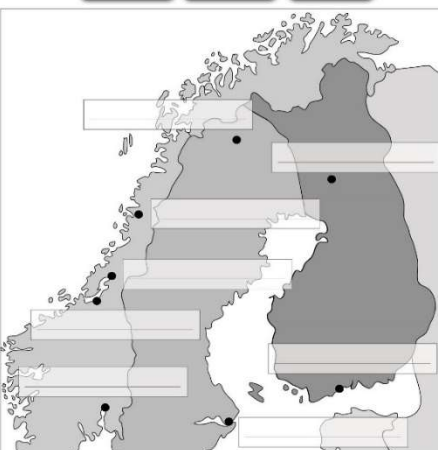
Soptsestallemeteemah:

- Mij dov lihkesmes staare?
- Man âvteste gohtjebe naan sijjeh staarine (<https://no.wikipedia.org/wiki/Bystatus>)

Staarh

 Nuktjh etlasesn jih tjaelieh doejtie staaride kaartsesne. Guhte doejtie staarijste saemien nommen utnieh? Biejh gievlïem staari bijre.

Oslo Mussere Giron Träante Helsset
Stientje Stuehkie Roavvenjârga

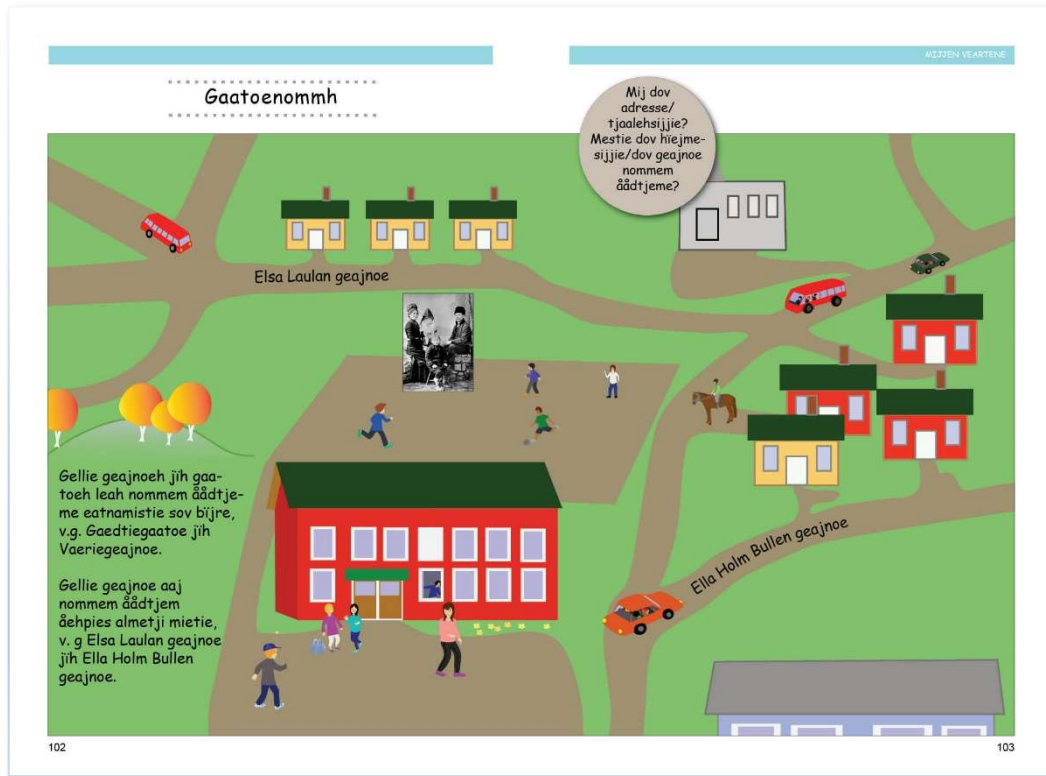

 Mah jeatjah staarh jalh sijjeh saemien nomme damth? Tjaelieh doejtie kaartsesne. Tjaelieh sijjenommem doesnie jih mennie laantesne lea.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

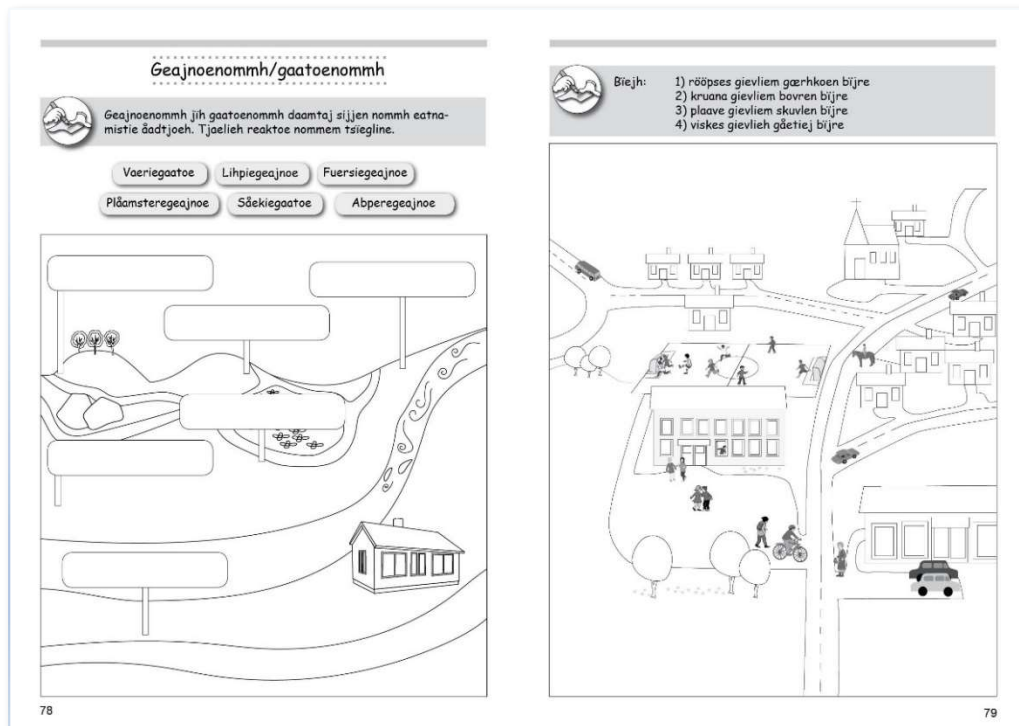
76
77

Teekstegærja: Gaatoenommh s. 104-105, barkoegærjan s. 78-79

Soptsestallemeteemah:

- Mah gaatoenommh/geajnoenommh utnebe mijjen voengesne?

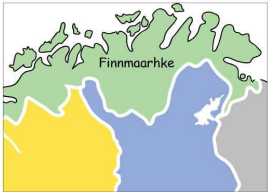

Teekstegærja: Mijjen veartene - iktedimmie s. 106-107, barkoegærjan s. 82-89

Mijjen veartene - iktedimmie

Maam libie fiereme
Laanth leah juakasovveme laantebieline. Kaarhtesne maehetebe sijjeh, staarh jih tjielth gaavnedh. Kaarhtesne vovejnebe man elmie-otnjegasse doh ovnessie sijjeh leah.

Laanti leah æjviestaarh gusnie joekoen gellie almetjh årroeh. Sijjeh, gaatoeh jih geajnoeh leah daamtaj nommem åådtjeme eatnamistie jalh æhpiees almetjijstie.

Noerhte
↑
Jillie ← + → Luvlie
↓
Aarjel

Kaarhte Elmie-otnjegh

Oslo lea Nöörjen æjviestaare. Desnie gellie almetjh årroeh. Aaj saemih Oslosne årroeh.

104

Guovdageaidnun tjielte
Guovdageaidnun tjieltiemierhkesne akte låvthgætie.

105

Baakoem gaavnh? Tjaelieh bokstaavide dennie oörnegisnie datne dejtie gaavnh.

Aelkieh bokstaaven
A lihke: G 4. Vaedtsieh noerhtese. ____

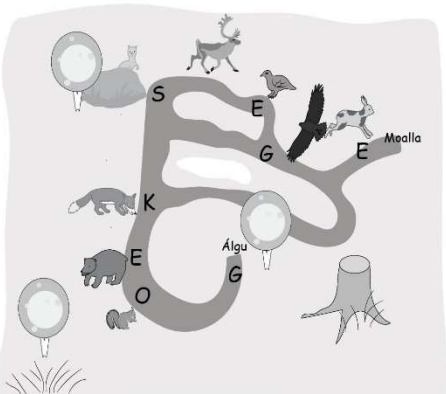
1. Vaedtsieh årjese
jih dan mæנגan jallese. ____ 6. Vaedtsieh loksese. ____

2. Vaedtsieh noerhtese. ____ 7. Vaedtsieh loksese. ____

3. Vaedtsieh noerhtese. ____ 8. Vaedtsieh årjese. ____

9. Vaedtsieh loksese. ____

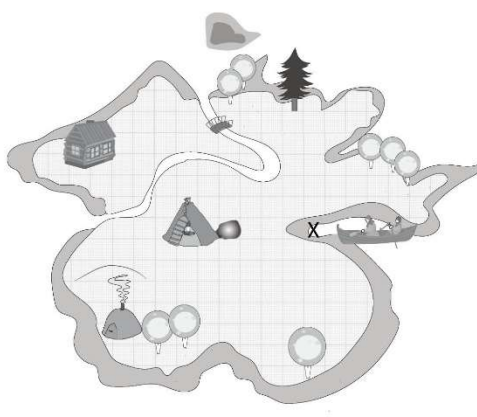
Baakoe maam gaavnim lea: _____

82

Skaehtiem gaavnh?

1. Aelkieh kroessen lihke vintsen lihke. Vaedtsieh 4 rovth årjese.
2. Vaedtsieh 6 rovth jallese.
3. Vaedtsieh 5 rovth noerhtese.

Skaehtie lea _____

83

Ussjedh datne dronan stuvrh dov gâetien bijjelen. Maam vuajnah? Vuajnah vaerieh, mearoem, jeanoem, skâajjem, ientjem jih gaatoeh? Guvvedh, klaeredh jih tjaelieh dan bijre maam vuajnah.

84

Daesnie golme kaarhth. Magkerh bievnesh âadtjoeh gosse kaarhtide vaartesjh?

1. _____

2. _____

3. _____

85

Baakojde gaavnh?

noerhte âarjel aerede jillie lulvie

jijje biejjie iehkede aske

I	S	J	Ï	J	J	E	E	B	O	A	I	L
G	A	S	R	A	U	R	Å	A	R	J	E	L
B	E	A	I	V	I	I	R	A	B	O	N	H
I	Z	I	B	V	B	E	J	N	A	R	R	E
E	U	V	L	I	I	H	I	N	T	U	E	F
J	N	A	E	K	T	K	F	U	A	R	T	A
J	A	H	K	E	T	E	Ï	E	S	F	D	U
I	A	R	R	A	V	D	S	M	K	D	D	L
E	A	I	A	S	V	E	E	A	E	R	O	L
I	A	E	R	E	D	E	J	I	L	L	I	E

Jis datne Danmaarkhesne, mennie elmie-otrjegisnie Saepmie, Afrikhe jih Kina dellie?

	ÅARJEL	NOERHTE	LUVLIE	JILLIE
Saepmie				
Afrikhe				
Kina				

86

Maam datne veartenen bijre maahth?

Mierhkh reaktoe vaestiedassem.

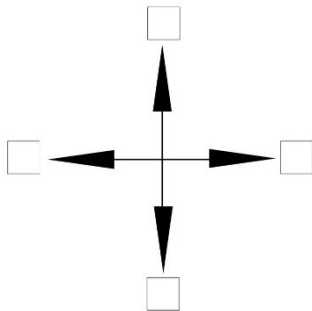
1. Man gellie laantebielieh Nöörjesne?
 - 5 laantebielieh
 - 2 laantebielieh
 - 10 laantebielieh
2. Mij Sveerjen stööremes laantebielie?
 - Svealand
 - Norrland
 - Götaland
3. Maan tjielten tjielten tjieltiemierhke daate?
 - Snåase
 - Raarvihke
 - Vaapste
4. Mij elmie-otrjegidie iktesth bijjemes aktene kaarhtesne?
 - noerhte
 - jillie
 - âarjel

87

Pryöve

Tjælieh elmie-otnjegidie sievine, jih tjælieh elmie-otnjegen äeniedimmieh rovhtine.

Vaestedh gyhtjellasside.

Man gellie laantebieleieh Sveerjesne? _____

Man gellie laantebieleieh Nöörjesne? _____

Man gellie laantebieleieh Sævmesne? _____

Tjælieh naan laavenjassh mejtie tjælie ätna.

Mij daerpies jis akte sijjie edtja maehdedh jÿjtjemse staarine gåhtjodh.

5. Mijjeh fealadibie

Digigaejsien 5. kapihtelen svaalhtese: <https://www.mauthor.com/present/5356299482693632>

Kapihtelen ulmieh:

- seabradahkefaageles gyhtjelassh goerehtidh jîh âehpiedehtedh, biëvnesh ovmessie gaaltjinie ohtsedidh jîh vuarjasjidh man nuhteligs biëvnesh Leah gyhtjelasside tjïelkestidh
- kultuvre- jîh eatnemelaanth Nöörjesne buerkiestidh daan biejjien jîh soptsestalledh guktie geograafeles jîh histovrijes gaaltijh, aaj kaarthh jîh soptsesh, maehtieh daajroem vedtedh eatnemen bijre
- identiteeten, gellievoeten jîh ektievoeten bijre soptsestalledh jîh ussjedadtedh guktie mahta domtedh ij bieline årrodh ektievoeteste

Digigaejsie kap. 5, s. 1: Ulmieh

Tjoeje:

Lohkh daan kapihtelen ulmieh. Veeljh dan mænngan laavenjasse.

Digigaejsie kap. 5, s. 2: Mijjeh fealadibie

Tjoeje:

Lohkh faaktateekstem jih biejh gievlím dan vuajahtahken bijre mejnie Columbus fealadi.

Teekste 2:

Reaktöe vaestiedasse:

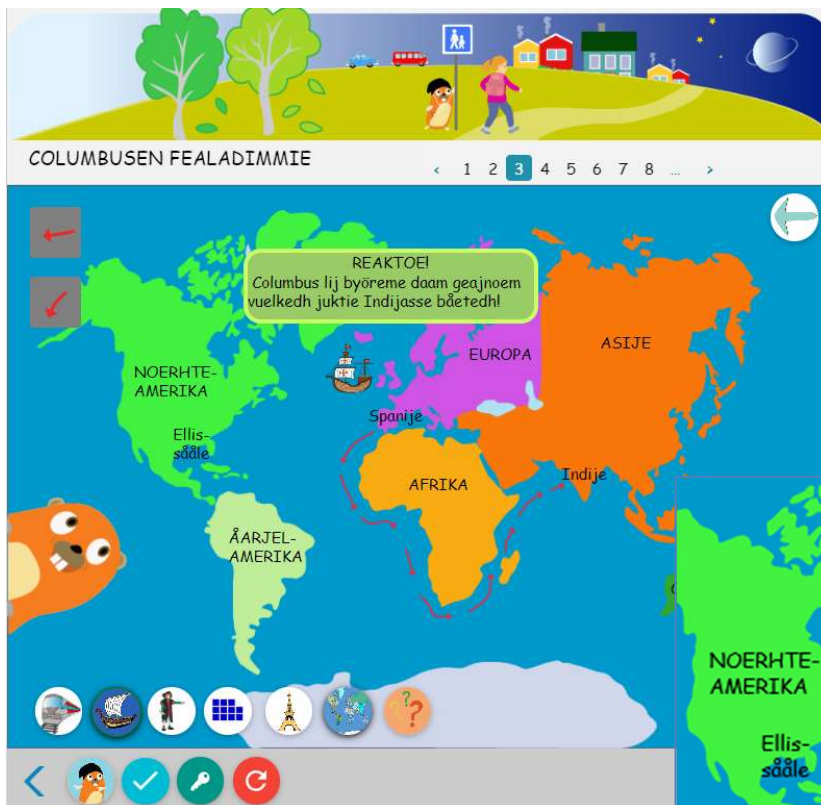
Digigaejsie kap. 5, s. 3: Columbusen fealadimmie

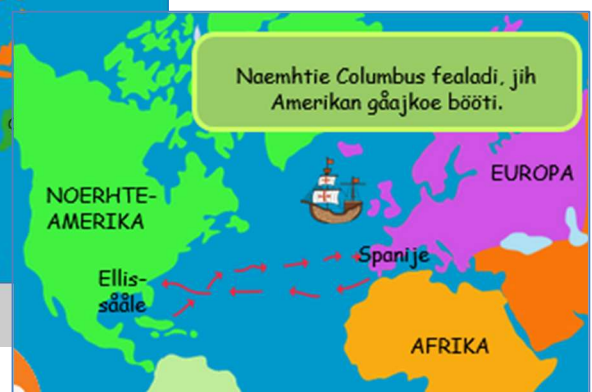
Tjoeje:

Man haaran Columbus lij byöreme vuelkedh juktie Indijasse bæteth. Diedtieh reaktöe njoese.

Vaestiedasse:

Jis bääjhtode deadta:

Digigaejsie kap. 5, s. 4: Columbusen bîjre

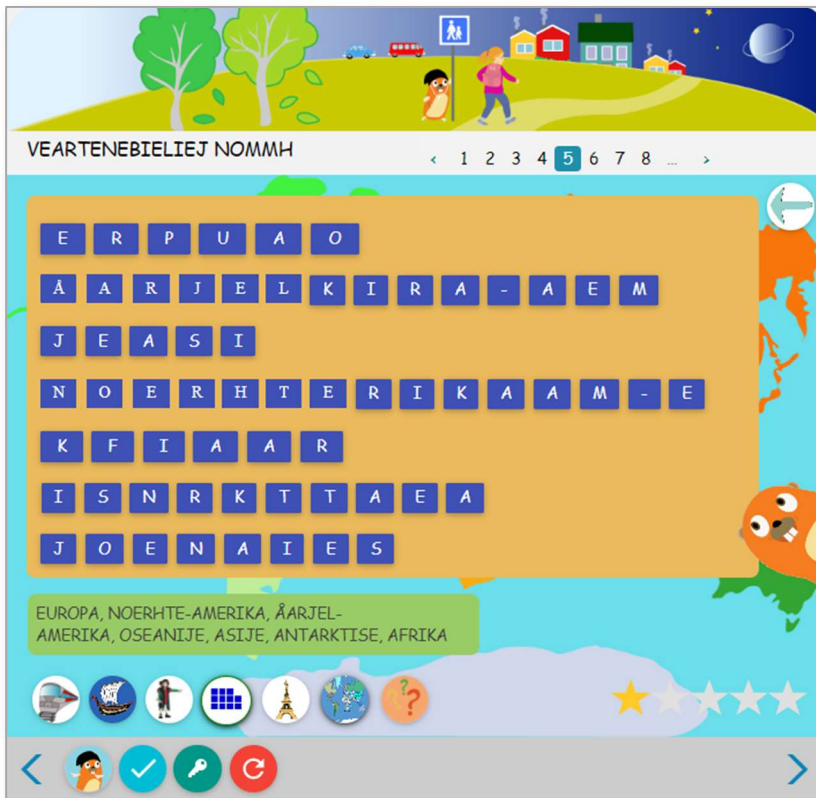
Tjoeje:

Biejh reaktöe baakoem raajesi sijse.

Vaestiedassh:

Digigaejsie kap. 5, s. 5: Veartenebieleij nommh

Tjoeje:

Målsoeh bokstaavi sijjiem goske veartenebieleij nommh gaavnh.

Vaestiedassh:

Digigaejsie kap. 5, s. 6: Guvvieh veartenebielijste

Tjoeje:

Diedtieh don kruana naastan jih lohkh teekstem. Dahph teekstem jih sertieuh guvvide reaktioe veartenebealan.

Teaksta:

Unnemes veartenebielie lea Oseanije. Australije lea Oseanijisnie. Desnie kenguruvh.

Mijjeh Europesne årrobe. Frankrijhke lea Europesne. Frankrijhken æjviestaare lea Paris. Gellie turisth Parisesne minnieh dam jolle Eiffeltårnem vovejnedh.

Pingvijnh Antarktisesne årroeh. Desnie iktesth jienge. Almetjh eah Antarktisesne årroeh.

Afrika lea veartenebielie gusnie jeenjemes laanth. Egypte lea akte Afrikan laantijste. Desnie doh æhpies pyramijdh.

Asije lea stööreres veartenebielie. Kina lea stoerre laante Asijisnie. Desnie joekoen gellie almetjh årroeh.

Veartenen stööreres ebrieskåajje lea Brasilesne. Desnie gellie aalkoeååimegh årroeh. Brasile lea Åarjel-Amerikesne.

Vaestiedassh:

Digigaejsie kap. 5, s. 7: Veartenebielie jîh laanth

Tjoeje:

Biejh laanti nommh reaktioe sæjjan kaarhtesne.

Vástádusat 1:

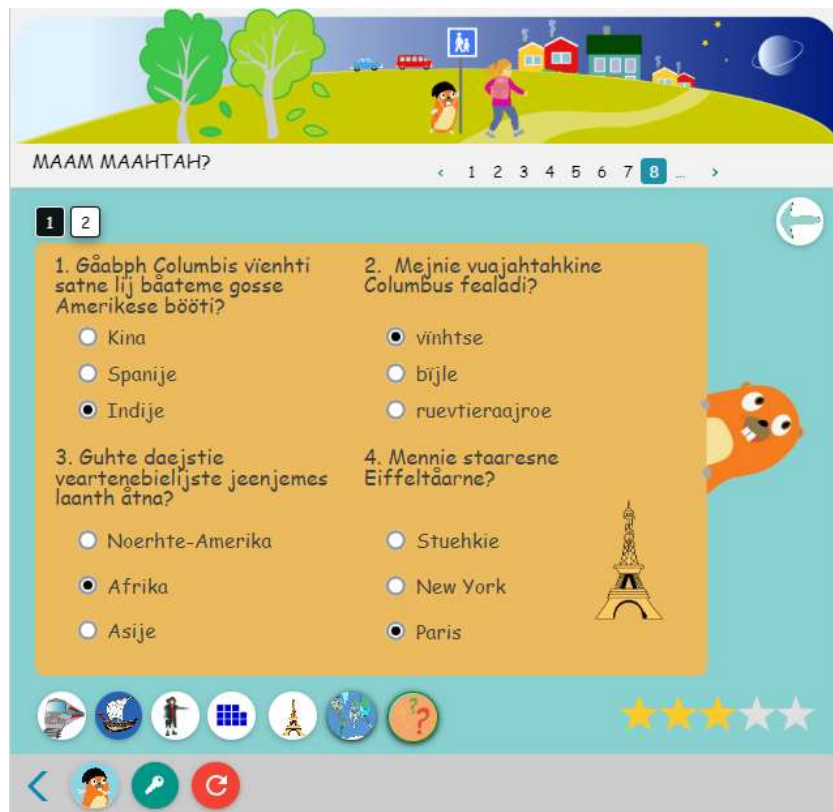
Digigaejsie kap. 4, s. 8: Maam maahtah?

Tjoeje:

Mierhkh reaktoe vaestiedassem.

Vaestiedassh 1:

Vástádusat 2:

Digigaejsie kap. 5, s. 9: Refleksjovne

REFLEKSJOVNE

< ... 3 4 5 6 7 8 9 10 >

Tjaelieh jallh baantedh golme aath mejtie Leah daennie kapitelisnie liereme.

ī

🎤 ▶

🚢 🚢 🚶 🏠 🗼 🌍 ? ? 🎉

🔍

Digigaejsie kap. 5, s. 10: Illedahkh

ILLEDAHKH

< ... 3 4 5 6 7 8 9 10 >

ILLEDAHKH	REAKTOE VAESTIEDASSH	BĀAJHTODE
ULMIEH	100%	0 / 0
MIJJIEH FEALADIBIE	0%	0 / 0
COLUMBUSEN FEALADIMMIE	0%	0 / 0
COLUMBUSEN BĪJRE	0%	0 / 0
VEARTENEIELIEJ NOMMH	0%	0 / 0
GUVVIEH VEARTENEIELIJSTE	0%	0 / 0
VEARTENEIELIE JĪH LAANTH	0%	0 / 0
MAAM MAAHTAH?	0%	0 / 0
REFLEKSJOVNE	0%	0 / 0
ĀLESTH	11%	0 / 0

🚢 🚢 🚶 🏠 🗼 🌍 ? ? 🎉

🔍

6. GOEKSEGI MAANAH

Digigaejsien 6. kapihtelen svaalhtese: <https://www.mauthor.com/present/4747234566078464>

Kapihtelen ulmieh:

- almetjereaktah jîh maanaj reaktah âehpiedehtedh, jîh ussedadtedh man âvteste daah reaktah gââvnesieh

Digigaejsie kap. 6, s. 1: Ulmieh

Tjoeje: Maanah bîjre jarkan veartenisnie Leah seammalaakan, men seamma tijjen joekehts.

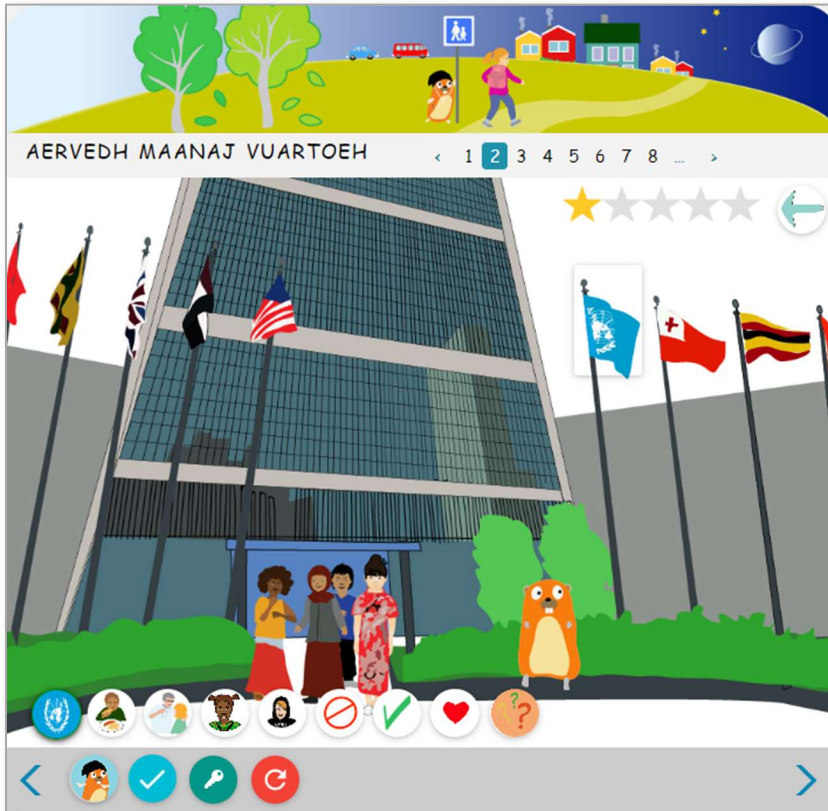
ULMIEH

< 1 2 3 4 5 6 7 8 ... >

Ulmieh
Daesnie mahtah vielie lieredh:
- maanaj reaktaj bîjre
- riektesvoeten bîjre

125

Digigaejsie kap. 6, s. 2: Aervedh maanaj vuartoeh

Tjoeje:

Daate EN-gåetie Amerikesne.

Daesnie lea nænnoestamme gaajhki veartenen maanaj leah reaktah.

Gaajhki maanaj lea reakta byöpmedidh jih jovkedh fierhten biejjien.

Gaajhki maanaj lea reakta årromesæjjan.

Gaajhki maanaj lea reakta skuvlem vaedtsedh.

Gaajhki maanaj lea reakta dåaktarasse bætedh gosse dam daarpesjeh.

Gaajhki maanaj lea reakta stååkedidh.

Diedtieh EN-saeviegasse jih lohkh teekstem mij vååjnoe.

Vaestiedasse jih teekste EN bijre:

The screenshot shows a digital learning interface. At the top, a header reads "AERVEDH MAANAJ VUARTOEH" with a navigation bar containing numbers 1 through 8, where '2' is highlighted. Below the header is a green text box containing the following text: "EN, ektiedamme nasjovnh, tseegkesovvi stoerre daaran maennan. Gellie laanth sijhtieh raeffien ävteste laavenjostedh. EN-laanth leah vihkeles tjaatsegem tjaaleme man nomme maanakonvensjovne. Desnie soptsesävva gaajhki maanaj leah reaktah." To the right of the text box are five yellow stars and a circular arrow icon. Below the text box is an illustration of a modern building with a glass facade. In front of the building, a group of four diverse people are standing. To the right of the building is a brown panel titled "Mierhkh EN-saevegem." which features three circular icons: the flag of Australia, a red figure, and the United Nations logo. At the bottom of the screen is a row of ten circular icons representing various themes: the UN logo, a person, a person with a speech bubble, a cow, a woman in a headscarf, a prohibition sign, a green checkmark, a red heart, and a question mark. A bottom navigation bar contains a left arrow, a character icon, a checkmark, a key icon, a refresh icon, and a right arrow.

Digigaejsie kap. 6, s. 3 Maanaj reaktah 1

Tjoeje:

Giesieh sievem reaktöe gávvan.

Vaestiedassh:

Digigaejsie kap. 6, s. 4 Mánáid vuoigatvuođat 2

Tjoeje:

Biejh baakojde reaktie sæjjan.

Vaestiedassh:

Digigaejsie kap. 6, s. 5 Ovmesseie dajvi maanah

Tjoeje:

Biejh maanide reaktioe sæjjan veartenekaarhtesne. Lohkh dan mænngan faageteekstem mij vâájnoe.

Faageteekste:

Maanah gaajhkem lehkiem veartenisnie árrøeh. Dah joekehts beapmoem byöpmedieh, joekehts vaarjoeh nuhtjieh, ovmesseie dajvine árrøeh jih joekehts vâájnoeh, men dej lea seamma daerpiesvoete goh datne jih manne, jih seamma reaktah stâákedidh, byöpmedidh, skuvlem vaedtsedh jih gâetien sisnie árrødh. Jalhts mijjieh libie joekehts, mijjen leah seamma daerpiesvoeth.

Vaestiedassh:

Digigaejsie kap. 6, s. 6 Ovmessie dajvi gielh

Tjoeje:

Veartenisnie gellie gielh soptsesuvviah. Goltelh jih bielj reaktoe soptsesbollenjassem maanaj bijjeli.

Vaestiedassh:

Digigaejsie kap. 6, s. 7 Ov-rïektesvoeth

Tjoeje:

Aajhtesh maam akt mij lea ov-rïektes guvvesne? Tjaelieh mij dov mielen mietie lea ov-rïektes skuvlesne, gåetesne jallh veartenisnie.

Digigaejsie kap. 6, s. 8 Riektesvoete

Tjoeje:

Tjaelieh reaktoe baakoem raajesisnie.

Vaestiedassh:

Digigaejsie kap. 6, s. 9 Manne maahtam

Tjoeje:

Tjaelieh maam maahtah, maam sijhth lieredh jih maam maahtah mubpide lierehtidh. Tjaelieh dov nommem jih guvvedh jijtjemdh.

MANNE MAAHTAM

< ... 3 4 5 6 7 8 **9** 10 >

Mov nomme:

Manne væjkele daejnie:

Mov lea lastoe lieredh:

Maahtam mubpide lierehtidh:

Guvvedh guvviem jijtjestadth:

←

Digigaejsie kap. 6, s. 10 Pryöve

Tjoeje:

Vaestedh gyhtjlasside.

<- Vaestiedassh 1.

Vaestiedassh 2:

Digigaejsie kap. 6, s. 11: Refleksjovne

REFLEKSJOVNE < ... 5 6 7 8 9 10 11 12 >

Tjaelieh jallh baantedh golme aath mejtie leah daennie kapihtelisnie liereme.

Digigaejsie kap. 6, s. 12: Illedahkh

ILLEDAAHKH < ... 5 6 7 8 9 10 11 12 >

ILLEDAAHKH	REAKTOE VAESTIEDASSH	BAAJHTODE
ULMIEH	100%	0 / 0
AERVEDH MAANAJ VJARTOEH	0%	0 / 0
MAANAJ REAKTAH 1	0%	0 / 0
MAANAJ REAKTAH 2	0%	0 / 0
OVMESSIE DAJVI MAANAH	0%	0 / 0
OVMESSIE DAJVI ÆIELH	0%	0 / 0
OV-RËEKTESVOETH	0%	0 / 0
RËEKTESVOETE	0%	0 / 0
MANNE MAAHTAM	0%	0 / 0
PRYÖVE	0%	0 / 0
REFLEKSJOVNE	0%	0 / 0
ÆLESTH	9%	0 / 0

Teekstegærja: Maanaj reaktah, s. 22-27

REAKTAH DEMOKRATJESNE

Maanaj reaktah

Maanaj reaktah leah nænnoestamme maanakonvensjovnesne. Ektiedamme Nasjovnh (EN) leah maanakonvensjovnem nænnoestamme gålkoen 20.b. 1989. EN sæjhta gaajhkh laanth veartenisnie nænnoestimmide fulkieh, guktie gaajhkh maanah gaajhki-ne laantine hijvenlaakan veasoeh. Vihkeles maanaj mielh govledh aamhtesinie mah leah dej jieleidi bîjre.

Gaajhkh maanah reaktam utnieh raajnes tjaatsan jih beapmose.

Ussjedath man ävteste vihkeles maanah raajnes tjaetsiem jih beapmoem äadtjoeh.

Vienhth gaajhkh maanah viehkiem äadtjoeh gosse skiemtjijieh?

20

21

REAKTAH DEMOKRATJESNE

Maanaj reaktah

Gaajhkh maanah reaktam utnieh akten hiejmese.

Ussjedath man ävteste vihkeles maanaj leah hiejme jih nuepie orre aath skuvlesne lieredh.

22

23

Ulmieh:

- Daejredh maanakonvensjovne gáávnese
- Lieredh såemies bieliej bijre konvensjovne

GAAJHKH MAANAH REAKTAM UTNIEH STÁÁKEDIDH.

Gosse demokratijem utnebe dellie gaajhkesh dovnesh áadtjoeh meatan árrrodh nænnoestidh aamhtesi bijjeli mah leah dej tsieh-kien bijre. Gaajhkesh dovnesh seammavýrtegs.

Gaaikhesh dovnesh jýjtsh aarvoeh utnieh mejtie tjuara seahkaridh. Gaajhkesh dovnesh jýjtsh daerpiesvoeth utnieh mejtie tjuara króohkestidh.

Ussjedadth man ávteste vihkeles maanah áadtjoeh stáákedidh.

24

REAKTAM DEMOKRÁTJESNE

Áadtjoeh byópmedidh, tjaetsiem jovkedh jih skuvlem vaedtsedh?

Guktie vienhth lea jis maanah eah áadtjoeh ááaktaras-se báetedh gosse skiemtjijieh?

Stááke-dimmiesijie dov skuvlesne?

25

Nöörjen reektehtse maanaj reaktaj bijre:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/0ada3bee46b54f498707f51bbc7d4b2c/barnekonvensjonen-norsk-versjon-uu2.pdf>

Lierehimmien ulmie lea learohke edtja maehdedh:

- almetjereaktah jih maanaj reaktah áehpiedehdedh, jih ussjedadtedh man ávteste daah reaktah gáávneseh

Teekstegærja: Riektesvoete s. 28-29, barkoegærjan s. 17-19

Riektesvoete

Ulmie kapihtelinie lea learohkh edtjeh

- baakoem riektesvoete damtedh
- mæhtedh soptestalledh man bijre riektesvoete lea

Riektesvoete sjædta gosse gaajhkesh dovnesh seamma aarvoem utnieh jih gosse mijjeh gaajhkesh dovnesh gietedibie goh seammavörtegs. Dellie aaj seammalaakan jih riekteslaakan juekebe.

Maam akt guvvesne vaajnah mij lea ovriektes?

Riektesvoete: Gosse dæmedh ov-goh gaajhkesh dovnesh leah seammavörtegs.

26

REAKTAH DEMOKRATIJSNE

Riektesvoete gosse

- dihte guhte tjerkemes tjäärve viehkiem äädtje?
- dihte guhte gietem bæjjese lutnje äädtjoeht vaestiedidh?
- gaajhkesh dovnesh seamma aatem darjoeht seamma fïjjen?
- dah mah voestegh gaervies sjidtieh äädtjoeht daatvrem nuhtjedh?
- naakenh äädtjoeht kårhth spealadidh, men eah gaajhkesh?

Gosse riekteslaaketje dovne aath jih laavenjash juekebe, dellie mijjine hijven skuvlesne.

Maam tuhtjh ovriektes skuvlesne?

Raeriebaalhka

1. Mij dæriesmoere?

3. Gihtjh fierhtene raeresne:
- skaarine sjædta giese akt?
- maam mubpieh dan bijre demtieh?
- raerie riektes?
- naakenem viehkehte?

4. Veeljh raeriem jih pryövth dam.

2. Mej raeriej bijjeli datne usjedamme?

5. Viehkine sjidti?

Jis idtjih raeriem gaavnh, gihtjh jïjtjedh maam edtjeh dellie darjodh?

27

Ulmieh:

- Learohkh edtjeh baakoem *riektesvoete* damtedh
- Learohkh edtjeh soptestalledh mij riektesvoete lea

RIEKTESVOETE

Göökte baarnieh lopmem baaleme jih 300 krävnh dïenesjamme. Guktie beetnegidie riekteslaakan joekedaagan? Tjælieh.

Baarnieh lopmem baeliejægan jieniebidie almetjidie jih 800 krävnh dïenesjægan. Man jïjnem dïenesjægan jis gåabpatjahkh seamma jïjnem äädtjoejægan?

Jis göökte voelph vielie ligan meatan orreme, man jïjnem fiereguhte lij dïenesjamme dellie?

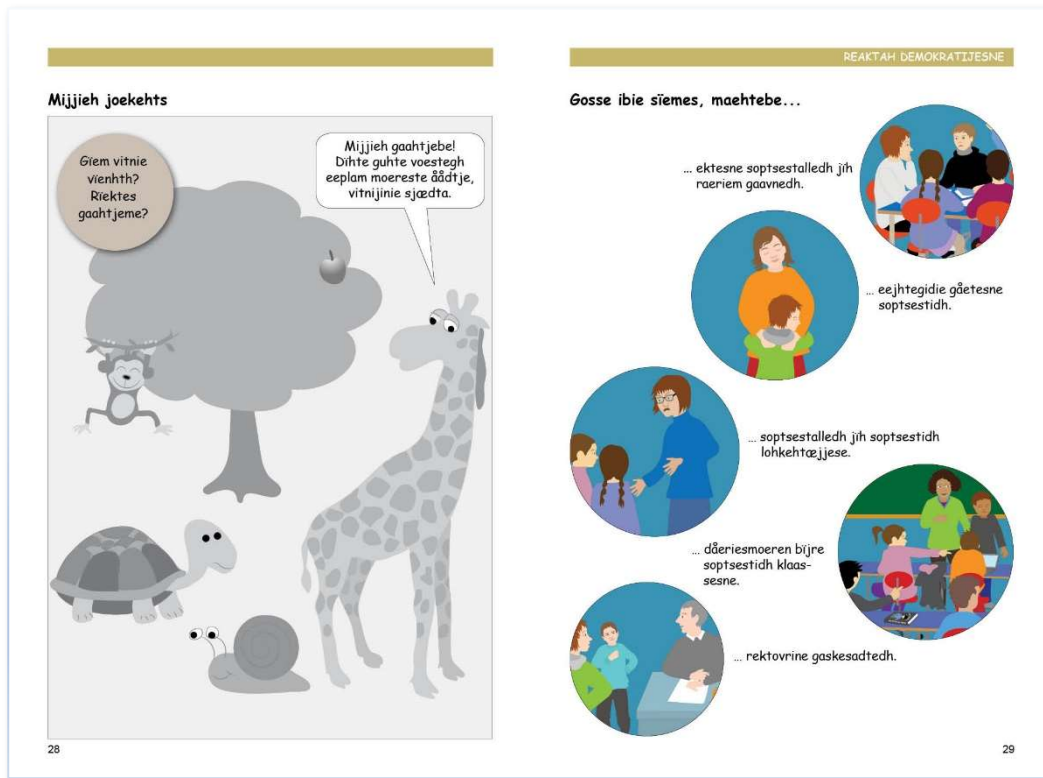
17

Soptsestallemeteemah:

- Mah riektes gosse naakenh iktegesth åadtjoeh voestegh båtedh raajroen sîjse?
- Gåessie datne riektes? Gåessie datne ovriektes?

 <p>Tjælieh jîh guvvedh mij riektes/ovriektes skuvlesne, hiejmese jîh veartenisnie.</p>	 <p>ovriektes</p>
 <p>riektes</p>	
<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>
18	19

Teekstegærja: Mijjeh joekehts s. 30-31

Soptsestallemeteemah:

- Vihkele maanah joe gosse dah Leah smaave guarkoeh mijjeh joekehts, jîh mijjeh tjoerebe dam mubpiem jâåhkesjidh guktie dîhte lea.
- Ij guhte mijjeste maehthie reeredh guktie mijjeh libie.
- Ussjedh guktie veartene lij jis gaajhkesh lin seammalaakan jîh v.g. gaajhkh moerh lin seammaplîeres.
- Enn jis gaajhkesh edtjin dejtje seamma aatide maehthedh.

Praktihkeles darjomh:

Darjode viedtjeguvviem gusnie dijjeht joekehts almetjh jîh maam dah darjoeh, gâvvan lijmesjidie.

10 Jeatjah teemah teekstegærjesne

Teekstegærja: Jienge-aejkie jîh gierkie-aaltere, s. 40-41, barkoegærjan s. 28-29

Ulmie: Learohkh edtjeh mahtedh onterdidh, ussjedatdedh jîh vuarjasjidh guktie daajroe seabradahken bijre âvtesne jîh daelie sjugniesâvva. Learohkh edtjeh tjetskenke årrodh jîh eadtjohkelaakan daajroem ohtsedh jîh sjugniedidh oktegh jîh mubpiejgumie ektine, dovne klaassetjiehtjelisnie jîh klaassetjiehtjelen ålkolen. Lissine learohkh edtjeh bievnesh veedtjedh jîh nuhtjedh ovmessie sâarhts histovrijes jîh geograafeles gaaltijjstie jîh jeatjah gaaltijjstie mej daajroe seabradahken bijre, juktie tjoevkesem biejedh tsiekide ovmessie seabradahkine, ovmessie tîjji, jîh jîjtsh jieliedisnie. Dah edtjeh aaj mahtedh laejhtehkslaakan vuarjasjidh mejtie gaaltijh Leah ussjedammes jîh relevaante.

Ånnetji jienge-aejkien bijre lieredh

- Ånnetji lieredh dej voestes almetji bijre mah Saepmien gâajkoe böötin

JIENGE-AEJKIE JÎH GIERKIE-AALTERE

Daan kapihtelen ulmieh Leah...

- ånnetji jienge-aejkien bijre lieredh.
- gierkie-aalteren bijre lieredh.
- dej voestes almetji bijre lieredh mah mijjen dajvese böötin.
- ånnetji lieredh jîh doejredh mij jienge-aejkie jîh gierkie-aaltere Leah.

Jienge-aejkie li medhe 14 000 jaepiej juassah. Daelie abpe Skandinavje li jîngen nuelsesne.

Jienge-aejkien abpe mijjen dajve li jîngen nuelsesne.

13000 jaepiej juassah jienge eelki sjalkedh.

Jienge voestegh duvvene sjalkaji.

Jienge-aejkie li jîngen-aalteren åvtelen
Don baalien li jîh sjædtoeh, kreekh jallh almetj doasnie. Gaajhke li jîngen nuelsesne. Naemhtie li gellie stoerretjuetie jaepieh. Don baalien gohtjeâvva jienge-aejkie.

Ovrehre 13000 jaepiej juassah jienge eelki sjalkedh. Duvvene eatneme vâajnesasse bööti. Voestegh li ajve baektieh jîh gierkieh, gruvse jîh saedtie. Mængnan sjædtoeh eelkin sjædtedh, vuiesitimmien gaavhtan burhvie.

Gubpede datne vienhth almetj böötin Saepman jienge-aejkien mængnan?

Sjædtoeh eelkin sjædtedh gosse jienge li sjalkeme. Burhvie buekhtieht sjædtedh joekoen bertuve dajvese.

Gedtieh jîh jeatjah kreekh böötin dahkoe gusnie burhvie jîh jeatjah sjædtoeh sjædtedh.

Kreeki mingesne almetj böötin. Dah kreekide vijrin.

HISTOVRITE

Jienge-aejkie

Lohkh jîh miærkesjîh nummerinie mennie cöörnegisnie guvviêh edtjeh årrodh.

Almetjîh beapmoem fulkesin.

Bovtsh jîh jeatjah kreekh böötin juktie sjædtoeh jîh burhvieh gæstodh.

Jienge voestegh mearoe-gædtesne sjalkaji.

Jienge-aejkien abpe mijjen dajve li jîngen nuelsesne.

Sjædtoeh eelkin sjædtedh gosse jienge li sjalkeme. Burhvie sjædtedh jallhts li bertuve loante.

13000 jaepiej juassah jienge eelki sjalkedh.

Dievhtieh kroessebaakose.

Soptsestallemeteemah: Guktie vienhth jielede li jîngen-aejkien

Darjome: Darjode tîjjejinjam viedtjesne gusnie dijjeht miærkesjîdie gâessie jienge-aejkie li jîngen-aejkien

Teekstegærja: Gierkie-aalteren almetjh s. 42-43, barkoegærjan s. 30-31

Gierkie-aalteren almetjh

Gosse jîenge lij sjalkeme gierkie-aaltere eelki. Gierkie-aalteren almetjh vijremistie veasoejin. Dah gedtiem jîh jeatjah kreekh vijrin. Dah gueliem jîh nâerviemi bivtin jîh ledtien-munnieh tjöönghkin. Dah aaj muerjeh jîh sjædtoeh tjöönghkin. Finkesi beapnoem reebledh.

Gierkie-aaltere ryohki 8000 jæpïeh Noorjesne.

JÏENGE-AETKIE JÏH GIERKIE-AALTERE

Gierkie-aalteren vijremesvaalkh vijremisnie âtnasovin
 Gellie stoerretjue tie jæpïeh vijremesvaalkh vijremisnie âtnasovin. Dah Leah giengeles krobph deavesne, mej sijse kreekh feengkin. Aaj giedtieh darjoejin mah kreekide krobpede stuvrin. Mænnan kreekide sæjhtine buvin.

Gierkie-aalteren almetjh vijremistie veasoejin

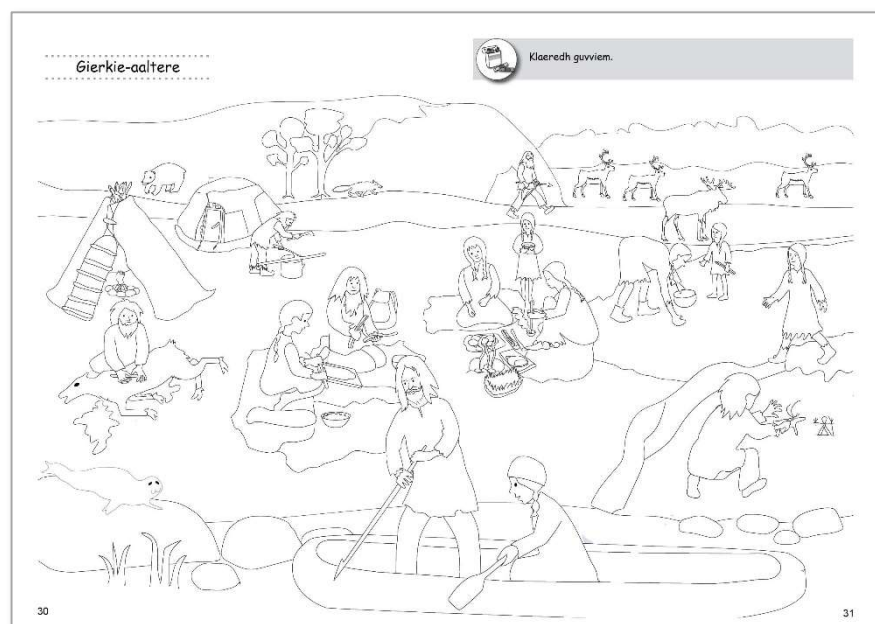
vijremesvaalke

Ulmieh:

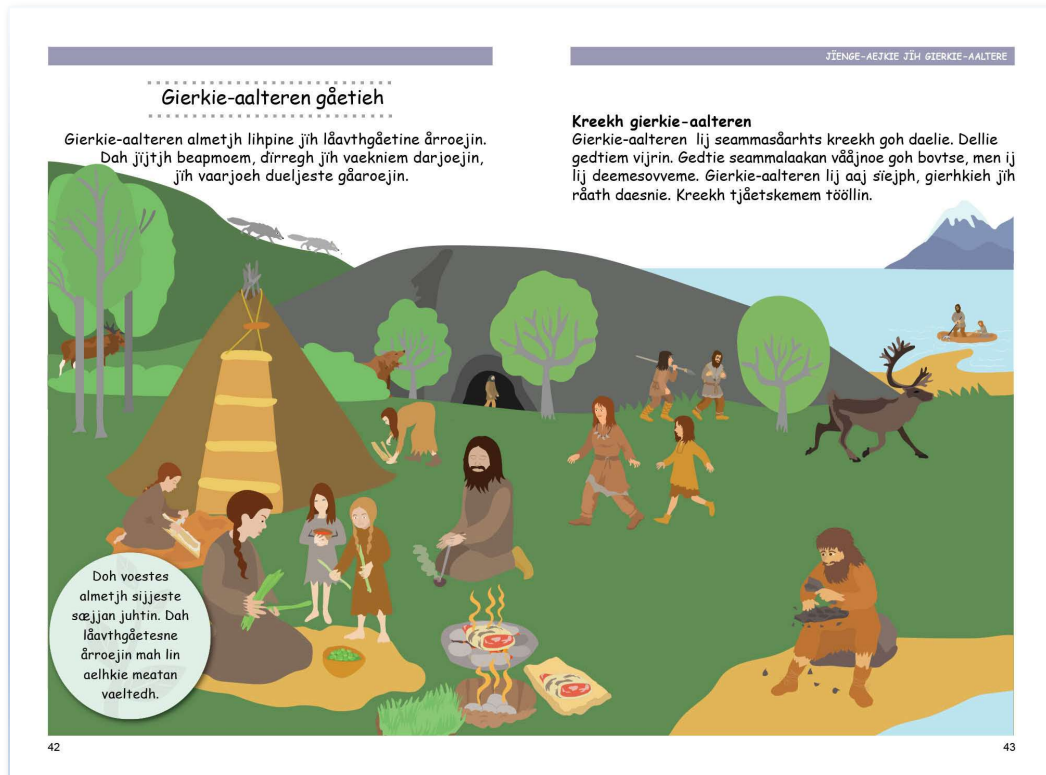
- Gierkie-aalteren bijre lieredh
- Soptsestalledh guktie gierkie-aalteren almetjh vijreminie jîh tjöönghkeminie bïerkenin

Soptsestallemeteemah:

- Magkerh vaarjoeh almetjh utnin gierkie-aalteren
- Maam gierkie-aalteren byöpmedi
- Magkerh kreekh gââvnesin
- Mij vijremesvaalke
- Magkerh kreekh almetjh bivtin

Teekstegærja: Gierkie-aalteren gâetieh s. 44-45

Soptestallemetemah:

- Gusnie almetjh gierkie-aalteren årroejin
- Magkerh âeremevaarjoeh gierkie-aalteren almetjh utnin

Teekstegærja: Gierkie-aalteren dîrregh s. 46-47, barkoegærjan s. 32-33

Gierkie-aalteren dîrregh

Gierkie-aalteren almetjh dîrregh jih vaeknieh gierkijste darjoejin.

Saejhtienjueniem dibrehtin saejhtieklaahkese garhtsigumie. Gosse garhtsh gajhkestin, dah mârhtjoejin jih dellie saejhtienjuenie dabranadti klaahkese.

saejhtienjoele

njoelenjuenie

aaksjoe

gueliehâagke määreste

Dah aaj gueliehâagkem määreste jallh tjâerveste darjoejin.

Almetjh aaj naaloeh, njoelenjuenieh jih gueliekrâatjem tjâerveste jih määreste darjoejin. Dah aaj jîjnîh aath moereste darjoejin. Gierkie lij veaksahkommes jih idtji râaknoeh.

Gellie barkoedîrregh flinhteste lin dorjesovveme gierkie-aalteren.

Ovrehste 4000 jaepiej juassah almetjh eelkin dîrregh jih vaeknieh metalleste darjodh. Dellie gierkie-aaltere nâhki.

44

Darjoeh nieskemeruevtiem

nieskemeruevtie

1. Gaavn aktem garre gierkiem, maaje flinhte.
2. Tsaepmieh flinhtegierkiem aktine jeatzah gierkine guktie smaave gierkiebæhtah loevenieh.
3. Spâârîh gaajhkh bæhtah, dejstie maatha njoelenjuenieh darjodh.
4. Hammodh gierkiem pliehtje jih besteles.

Maahtah ruevtiem slijhpedh saedtime jih tjaetsine. Gosse dam dorjeme maatha dueljem dejnie nieskedh.

Jîh dan âvtelen tjoerh voestegh aktem kreekem reebledh maam njallah.

Mehtie gierkeste almetjh dîrregh jih vaeknieh darjoejin gierkie-aalteren?

45

Soptestallemeteemah:

- Magkerh dîrregh jih vaeknieh almetjh utnin gierkie-aalteren
- Mestie dîrregidie darjoeji (tjâervie, määra, flinhte)
- Guktie nieskemedîrregh darjoeji

Âvtesne jih daelie

Guvvedh sievem guvvien jih aaten gaskem doaletje tîjjestie jih gierkie-aalteristie, mij lij seamna nâhtojne.

32

33

Teekstegærja: Gierkie-aalteren beapmoe s. 48-49, barkoegærjan s. 41

Gierkie-aalteren beapmoe

Juktie beapmoem skååffedh almetjh akten dajvese tjoõdtjestin. Gedtienbearkoe lij hijven beapmoe jih almetjh sjædtoeh jih muerjeh tjöõnghkin. Dah aaj beapmoem bivtin jeanojne, jaevrine jih mearosne. Ännetji ännetji aaj eelkin seejedh.

Man ävteste tîjjeboelhke gohtjesovvi gierkie-aaltere?

Guktie gierkie-aalteren ametjh veasoejin?

Mij baektie-guvvieh?

46

JÏENGE-AEJKIE JÏH GIERKIE-AALTERE

Beapmoem voessjemekrogkesne jurjietin

- 1 Dah krogkem darjoejin deavesne jih dällem biejin dan sisnie. Dah gierkieh dällem nille biejin guktie dah joekoen baahke sjidtin.
- 2 Dah beapmoem giebrin lovves burhvien, biessien jallh sjædtoej sijse. Beapmoepaanhtje biejesovvi dej baahke gierkiej nille, krogken sisnie.
- 3 Beapmoem nille vihth joekoen baahke gierkieh biejin.
- 4 Bijjemes voessjemekrogkesne derhvien jih jåartam biejin. Gellej tæjmoej mæznngan beapmoe lij bysseldh jih dellie meeh-tin byõpmedich.

Dällem biejedh lij vihkielommes aajhtseme gierkie-aalteren.

Guktie gierkie-aalteren almetjh dällem biejin ävtelen sâarah utrin?

47

Soptsestallemeteemah:

- Guktie beapmoeh stuvrin gusnie almetjh årroejin?
- Mij voessjemekrogke?
- Guktie voessjemekrogkem dorje?

Guvvedh voessjemekrogkem jih dievhtieh dam gierkiejgumie, beapmojne jih derhvine.

41

Teekstegærja: Gierkie-aaltere jih daaletje tije s. 50-51, barkoegærjan s. 34-35

Gierkie-aaltere jih daaletje tije

Gierkie-aalteren maanah tjoerin barkedh jih sijjen eejhtegh viehkiehtidh juktie bierkenidh. Ij lij dej astoe-aejkie.

48

JËNGE-AEJKIE JIH GIERKIE-AALTERE

Daaletje tije maanaj leah jije astoe-aejkie jih astoe-aejki-en faalenassh. Dah stâakedieh jih soptsestieh jih gaavnedieh gaskeviermien tije.

Mah joekehtsh jih hedtieh jieleden gaskem vuarjah gierkie-aalteren jih daaletje tije?

49

Soptsestallemeteemah:

- Darjomesh gierkie-aalteren jih daaletje tije viertiestidh
- Mah joekehts maanaj darjomi gaskem? Enn geerve almetji darjomi gaskem?

Gierkieaalteren beapmoe

Tjaelieh maam almetjih darjoeh juktie beapmoem reebledh jih maam sijhtieh byöpmedidh.

34

35

Teekstegærja: Gierkie-aalteren vaarjoeh s. 52-53, barkoegærjan s. 38-39

Gierkie-aalteren vaarjoeh

Gierkie-aalteren almetjh vaarjoeh dueljeste jih skærreste gáaroejin. Dellie vaarjoeh soenigujmie gáaroejin mejstie kreekijste veeltin.

Dah naaloeh mãareste nuhtjin. Skaarja idtji gáävneshe dellie. Sijjeste besteles flinhtegierkiem nuhtjin.

Don baelien almetjh gaajhkh vaarjoeh jijtjh gáaroejin, æjjien raejeste jih juelkieláapoej raajan.

Gosse lij tjædtskeme suejniem gaameginie jih gamhtsine utnin.

VIENGE-ÆVTKIE JIH GIERKIE-AALTERE

Soptestallemeteemah:

- Magkerh vaarjoeh gierkie-aalteren nuhtji? Mestie dejtie darjoeji?
- Maam darjobe gosse *nieskebe*?

NB. Gierkie-aalteren lij gedtieh Saepmesne. Easkah minngemes tijjen dejtie bovtside deememe.

Misse bovtse átnasovveme?

Guvvedh sievem reaktoe gávan mij vuesehte misse íebne íea átnasovveme.

Bovtse aaj vusjastahkine átnasovveme.

Tjælieh baakoeh mah teekstesne fáátiesieh.

Gierkie-aalteren almetjh _____ byöpmedin.

Dah _____ vijrin.

Álmah _____.

Nyjsenæjjah jîh maanah _____.

jîh _____ tjæöngghkin.

Vaarjoeh _____ darjoejin.

Tjærveste _____ darjoejin.

muerjeh skærreste sjædtoeh guelieh
naaloe göolin sæjhtine

Teekstegærja: Gierkie-aalteren vîhtse s. 54-55, barkoegærjan s. 36-37

Gierkie-aalteren vîhtse

Gosse bivtîjh edtjîn gueliem bivtedh jævri-
ne jîh mearosne vîhtsem nuhtjîn mij lij
skæerreste dorjesoveme jalîh gohpeme
moereste.

Mij joekehtse daaletje tîjjen vîhtsen jîh don bælien vîhtsen gaskem?

TÏENGE-AETKIE JÏH GIERKIE-AALTERE

Gierkie-aalteren gueliem jîh nâerviem bivti.

gierkie-aalteren
aaksjoe

52
53

Soptsestallemeteemah:

- Mestie vîhtsh darjoeji gierkie-aalteren?
- Mij joekehtse gierkie-aalteren vîhtsen jîh daaletje tîjjen vîhtsen gaskem?

Daajrah?

Tjælieh reaktoe baakoeh guvide.

Mij kreekide? Guvvedh sievem tsiehkeste tseahkan jîh tjælieh kreeken nommem guvvien nuelesne.

Kreeke lea:

36
37

Teekstegærja: Baektieguvviah s. 56-57, barkoegærjan s. 40

Baektieguvviah

Gierkie-aalteren almetjh guvviah naajestin baektine. Baektieguvviah vuesehte jeenjemes kreekh, jîh sâemies aejkien aaj almetjh. Nöörjen gaedtiebealesne gellie baektieguvviah.

Daesnie baektie-guvviah vuajnah sijjeste Hjemmeluft Altesne.

Magkeres dirregem almetjh nuhtjin gosse guvviah baektiesne naajestin gierkie-aalteren?

54

JIENGE-AEJKIE JÏH GIERKIE-AALTERE

Ibie daejrieh man ävteste baektieguvviah lin dan vihkeles don baelien almetjidie, men gellie dotkijh vienhtieh fâantoe lij ek-tiedimmie dej jupmielidie.

Datne pryöveme guvviem darjodh baektiesne?

55

Soptsestallemeteemah:

- Gusnie baektieguvviah gaavnebe? <https://no.wikipedia.org/wiki/Helleristning>
- Datne möönsterem baektieguvvijste vuajneme mah Leah feegreminie trygkesovveme daajbaaletje aatide? Magkeres aatem Leah vuajneme?

Praktihkeles darjome:

Veeljh aktem jallh jienebh baektieguvviah. Guvedh dam jîh gævnjesh dam viedtjese.

Dåaresthfaageles laavenjasse:

Figuvrh baektieguvvijste trygkedh tyjjese, v.g klaaselijnieh jallh buertiedealoh.

Tjælieh baakoem.

40

Barkoegærja: Maam gierkie-aalteren bijre daajrah, s. 42-43

Maam gierkie-aalteren bijre daajrah?

Mierhkh reaktoe vaestiedassem.

1. Gåessie jîenge-aejkie nâhki?

- 13000 jaepiej juassah
- 1000 jaepiej juassah
- 1 000 000 jaepiej juassah

2. Guktie dâllem darjoeji gierkie-aalteren?

- Sâarah nuhtji.
- Moerem moeren vöoste pruvvi goske eelki lienjedh.
- Govkjinie vaarri.

3. Gusnie almetjh årroejin gierkie-aalteren?

- gâetiej sisnie
- derhviegâetine jîh lihpine
- vinhtsine

4. Mestie gierkie-aalteren almetjh vaarjoeh darjoejin?

- skâerreste
- âlloste
- pæhpieristie

5. Mestie aaksjoem jîh dirregh darjoeji gierkie-aalteren?

- easkoegierkeste
- sjifferistie
- flinhteste

6. Mij baektieguvvie?

- guvvie mij lea naajeme baektien sijse
- guvvie mij baektiem vuesehte
- daajbaaletje tjeahpoe

7. Magkeres dirrege âtnasovvi vijremasse?

- saejhtie
- röövre
- kanovne

8. Gusnie jîenge voestegh sjalkaji?

- gaejsine
- mearoegaedtesne
- skâajjesne

